תנ״ך · דרשות ודרושים

קשת יהונתן

רבי יהונתן אייבשיץ

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

קשת יהונתן

רבי יהונתן אייבשיץ

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/קשת-יהונתן/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

דרוש א 4
דרוש ב 18
דרוש ג 33
דרוש ד 47

דרוש א

דרוש והספד אשר דרש הרב הגאון המפורסם רשכב"ה נר ישראל ע"ה פ"ה כבוד קדושת שם תפארתו מהור"ר יהונתן זלה"ה אב"ד דק"ק אה"ו. אשר דרש והספיד שלשה הרואים באספקלריא המאירה שנתבקשו בישיבה של מעלה, ה"ה הרב החסיד התמים במעשיו הגאון המפורסם מהור"ר מרדכי זלה"ה אבד"ק ליסא, וה"ה הרב החסיד החריף ובקי הגאון מהור"ר שמואל הרב דהאגני ומדינות עלזוז. וה"ה הרב הקדוש וטהור בק"ק פאוולאוויטץ ושמונה חברים כולם צדיקים ישרים תמימים:

אסף הלוי הקרחי החל לזמר אלהים באו גוים בנחלתך טמאו את היכל קדשך שמו את ירושלים לעיים נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים:

וכבר תמהו חז"ל, הביאו התו' בפ"ק דקדושין דקינה מבעי, ודרשו הואיל וטבעו בארץ שערים ולכך שמח מי שיעלה השערים יעלה בני קרח. ועדיין הדבר תמוה בממ"נ, אם מקובל שאליהו ז"ל יעלה בני קרח, א"כ מה נ"מ אם גם שערים יעלה או לא, הקבלה לא יוכחש ולא יכוזב, ואם אין קבלה בידו, עדיין אין חיוב שבשביל שיעלה השערים גם בני קרח יעלה.

ומה שנראה הוא, כי מ"ש חז"ל ונקדשתי בכבודי במכובדי, סבור הייתי בי או בך ועכשיו ראיתי שהם גדולים הימני, ותמהו, הלא סתם אמר ה' במכובדי ולא אמר המובחרים שבמכובדים, וא"כ למה חשב עליו או על אהרן, ועתה למה שפט שהם גדולים הימנו, הלא ה' אמר סתם במכובדי. אבל הענין, כי אמרו בגמרא כי שמואל ביקש מה' דלא לימות שאול בחייו, הואיל הוא בחרו ומשחו למלך לא יבוטל מעשה ידיו בחייו, ולכך קפצה זקנה על שמואל. והנה במכובדי היינו כהנים ובני לוי שנבחרו לה' והם לגיון של מלך כמ"ש המפרשים, ומי קרב לעבודת ה' הכהנים ובני לוי להניפן ולטהרן ולחנכן, משה ואהרן, וא"כ איך ס"ד שימותו ויבוטלו מעשה ידיהם בחייהם, ולכך חשב שהוא בעצמו ימות או אהרן, כי אהרן לא נקרא מעשה ידיו של משה, כי מאז במצרים כבר נתקרב אהרן לכהונה, כדדרשינן אהרן אחיך הלוי, שבשביל שסירב משה יהיה משה לוי ואהרן כהן, אבל זולת כהנים ולוים לא ימותו כי לא יבוטל מעשה ידיהם בחייהם, אבל בראותו כי מתו נדב ואביהוא, שפט כי אמרינן שלא יבוטל מעשה ידיהם בחייהם אם הוא במדרגה פחות ממנו ומקבלים ממנו שפע אשר מאציל עליו, וזהו מעשה ידיו להתפאר, וזהו לא יבוטל בחייו, אבל נדב ואביהוא שהם גדולים ממשה, וראוים היו ליקר ומעלה יותר ממנו רק שהם גדולים בשנים, א"כ לא שייך מעשה ידיו של משה, כי הם יקר ערך ממשה, וזהו מאמר ועכשיו אני רואה שהם גדולים הימני.

והנה זהו מ"ש דטבעו בארץ שערים ולא שלטו בו ידי צר ואויב הוא היותו מעשה ידי דוד, ואמרו דלכך אמר הקב"ה לדוד אתה לא תבנה הבית, כי אלו בנאו דוד לא היה נחרב ולא היה הקב"ה שופך חמתו על עצים ואבנים, ולא היה ח"ו תקומה לישראל כנודע, וצריך טעם. ונראה, הוא הדבר אשר כתבנו, כי ידוע דוד מלך ישראל חי וקיים, ועיין בזוהר כי לא טעם מיתה כלל, ולכך לא ניים ס' נשמי ע"ש, וא"כ אלו שלטו בו ידי זרים היה מבוטל מעשה ידיו בחייו, ולכך נטבעו והם מגונזים לזמן מזמנים עד ירחם ה' לכונן ציון, אז יעלו השערים. ולכך אלו בנה דוד בהמ"ק, לא היה אפשר לחרוב, שלא יבוטל מעשה ידיו בחייו.

ומזה הטעם נראה, כי בני קרח לא מתו ונתבצר להם מקום ועתידים לעלות, כי הם מעשה ידי משה, ומשה בחר בשבט לוי כנ"ל, וא"כ איך יבוטל בחייו, ולכך נתבצר להם מקום ועתידים לעלות יפרחו כשושנה. וזהו אשר שר אסף, אם שערים הוטבעו ויעלו כדי שלא יתבטל מעשה דוד, אף מעשה ידי משה לא יתבטלו, ובפרט כי אמרו משה לא מת, וא"כ אף הם עתידים לעלות, ולכך שר לה' בניגון וזמר זהו משי"ל לפי ענין המדרש. אבל לפי פשוטו של מקרא נראה בפשוט, כי לא היום גורם להאריך בפלפול ובעסקות התורה, כי בעו"ה נסתמו מעינות החכמה ויום צרה לישראל, הוה על הוה שבר על שבר יחדיו ידבקו בעו"ה, הרב החסיד התמים במעשיו המפורסם הגאון מהו"ר מרדכי זלה"ה אב"ד דק"ק ליסא נתבקש בישיבה של מעלה, חשכו הרואים בארובת בשמים יחשכו כוכבי נשפו, אשר גם הרב החסיד ועניו החריף ובקי גאון ישראל מהור"ר שמואל הרב דהאגי ומדינת עלזיז, הלך למנוחה מנוחתו כבוד אותנו עזב לאנחה וי חסרה ישראל גברא רבא, ואחרון הכביד אשר שרף ה', אללי לי, בני ציון היקרים איך שלטו בם ידי זרים, הרב החסיד הקדוש והטהור בק"ק פאוולאוויטץ אשר בפולין בגליל אוסטרא עם שמונה חביריו כולם צדיקים ישרים ותמימים, אשר זה הקיץ בעו"ה נהרג על קדוש שמו, על אלה אני בוכיה ועיני יורדת מים בלי הפוגות. ולכן קשה עלי להאריך רק מה שנוגע לעורר אבל והספד:

והנה אמרו בגמרא, כשנכנסו עכו"ם לק"ק מצאו כרובים מעורים זה בזה והוציאו לחוץ וכו', והקשה הריטב"א הא אמרו בגמרא דב"ב בזמן שישראל עושין רצונו של מקום פניהם איש אל אחיו ובאם לאו פניהם אל הבית, ואין לך אין עושין רצונו יותר מזמן חורבן בית חיינו. ויש בזה ב' תירוצים, אחד, דידוע במד' בעת חורבן ששפך ה' חמתו בציון נמחלו כל עונות, דכתיב תם עונך בת ציון, רק אח"כ חזרו לחטוא, ולכך נולד מנחם תיכף בעת חורבן, כי אז תמו עונות והיה עת רצון לה'. וכבר תמהו המפרשים

איך מרומז בקרא תם עונך דקאי על יום החורבן, דלמא אח"כ ע"י הצירוף והטלטול והשמדות בעו"ה אשר רבים צררוני מנעורי, רבת צררוני יאמר נא ישראל.
ואמרתי רמז, דידוע מ"ש בזוהר על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה, א"ת ר"ת **ת**שעה **א**ב, והנה ידוע לאחר תשעה באב נקרא חודש אב מנחם, הואיל ונולד בו מנחם כנודע, וזהו ר"ת תם עונך **ת**שעה **מ**נחם, ולכך נאמר מנחם הואיל ותם עונך, והוא עלול לנחמה. ולפ"ז דתם עון ישראל, אזי שבו הכרובים להיות פנים אל פנים, כי כבר שכך חמתו וישוב לרחמינו ונולד בו מנחם בו ביום, ולכך הכרובים פניהם זה אל זה.
ועי"ל כי גם הריטב"א כתב בדרך נס היה אז פניהם זה אל זה, אך צריך טעם למה היה נס זה. אבל היה לנחם ישראל, כי ישראל היו מייאשים עצמן, ואמרו הקב"ה עזב אותנו ודחה אותנו מעל פניו, כדכתיב הנה בית ישראל אומרים אבדה תקותינו נגזרנו למו, והראה הקב"ה כי הוא שוכן בתוך טומאתנו ואע"פ שמרדנו בו לא סר מאתנו שכינתו, ועיני ה' עלינו ועוד תחיינה עצמות יבשות אלה, עוד ישוב ה' לרחם, ועדיין דבוקים בו כמער איש ולויות, ועיין זוהר דלכך ראה יחזקאל מרכבה ואמר לישראל לבל יתייאשו ישראל, ובישר להם כי ה' בקרבם ומרכבותיו אתם בגולה, וזה היה הנס אשר הראה, כי אף בעת זעם וחרון לגודל המרי, לא עזב ודבק בנו וחביבים גבי', ולכך היו הכרובים פניהם איש אל אחיו.
והנה התירוץ זה הוא פתח תקוה לבני קרח, כי אע"פ שחטאו, מכל מקום לא סר דביקות ה' מאתם. וזהו מאמר הכתוב, דחושב מחשבות לבל ידח ממנו נדח, כי עדיין דביקות ה' בם ולא ידח להדביקם, ולכך אע"פ שיתמהמה זמן ארוך בגיהנם, יחכה כי ישוב לרחמהו, וזהו תקות בני קרח, כי לא עולם יהיו נדחים, רק ישוב להעלותן לארץ חיים.
והנה מאן מוכח אם התירוץ ראשון אמת או השני, ונראה, אם כשהעכו"ם באו לק"ק והוציאו הכרובים כבר נחרב העיר וכו', א"כ כבר חמת המלך מלכו של עולם שככה בשפוך חמתו על עצים ואבנים, שפיר יש לומר תירוץ הראשון תם עונך וכו', אבל אם כשנכנסו לק"ק עדיין לא שלחו ידם בעיר ועזרה, ועדיין חמה עזה ולא תמו עונות עדיין, א"כ ליכא למימר כתירוץ הראשון וצריך לומר כתירוץ השני. ובאמת כן היה, כי בראשונה נכנסו לקדשי קדשים ישללו, ואח"כ טמאו היכל ואח"כ החריבו העיר, והתחילו ממקום קדושה מן מעלה למטה, שלא כדרך הראוי, דהיה להם להתחיל ראשון מן עיר ואח"כ היכל ואח"כ הק"ק, ולכך צווח ירמיה נחלתינו נהפכה לזרים, כי היה היפוך, בגדול החל ובקטן כלה.

ובזה יובנו, כי אסף הי' מזמר באמרו אלהים מתחילה באו בנחלתיך, היינו קדשי קדשים שהיא נחלת ה' כנודע, אח"כ טמאו היכל קדשך, ואח"כ שמו ירושלים וכו', וא"כ ליכא למימר כתירוץ הראשון כי בבואם לק"ק עדיין לא שלחו ידם עד שנאמר כי חמת ה' פסקה, וע"כ צריך לומר תירוץ השני כי שוכן בתוך טומאתם ולא פסק חיבתם בקודש, א"כ אף לבני קרח יש תקוה, ולכך היה מזמר והולך.

ולכן באמת מאוד קשה עלינו לעורר הספד לרב בכי איך אבדו גבורים ויאבדו כלי מלחמה אשר אמרנו בצלם נחיה, בעו"ה עדה קדושה נחמדה הלכו לעולמים ונשארנו דוי' כל היום דוה, ואחים הספדא דהתם קאמינא, וע"י דברי הספד מעוררים קול תשובה וקול בכי, ובזו הנשמה מתהלכת ואוחזת ועולה לשמים, ואל יפטור אדם מחבירו כו', וכן אליהו בסלקו לשמי' לא נפטר רק מתוך דבר הלכה, ולכן יש לנו לומר דברי תורה, אבל הנוגעי' בזה, כי עיקר הספד תשובה, והחי יתן אל לבו דברים כאלה, לומר אבד מגין, כי צדיקים ישרים תמימים היו מגינים בדור, וכעת חדלו פרזון, ולכך אמר דוד בקינתו על שאול בנות ישראל על שאול בכינה, כי משה נתן סימן אם במבצרים, כי אם הם גבורים א"צ מבצר ואם הם חלשים צריכין מבצר, ובזמן שישראל צדיקים א"צ מבצרות ובפרזות ישבו כי יש להם מגין, אבל בהעדר צדיקים בעו"ה צריכין לישב במבצרים, ולכך קורא הנביא האספו ובואו אל ערי מבצר. וידוע כי כפרים נקראו בנות, כמו שכתב רש"י בנות ירושלים כו' בשיר השירים, ולכך במות שאול הצדיק המגין, אמר דוד בנות ישראל הם הכפרים יושבי פרזים, אל שאול בכינה, כי הוא היה מגין על הדור. ועוד נדבר לקמן בזה הפסוק, אבל כללו של דבר במות צדיק מגין על הדור זכאי' כשרים טהורים במותם, ראוי להתחזק ולעשות חומה ומבצרין לבל ירדוף בנו אויב פנימי וחיצון.

וראשון לכל דבר הוא עיר מבצר הב"כ, לקרוא בקול לה' בכוונה שלימה, ונהיה מכבדי' בו כראוי, וקדושת בה"כ חמור מאוד, עד שדעת המרדכי ז"ל כי יש לבה"כ קדושת היכל, וא"כ פשיטא דיש לנהוג בו כבוד, ולקום במורא, כי שם ה' נקרא עליו, ודעו לפני מי אתם עומדים, ולכן הזהרו מדברים בטלים וקול ענות בעו"ה אל תרבו לדבר גבוה, כי הלא לפני ה' אתם עומדים, אשר שם שכינת עוזו, והיא לנו לשיור בגולה, בה"כ ובה"מ אשר שם כבוד ה' נקרא, ואיך לא נירא ולא נחת מפחד הדר גאון ה':

ואמרו בירושלמי, כל ההולך לבה"כ ומתפלל, כאלו הקריב מנחה טהורה. ויש להבין מה מנחה טהורה. אבל יש להבין באמת למה נקרא קרבן עני עשירית האיפה מנחה ולא קרבן כמו קרבן עשיר, ומה הבדל יש בין קרבן עוף לקרבן סלת עד שזהו לבדו נקרא מנחה.

אבל הענין, כי עיקר הקרבן תשובה וחרטה, אך עם כל זה צריך כפרה קרבן. והנה קרוב ה' לנשברי לבב, ורוצה ה' בתקנת עני ביותר, ומאוד נתרצה לו בשברון לב לבד ובחרטה לבד תיכף נתרצה לו בכל אופן, כי ה' אוהב עניים ומקרבן. וא"כ ידוע כי מנחה לשון מתנה, ובעושר אין הקרבן למתנה כי הוא לכפרת פשע על כל פנים, אם במעשה או במחשבה עכ"פ הוא לכפרה, אבל העני תיכף בשב ומתנחם נמחל לו, א"כ עשירת האיפה שמביא אח"כ הוא רק למתנה בעלמא, ולכך נקרא מנחה. ולכך אמרו במדרש ילקוט ואל אלקינו כי ירבה לסלוח זו עשירת איפה שויתר הקב"ה משלו, הוא הכוונה, כי תיכף נרצה לו והמנחה רק למתנה.

ומזה הטעם נראה נקראת תפלת מנחה מנחה, ותמהו התו' דגם בשחרית הקריבו מנחה. ונראה, דיצחק תקן תפלת מנחה, ויצחק עליו כל עונות ישראל ואמר לקב"ה פלגא עלי ופלגא עלך, וא"כ כל עונות נמחלים והתפלה הוא רק במתנה, ולכך נקרא מנחה.

והנה ההולך לב"ה שכר הליכה בידו, ותיכף מתכפר בהליכה, וא"כ התפילה אח"כ הוא רק במתנה, וזהו אמרם ההולך לבה"כ כאלו הקריב מנחה טהורה, כי כבר נתכפר בהליכה. וכן הדבר, כי בה"כ הוא ענין גדול, וחובה עלינו להזהר בזה, כי היא חיינו, כאמרם בגמרא איכא סבא בבבל תמה, א"ל דמקדמי ומחשכי לבה"כ, א"ל היינו דאהני להו, ויש להבין למה בחר בזה דמקדמי ומחשכי לבה"כ. אבל הענין, מה בכך דנאמר על האדמה, אם גלו וכי בשביל זה ילקו בשכר מצוה, הלא עינינו תלויו' לא"י ולבהמ"ק, ורחמנא לבא בעי, והרי זה נחשב כאלו אנו יושבים על האדמה. רק ה"מ אם אנו עושין מעשים שאין גורמים גלות, אבל אם אנו עושין מעשים הגורמים ח"ו גלות, א"כ שפיר קשה זה. ואמרינן בגמ' כל מי שיש לו בה"כ בעירו ואינו הולך בה גורם גלות לו ולבניו אחריו, וא"כ שפיר קשה על אדמה כתי', ולכך משני דמקדמי ומחשכי לבה"כ, וא"כ לא זו שאין גורם גלות, אף גם שכר יותר טוב מעונש, וא"כ כדאי מצוה לגרום שכר קיבוץ גליות, וא"כ שפיר יתכן דרחמנא לבא בעי, ולכך מחשב על האדמה ולכך מאריכים ימים.

וא"כ בניי ואחיי, הטיבו דרככם בבה"כ ובתפלה, כי זהו שיור לנו בגולה. ויתר עלינו כעת, כי זהו עיקר הספד, שע"י מעוררין בתוכחה וזהו נייחא למת, וכל אחד יתן לו מתנה בזבזין, ואלו היו באין בצל קורתנו ידעתי שכל אחד היה מכבדו במנה לפ"כ, ובצאתם היו נותן לו שלוחי מצוה, אף אנו עלינו לכבד צדיקים וליתן להם צידה לאורחא רחיקא, והוא בקבלת כל אדם על עצמו איזה דבר טוב והנהגה טובה ומוסר ויראת חטא ע"י הספד הוא מתנה טובה לצדיקים, ובפרטות לקדושים הנ"ל אשר במותם יש להם רשות לכבוש כל מקטרג, ובזה הנערה באה אל המלך, כל אשר תאמר ינתן לה, ושאר נשמות

צדיקים תוך יב"ח עולין ויורדין טרם שיוכלו להשיג אור עליון צח ובהיר, וסובלין יסורין של אהבה, זהו הנערה באה אל המלך ששה חדשים בשמן המור, כי הוא קצת יסורים נקרא מור, וששה חדשים בתמרוקין להריק הגשם ולזכך, אבל הנהרג על קדוש השם תיכף הנשמה עולה מעלה. וזהו עלית למרום שבית שבי, כי כובש לס"א, אבל אימת, לקחת מתנות באדם, והיינו כמ"ש דכל אחד יהיב נזבזין ומתנות לנשמה הקדושה הזה, וע"י זה נתעלה עד מאוד, כי כל המזכה לחבירו זכותו הרבה מאוד.

וכמו כן המחטיא לחבירו, ובעו"ה אם אדם עושה צדקות וטובות הרבה אינם לומדים ממנו, אבל אם עושה רעות הרבה תיכף ילמדו הימנו בכל אופן, וגורם רעה לעצמו ולאחרים. אמרו חז"ל במדרש גדול המחטיא חבירו יותר מהורגו, שהרי מצרים וארם ביקשו להרוג לישראל ולא נתרחקו, ועמון ומואב גרמו לישראל לחטוא אשר נכלו בנכליהם, נתרחקו, שנאמר לא יבא עמון ומואב כו', והקשו בזה כל המפרשים דהא בתורה לא נאמר הטעם שהחטיאום רק שלא קדמו בלחם ומים, ואיך נאמר טעם הזה. אבל באמת יש ליתן טעם מה זו מדה כנגד מדה, בדבר שלא קדמו בלחם לענוש אותם לבל יבואו בקהל, אבל הענין בפשוט, כמ"ש רש"י קראן לו ויאכל לחם שמא ישא אחת מהן, והיינו כי ידוע שגזרו על פתן משום בנותיהן, כי הוא מעורר חתנות, ולכך אמרו ויאכל לחם שמא ישא אחת מהן, ולכך עמון ומואב שתעבו לבני ישראל ולא רצו לדבק ולהתחתן בהם כלל, לא הקריבו ולא קדמו בלחם ומים כדי שלא יבאו לידי קירוב וחתנות, ולכך ענשם הקב"ה מכ"מ.

והנה ידוע מ"ש בלעם איעצך את אשר יקרה לעם הזה באחרית הימים, ודרשו חז"ל שהשיאו עצה להפקיר בנות מואב, כי ידע שה' שונא זמה. ותמהו המפרשים מתורה, הלא נאמר אשר יקרא באחרית הימים ומה שייך שנתן עצה מה לעשות תיכף. אבל נראה, כי ודאי מה זו צריך לעצה לבלעם, הלא בעו"ה התחכמות יצה"ר הוא זה תמיד לפתות בזנות, ואמרו תקנו שווקים להושיב זונות. אבל הענין כך, כי ידוע כי בלק היה בקי בחכמת הקסם למאוד, כדכתיב וקסמים בידם, ובהם נתחכם לדעת עתידות ואם יגברו ישראל על מואב או לא, וכבר ידוע כי בקסם אינו בא דבר פרטי מפורש באר היטב רק כחולם חלום כנודע בכל ספרים, ולכך בא לו בקסם כי אחד מיוצאי חלצי בנות מואב והוא ישראלי יתגבר על מואב ויכניעם וישפילם ויוריד לעפר כבודם, וכן היה באמת דוד המלך היה מי"ח רות בת מלך מואב והוא הכניע למואב והשפילם עד עפר, אך הוא בלק לא ידע אימת, ולכך גדרו גדר מבלי להתערב בנות מואב בישראל ולהשמר עצמם מבני ישראל למאוד מאוד, כדי שלא יהיו מהרסים ממנו, ולכך לא רצו לפקור בנות מואב

לישראל, כי פחדו פחד כי יהרו ויולדו והילד יגדל ויהיה לעם נגדם, אמנם בלעם הרשע שהיה יותר חכם, הבין שזה יהיה בזמן רב אח"כ, יותר מש' שנים אח"כ, ועדיין אין פחד מזה, ולכך נתן עצה לבלק להפקיר הבנות, כי עכשיו אין חשש בזה כלל, וזהו אמרו איעצך אשר יקרה לעם הזה, ר"ל מה שבא בקסם שיקרה לעם הזה באחרית הימים, וא"כ עתה לו שמעני להפקיר בנות מואב למכשול לעם, ובעו"ה עצתו הצליח ונפלו כ"ד אלף.
וזהו אשר בעו"ה ניבא ואנכי אקרה כ"ה, ודרש בזוהר שנתכוין להקרות מקרה רעה לישראל שנאמר כה יהי' זרעיך, אבל באמת ניבא כי קרה מקרה כ"ה לכ"ה, כי חלק כ"ה מן ת"ר אלפים הוא כ"ד אלף, וכן הי', כי כך מתו, וא"כ הקרה כ"ה לחלק כ"ה הקרה מקרה רעה, כי בעו"ה כן מתו.
ולפ"ז על אשר לא קדמו בלחם ומים היה להם תירוץ, כי פחדו לנפשם, כי ידעו כי מזרע מואב יקום שוטנם, וכמו כן על אשר הפקירו בנותם יש להם ג"כ תי', כי עשו כן כדי שיהיה להם דביקות בישראל ולא יהיו להם לאויבים, משא"כ תרתי דסתרי אהדדי, כי פה חשבו לבל יתחתנו וחשבם לתועבה ופה עשו לדבק בם, וע"כ אין זה אלא רוע לבב להכשיל ישראל, ולכך נחרצה משפטם מדה כנגד מדה לבל יבואו בקהל ה'.
ולכן בניי, ראו כמה קשה המחטיא לחבירו, וכמו כן להיפך מדה טובה מרובה, כמה יפה המזכה לחבירו, וצדיקים אלו כמה זכות רבים הגיע ע"י, וחובה עלינו ללמוד ממעשיהם ולראות לשוב לה', ולא לבד לעצמו, כי אם כל אחד יעזור חבירו, כי כל ישראל להם קשר אחד ועצם מעצמו, ומה יועיל אם היד בריא והרגלים חולים, הלא כולנו בכלל כאיש א' נחשבנו, ובעו"ה רעה חולי אצלינו, אשר כל אחד מתכבד בקלון חבירו, ולא ידע כי בנפשו דיבר, וכי יתכבד היד במה שצולע על יריכו.
ואמרו במדרש רבה בתורתו של ר' מאיר והנה טוב מאוד זה המות, ויש להבין איך רמיזא בפסוק המות, ולמה ר"מ. אבל בפשוט הענין, כי כבר אמרו בתורתו של ר"מ היה כתנת אור בא', והענין, ידוע כי בעץ חיים היה הכל טוב והכל אחד והכל אור, אמנם בעץ הדעת נעשה מן א' ע' שהם ע' בתי דינים והוא טוב ורע, ולכך ע' פנים לתורה, פנים טמא ופנים טהור, וזהו ההבדל בין א' לע', אמנם אמרו על ר' מאיר שהיה אומר על טהור טמא וטמא טהור ומראה פנים, כי הוא לא הפריד בין הדבקי' לעשות ע' טמא וטהור רק דבק בעץ חיים באור ה' להיות טהור וטמא יחד, ואין טוב ורע, לכך נשא פנים להכל, כי היה בא' ולא בע', ולכך היה בתורתו של ר"מ בא'. ולפ"ז לר"מ היה א' וע' מתחלפים, כי הם לאחדים ביד ה', ומי יתן טהור מטמא לא אחד. וידוע כי מיתת נשיקה היא המיתה הטובה, כי הנשמה נשמטת מגוף כמשחל בניתא מחלבא, וזהו הטובה, כי

נשמט הנשמה מחומר העכור ונשארת כולה זך בהיר כשחקים, והוא כתנת אור באלף, אבל שאר מיתות שהוא מדובק עם חומר אינו טוב, והוא דבוק בחומר עכור כתנת אור בע', ומעד לשון השמטה, כמבואר בשרשים לרד"ק לא מעדו קרסולי, וכתוב והנה טוב מאוד דרש ר"מ מע"ד, והיינו השמטה, שהנשמה נשמטת מגוף והיא נשיקה, וא' וע' מתחלפים לר"מ. וזהו נכון.

אבל יש יותר להעמיק בו, והוא, כי ידוע מ"ש כל פילוסופי אלהות כי חלק העולם בפרטות ימצאו בו רעות ומגונות כי ימצאו נחשים ארסיים בעולם למאוד, וממש בראיה מזיקים וממיתים וסמים ארסיים מוסרחים ומעופשים, עד שיש לתמוה טוב האמתי לאיזה אופן בראו, ומטבע הטוב מבלי לפעול רע כאלה, וכמו כן הטוב לבדו ג"כ לא ייוחס ויתואר, כי רבו איכותיו והם כמעט ליתר וללא צורך, וכל מה שיתר מגונה ואינו נופל באמת תחת סוג הטוב הראוי, וכבר אמרו חז"ל כל יתר כנטול, אבל אם נצרף העולם חלקיו לאחדים הם כולם בחכמה, ובמזג הרע צריך לטוב למזגו, וטוב צריך לרע, כארס צורך למרקחת, וכ"כ לולי הטוב היה הרע בכלל גובר, וזה לעומת זה הם לאחדים במשקל ובמזג השוה, ובתכלית הטוב ורע מגין בטוב וטוב ממתק הרע, כאשר נודע בטבעיים וביחוד בעלי הרופאים בחכמת הצמחות והרכבות כי אחד חבירו יעזורו. וזהו מאמר הפסוק וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאוד, דהיינו בצירוף הכל, והוא טוב בתכלית ורע משלים לטוב וטוב לרע.

והנה ידוע כי אומת ישראל הם עולם קטן, ואת זו לעומת זו כמו עולם גדול שברא הקב"ה כן עולם קטן ישראל, ויש בהם מאורות צדיקים, והרים גדולים ראשי הדור בעלי צורה וכדומה, וא"כ כמו שיש בעולם רעות וטובות כן יש בישראל רעים וטובים, וצריכים זה לזה כמו בחלקי עולם, ובהצטרף יחד הרעים משלימים לטובים וטובים לרעים, וזהו ג"כ בכלל את כל אשר עשה, ולכך אמרו חז"ל דפושעי ישראל יש לצרף, כמו חלבנה בקטורת, ומקבלים שלימות מכשרי ישראל כמו חלבנה משארי סמי נטף, וכמו דחלבנה מבסם ריח שארי בשמים שבל יהא ריחם נודף ועזה ביותר, וריח עזה ג"כ מזיק, ולכך בא חלבנה למתקן, וכן הדבר בישראל, שכשרים ורעים בחבור' הם צרור המור ואשכול הכופר. אך מבואר בירושלמי כי אחר כשמת והיה עשן עולה מקברו, אמר ר"מ שכבי עד בוקר והיה אם יגאלך ה' יגאלך ואם לאו שכבי עד בוקר, היינו במות ר"מ, ואגאלך, הרי כי מזכים צדיקים לרשעים היינו לאחר מיתה אבל לא בחיים, כי בחיים אין להם כח להציל עשוקים, אבל במותם הרי הם מצילים להרשעים האוחזים בנשמתם, ולכך אחר שהיה נאחז בנשמת ר"מ העלהו, וזהו ששנה ר"מ וירא אלהים את כל אשר עשה

והנה טוב מאוד, ואמר זה המות, כי אז הטובים מתקנים להרעים, אבל לא בחייהם אשר יתפרדו איש מעל אחיו כל אחד לעבר פניו ילכו, אבל במותם מתקנים זה את זה, כמו ר"מ לאחר, ולכך דרש והנה טוב מאוד זה המות, כי אז נשלם הטוב בכללות הטוב ורע ממוזגים.

ובאמת זהו עיקר הטוב, להטיב לרע ולזכותו. ואמרו בגמרא על ר"מ שלמד תורה אצל אחר רמון מצא תוכו אכל קליפה זרק, ולהבין מה זה המשל הוא הענין כך, דאמרו בגמרא ממון רשע אסור לאבדו דלמא הוי לי' בנין טוב ויכין רשע וילבש צדיק. וכמו שאמרו בממון כן אמרו במצות ומ"ט, דיכין רשע וילבש צדיק ויורש בנו, והיינו כמ"ש הרמב"ם ולמדתם את בניכם היינו תלמידים הקרוים בנים בתורה, והוא יורש מצות וסגולת מעשים טובים שעשה רשע הוא יורשו, ומקיים יכין רשע וילבש צדיק. וכן אמרו באברהם שהיה דר בין דורו הרשעים ולא למד מהם, שקיבל שכר כולם, והיינו הכוונה הנ"ל, מה שהי' מגיע להם שכר חלף מעשים טובים נטל אברהם, וכן בתלמיד אצל רשע, הואיל ולא למד ממנו מעשיו נוטל הוא שכר מצותיו. וכן היה הדבר בר"מ, שלמד אצל אחר ולא השגיח במעשיו המקולקלים והיה אך טוב כל הימים, נטל שכרו במ"ט שעסק. ואמרו פושעי ישראל מלאים מצות כרמון, וזהו אמרו דלכך למד ר"מ תורה מאחר, ר"מ רמון מצא, שלא סגי דהוא מלא מצות כרמון, תוכו אכל, כי הוא לקח כל תוכו שהם מלאי' מצות, וקליפה זרק, שהוא חלק רע, ומלאים מצות נטל, וזהו נכון ופשוט.

ולכך טוב לנו לאחוז בדרכים ישרים, ללמד מטובים ורעים מעשים טובים, ולהניח המגונות. אבל בעו"ה נהפך, כי ילמדו הרע בקל, איש את רעהו יעזרו, והטוב לא ילמדו, הרחק ירחיקו, וישימו על ת"ח עלילות דברים לומר טול קורה מבין עיניך, עקב בלי לשמוע בקולו קול ה' בגבורים. אוי לנו משינת האולת, הביטו וראו כמה גדולים מעשה צדיקים הללו שמתו בקדושה ובטהרה, גדולי תורה מאורי אור האבוקה, והארץ האירה מכבודם, וכמה גדלו מעשה אנשים הללו שסבלו יסורים גדולים ומתו ביחוד השם הנורא, מה רב טוב הצפון, ויש לקנאות בם מבלי לחוס על חיי עולם הזה שהוא רק כשינה.

ואמרו בירושלמי מתוקה שנת העובד אם מעט ואם הרבה יאכל, ישן לא כתיב כאן אלא יאכל, יגע ר' בון בכ"ח שנים מה שלא יגע ת"ח בע' שנה. והדבר צריך ביאור, מה נ"מ אם כתיב ישן או יאכל, ואיך שייך ישן.

אבל השינה הוא על זה העולם, ועובד השלם שמת שינתו בעה"ז שהוא שינה מתוקה לו, כי ראה שכר טוב בעמלו עמל שמים, וזה הוא חדא אם שנים רבות יחיה או מעט

יחיה, וא"כ כך היה סדרן של הדברים ראוים מתוקה שנת עובד אם מעט ואם הרבה ישן, בין שהיה חי מעט וישן שינה כל דהו, מכל מקום מתוקה, וא"כ למה אמר יאכל, אלא ודאי התירוץ כך כי מצינו בני אדם במעט שנותם משיגים בתורה כמו בן זקן ושבע ימים, כאמרם יגע ר' בון כו', וא"כ פשיטא מתוקה וכו', דמהכ"ת לא, כיון שעשה בקוצר ימים כמו בן ע' שנים, אך יש מי שבקוצר ימים לא השיג כ"כ כמו זקן, בזו ס"ד דלא מתוקה כ"כ, כי לא הגיע לשלימות כמו זקן, אך גם זה אינו, כיון שדעתו היה להשיג מה הוי ליה תו למעבד, כאמרם אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים, וכך אמר ר"י אי משום תורה דלא אפשת וכו', וידוע כי למוד תורה קרוי אכילה, לכו אכלו בלחמי כתיב, וא"ש אלו כתיב מתוקה שנת העובד אם מעט אם הרבה ישן דמת בקוצר ימים, ה"א דקאי על ר' בון ודכוותי' דיגע בן כ"ח שנין כמו בן שבעים, ולכך אף דישן מעט מ"מ שינתו עריבה, אבל מי שלא יגע כל כך ה"א לא, ולכך כתיב אם מעט אם הרבה יאכל, הכוונה בין שאכל ולמד תורה הרבה או לא למד הרבה רק מעט מ"מ מתוקה שינתו, דאחד המרבה וכו', וטובא קמ"ל, דהכל הולך אחר כוונת הלב ורחמנא לבא בעי, וזה נכון עכ"פ.

ולכן אהובי בניי, ראו כל חיי עה"ז הוא רק שינה כחולם חלום, ובמות אדם נאמר ויערני ה' כו' כאיש יעור משנתו, ולכך אל תתנו לב אם יחלם אדם כי מתענג על תולע ואוכל למעדנים או יחבק אשפתות ויגרס בחצץ שינו, הלא הכל אחד בהקיצו, וא"כ איפוא למה זה הבל ניגע.

אשריכם צדיקים האלה שנפטרתם בשם טוב ועשיתם נחת רוח ליוצרכם, המקום יהיה להם סתרה, וכבוד ה' עליהם חופפה בנועם ה' עליון, והם יליצו בעדינו להשפיע עלינו רוח יראה ורוח טהרה, להסיר רוע שאור ורוח קנאה, כי בעו"ה הקנאה מכלה הכל.

ורעה חולי בעיני המוני עם, שמושכים ידיהם מתורה, באמרם ידענו כי אין כחנו להשיג כמו רב ומורה, וא"כ למה זה נבלה זמן בתורה, לא המלאכה עלינו, ומוטל על חכמי ישראל, וזהו שקר ועלילות ותחבולות יצה"ר בעו"ה, כולם קבלו התורה, ולא עלינו המלאכה לגמור, כל חכמי ישראל במשקל אחד אם לומדים הרבה או מעט, כמש"ל אם מעט ואם הרבה יאכל, וכל אחד מחויב לקיים וללמד התורה, וכבר כתבו אע"פ שאמרו חז"ל הקורא ק"ש שחרית וערבית מקיים והגית בו יומם ולילה, היינו שאינו עובר על מ"ע, אבל מ"מ הלומד כל יום ודאי בכל שעה ושעה עשה דת"ת איכא.

ובזה יובן מ"ש כל מי שאין מניח בן ליורשו הקב"ה מלא עליו עברה, דתמוה מה ה"ל לעשות, ולמה בזה דוקא מלא עברה. אבל ידוע מ"ש במדרש בשביל ביטול תורה בנים

מתים, דכתיב ולמדתם וכו' למען ירבו ימיכם וימי בניכם, אבל בביטול בנים מתים, רק הא יוצא ידי ק"ש כנ"ל, וצ"ל אלו לומד היה מקיים עשה, וכשאינו לומד לא מקיים עשה, והרי זה דומה למי שאין לו מלבוש בת ד' כנפות שאין עובר על מ"ע דציצית, מ"מ מבטל ממצות ציצית, וטוב היה שהיה לו בגד כדי לקיים מצות ציצית, ואמרו בגמרא בכה"ג בביטול עשה הקב"ה לא מענש רק בעידן רתחא, וזהו הכוונה מי שאין מניח בן והיינו בשביל ביטול תורה, וע"כ שהקב"ה מלא עליו עברה ונענש בעידן ריתחא, דלולי כן לא היה נענש בביטול מצות עשה.

והנה באמת עיקר המרי והמגונה אשר מביא אדם לכל פגעי ונגעי גוף ונשמה הוא הגסות והקנאה, היא ההורגת צדיקים בעו"ה, והיא כל חלי ומחלה אשר לנו בגולה. וידוע כי ת"ח שבדור הם נקראים אם, כאמרם אביו זה הקב"ה ואם זהו כנסת ישראל, היינו ת"ח שבדור הגודרים גדרים ומנהלים עם ה' לעבודת קודש, כאם אשר מנהלת בנה בדרך ישרה, כך מנהלת הכנסת ישראל לעדת ה' ומגדלם ומלמדם זאת עשי ומזה תמנעי, כאם אשר עיניה לשלמת בני' כן הת"ח וכנסי' על עם ה'. ובעו"ה ע"י קנאת איש מרעהו בנים זרים יולדו, כי אין מנהל ונחלקה תומת ישרים. וזה מאמר שלמה בשיר השירים בני אמי נחרו בי, היינו ת"ח נקראים בני אם הם הנוחרים וגורמים שאנו בעו"ה שחרחרות וקודרנית, כי מכח מחלוקת נתהוה הכל. וזהו הכל בעו"ה מכח רמות רוח וקנאה.

והנה אמרו בגמ' למה נסמכה מיתת צדיקים לפרה אדומה, כשם שפרה אדומה מכפרת כך מיתת צדיקים מכפרת. וי"ל למה נסמך לפרה שהיא בעצם אינה כפרה, רק כתיב בה חטאת כקדשים, ולא נסמכה לקרבנות גמורים קדשי קדשים. אמנם הא דצדיקים נתפסין בעון הדור, ואדרבה לכאורה מבואר דצדיקים מגינים, כדאמרינן בגמרא בשיבבותיה דרב לא הוי מותא, סברי בזכותי' דרב, אחזי בחילמא מילתא דא זוטרתי' לרב, אלא האי גברא דמושיל מרא וכו' לקיברא הוא דאגין, ויש להבין סוף כל סוף איכא רב בהך שכונה ומגין, ומה בכך דהוי זוטרי' מ"מ זכותי' מגין, ואיך שייך דהך דמושיל כלים לבי קברי מגין. אבל נראה, כי הענין דצדיק מגין משום דכיון דניתן רשות למשחית שוב אין מבחין בין טוב לרע, ולכך חס הקב"ה לבל יתן רשות למשחית כלל, וזהו מאמרו של אברהם אבינו חלילה לך וכו', דלכאורא קשה מה זה טענה הרשעים יאבדו וצדיקים חיו יחיו, אבל לפמ"ש ניחא, דכיון דנתן רשות למשחית שוב אין הבחנה, כי כך המדה דאין מבחין, וא"כ אף צדיקים יאבדו, וח"ו לך להמית צדיק עם רשע, ולכן טוב מבלי להשחית כלל. אך זהו ידוע כי אמרינן דשוב אין מבחין היינו בצדיק בינוני, אבל בצדיק גמור למאוד לא שייך אינו מבחין, ואין רשות למשחית לשלוט בו, אדרבה נהפוך הוא, הצדיק שולט

בו, כדמצינו באהרן ופנחס שדחפוהו למלאך המשחית, ולכך רב דנפיש זכותו לא הגין, כי אף דיהא הרשות למשחית לא יפגע בו, משא"כ הך דמושיל לבי קברא דלא נפיש זכותיה כ"כ, ואלו ניתן רשות למשחית אך בו היה פוגע דאינו מבחין, גלל כן הגין זכותי' דלא ניתן רשות כלל וא"ש. עכ"פ ראינו דצדיקים מגינים, ואיך נאמר מפני הרעה נאסף הצדיק דמכפר.

אבל באמת אם צדיקים מוחים בדור הם מגינים, אבל אם אין מוחים אינן מגינים, רק עליהם יהיה העונש לכפר בעד העם, כי האם סובלת חטא הבן כדכתיב בן כסיל תוגת אמו, כי על האם לייסר, ולכך אמרה רבקה ליעקב עלי קללתך בני, דאם יחשבו יצחק למתעתע עליה הקלון והעונש, וצדיקים הם האם, ולכך הם מכפרים. וזהו ענין פרה אדומה כמ"ש רש"י ומדרש תבא אמה ותקנח צואת בנה, והיא היא, ולכך נסמך מיתת צדיקים לפרה אדומה, כי ענין שניהם שווין, כמו זה שאם סובלת עון בניה כן בזה, והדברים אחדי' וא"ש. וא"כ דצדיקים מתים בגין דלא מיחו, ואם קטגורים בין ת"ח אין בידיהם למחות, כי על ידי כן העם פרועים לשמצה בקמיהם בעו"ה:

ואמרו במדרש כי עץ הדעת היה אתרוג, כי האילן צווח **אל תבאני רגל גאוה**, ר"ת אתר"ג, כי ידע באכילתו ילבש גאוה ויהיה הארס בעו"ה להתנשא, ולכך אמרו בגמרא כי האומר אתרונג"א תלתי ברמות רוחא, כי הוא מפריד בין התיבות באות נון שלא יהיה ר"ת כנ"ל, ומפריד הכוונה, כי באמת לבו מלא גסות, וזהו אמרם תילתי ברמות רוחא, ודי.

ולכך על מצוה קלה שעבר אדה"ר נענש, כמבואר במדרש, שאלו מה"ש מפני מה קנסת מיתה על אדה"ר, ואמר מצוה קלה צויתי עליו ועבר עליה. ויש להבין מה זהו שאלה, וכי לא ידעו דאכל מהעץ, וגם מה השיב מצוה קלה וכו', אדרבה אלו היה מצוה חמורה יותר ראוי לעונש.

אבל הענין, ידוע כי אדה"ר שב בתשובה שלימה, כמבואר דישב במי גיחון עד שנעשה בשרו ככברה, רק הטעם דלא נתכפר לו העון לגמרי, כי הוא כמו אחר דידע רבונו ומרד, וכן הדבר באדה"ר דידע כח ה' ומרד, רק גם זה היה בישראל במדבר כי הכירו כח ה' במ"ת ופנים אל פנים נראה ה' עמם וסרו מהר להמיר כבודו בתבנית שור אוכל עשב, ומ"מ נתקבלה תשובתם, רק כבר אמרו כי באמת לא היו ישראל ראויים לאותו מעשה רק להורות לבעלי תשובה אחרים, ולכך נתקבלה תשובתם, אך לפי זה קשה אם כן אף תשובת אדם הראשון היה ראוי להתקבל להורות לבעלי תשובה, רק המפרשים הקשו מה צורך להורות לב"ת, הלא מקרא מלא כתיב ושבת עד ה' וכו', ותירצו דה"א בעון קל ולא בעון חמור כזה, ולכך קמ"ל, וא"כ א"ש דמה"ש שאלו מ"מ קנסת מיתה לאד"הר,

דהא שב, ואי דידע רבונו מ"מ בשביל להורות לב"ת היה לך לקבל תשובתו, והשיב הקב"ה מצוה קלה צויתי לו ועבר, בשלמא אלו היה מצוה חמורה י"ל להורות לב"ת, כי זהו לא נלמוד מקרא, אבל מצוה קלה כבר נלמוד מקרא וא"צ להורות לתשובה. ולכן בני, ראו הוו זהירים בקלה כמו בחמורה.

אבל הכל בעו"ה הגסות ורדיפת הכבוד המדומה. אמת יש להבין במ"ש בגמרא הספדא יקרא דחיי או דשכבי וכו', ואמרינן ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכותה, וכי בשביל יקרא דאברהם משהי לי לשרה, ומשני שרה גופא ניחא לה דלתייקר בה אברהם, ויש להבין מה נ"מ בעלמא דקשוט אם בעלה יהיה לו כבוד בעיני בני חת או לא, והלא כל כבוד עה"ז הוא ריק ותוהו ושטות, ואין זכרון במעט זמן, ומכ"ש בעיני בריות כאלה, וכי בשביל זה יהיה שרה מושהת, אשר הוא עיכוב למנוחתה וקנין שלימותא, כי כל זמן שאין הגוף נקבר נפשה יאבל רצוא ושוב כנודע.

אבל הענין, בלא"ה יש להבין במ"ש רש"י וכן במדרש כי שרה מתה מחמת חרדה, שאמרו לה שאברהם ביקש להעלות ליצחק לקרבן וכמעט שלא נשחט פרחה נשמתה, ויש להבין, צדקת כזאת עד שאברהם טפל לה בנביאות תחרד עד למיתה בשמעה כי פרי בטנה ירצה לקרבן ה', הלא זהו תכלית שלימות, ולכך נוצרנו לעשות נחת ליוצרנו, והנבחר לאדם השלם יותר מזה שירצה לה' לקחת מי"ח לקרבן ריח ניחוח, ומה זו חרדה, וביחוד שאמרו לה שלא נשחט, וא"כ מה זהו חרדה על ס"ד, ואין זהו חרדה כ"כ כדאי למות. אבל הענין, כי ודאי עיקר מעלות נסיון העקידה לא היה אשר ה' צוה לעקוד ליצחק ולשוחטו בהחלט, פשיטא, מהכ"ת לעבור פי ה', ומי מוחה בלא"ה אשר נפשו עליו יאסף וכמה שלוחים למקום להמיתו ברגע, ושטות יהיה מזה שימרה פיו, רק ה' אמר לאברהם לא בתורת צווי רק בתורת בקשה, אם תרצה להעלות בנך יחידך לעולה יהיה לי לנחת, אבל לא שאני מצוך, ואם אינך רוצה גם בזה לא יקרך עון, כי בנך הוא אשר הבטחתי לך עליו, וזהו קח נא את בנך וכו', אין נא אלא לשון בקשה, הדבר תלוי ברצון, ואברהם אבינו ע"ה לא חס על בנו ומהר לעשות נחת לקונו ולא חס על בנו, וזהו היה בעיני ההמון לפלא, שלא יחמול על פרי בטנו לעת זקנתו, מה שהיה בידו אם להרוג או לחמול, וכבר ידוע מה שאמרו ליצני הדור מאבימלך נתעברה שרה ולא מאברהם כלל, וחשבוה לשרה לזונה, וא"כ עכשיו בשמעם שאברהם רצה לשוחטו, יתחזק הקול ולעז שלהם, ויאמרו הוא הדבר אשר דברנו כי לא אביו הוא, וידע בנפשו כי לא ממנו הרה וילדה, ולכך לא חס לשוחטו ורץ בשמחה לעשות רצון ה', כי מה איכפת לו בבן זר אשר לא יצא מחלציו, וזהו החרדה שחרדה הצדיקת שרה, כי על ידי כן יתחזק הקול

ולעז עליה ועל בנה זרע כשר להחזיקו בחזקת ממזר והיא בחזקת זונה, וגדל כאבה עד שמתה, לכך השהו לשרה כדי שיספוד אברהם, כי אם לא יספדה יאמרו לצני הדור כי הואיל ידע כי סוררה היא וזנתה עם אבימלך וילדה לזנונים לכך לא בא ושהה בדרך כדי שלא לבכות ולספוד עליה, כי רע עליו מעשיה וסטיא דא מבעלה עד שבנה רצה לשחוט, ולכך שהו עד שבא אברהם והרבה הספד ובכיה לאשת נעורים הכשירה, ומזו הכירו כי שקר ענו בה, וכי יודע הוא כי נאמנת היא לו ולא עבר עליה רוח זרה ח"ו, ולולי שידע כן בנפש מה זה קול הבכי והספד ומה לה ולו הלא בגדה בו, וא"כ ההספד מורה על צדקת שרה ועל כשרות יצחק וזרעו כי הם זרע אמונים וכשירים ממחצב אברהם הוחצבו, ולכך אמרו חז"ל שרה גופא ניחא לה דלתייקר בה אברהם, כי זה מורה על כשרותה וכשרות בנה, כי לולי כן אי כבוד בה הלא כזבה בו.

ולכן בניי, כמה גדלה עקדת יצחק, והנה קדושי' אלו אשר אנו עוסקים בהספדם בעו"ה ראו כמה מזבחות ערכו לה', ומנחה מרחשת לזכרון בהיכל ה' תמיד אל דומיה לו, ונחנו נתחזק לקנא בהם, צאו ולמדו מסדרא דיומא פרש' פנחס, אשר פנחס בקנאתו לה' כמה יקר ועיטרן קדישין דנחיל ליה ולבני' עד עולם, ובאמת כל חטא זמרי היה בעו"ה מחמת קנאה וגסות, כאמרם בגמרא דסנהדרין נתקבצו שבט שמעון לזמרי, ואמרו משה הושיב סנהדרין ודן דיני נפשות ואתה שותק, לקח עמו שבטו והלך אצל כזבי ואמר השמעי לי, כי אף שצוה אביך מבלי להשמע רק לגדול אני גדול ממשה, ותפשהו בבלוריה ואמר זו אסורה או מותרת, ואת"ל אסירה בת יתרו מי התיר לך וכו', ויש להבין, הלא משה דהושיב סנהדרין לדון לא על שבעלו וזנו את בנות מואב דנו אותם, כי מלבד שהא נתעלמה ממנו הלכה לגמרי, אף גם אין לזה משפט מות בב"ד, רק קנאים פוגעים בו כנודע, רק על שנצמדו לפעור, וא"כ מה יתקן זה בלקחו לכזבי והורה דמותר לבעול בנות מואב, מ"מ לא יצדקו במה שעבדו לפעור ועל זה חייבין מיתה, ולא יועיל בזה התנצלותו כלל.

אבל הענין, כאשר אמרתי ואח"כ ראה מצאתיו להרב ר"א קונקי בספרו דברי חכם חן, כי אמרו בגמרא העובד עכו"ם מאהבה ויראה ס"ל לרבא פטור, והכי קיי"ל, ופירש"י מאהבת אדם עובד ולא חשבהו בלבו לעכו"ם ע"ש, כי כן דעת רוב מחברים, ולפ"ז הם לא עבדו לפעור רק לאהבת בנות מואב, כי בערה בם אש אהבתם, והם ביקשו ממנו לעבוד, ולכך עבדו, והרי זה מאהבה גמורה, ולכאורה אין כאן משפט מות להאנשים האלה, אך באמת יש הבדל ה"מ באהבה המותרת כי אוהב לאיש ומותר, ואם אח"כ אהבתו עזה שעובד עכו"ם הרי זה כמו אונס, משא"כ לאהוב בת אל נכר וזו בעצם אסורה, והתורה

צווחה פן יסיר בנך מאחריך, ולכך אסרה התורה האהבה ודיבוק בבנות עכו"ם, כי ירדה תורה לסוף דעתנו שיסירו לעכו"ם, א"כ ההתחלה היא תיכף התחלת עכו"ם ואיבזרי' דעכו"ם, כי זה גורם זה וזהו ודאי אסור, וא"כ א"ש דזמרי ביקש להתנצל בעד העובדים, ולכך התחבל לומר דמותר לדבק ולבעול בנות עכו"ם, כמו משה דלקח צפרה, וא"כ הרי זה דומה לשארי אהבת אדם, כיון דמותר לעשות כך הרי זה מאהבה בהחלט ופוטר ממיתה. וכמה עמקו תחבולת ומחשבת יצה"ר, ופושט טלפיו לש"ש והכל כד"ת, ועל זה נאמר מה לך לספר חוקי, בעו"ה התורה לרעה, וזהו כוונת זמרי. ובשביל גסות רוח וקנאה, היא מתחילות עולם מרקד בנו, ועוד היום בעו"ה היא הגורמת רעות רבות וישסה אוצר כל כלי חמדה:

דרוש ב

דרוש תו"מ שדרש הגאון המפורסם רבן של כל בני הגולה מהר"י זלה"ה ביום א' מימי הסליחות תקיא"ל בק"ק אלטונא:

הנביא התחיל תקעו שופר בציון קדשו צום קראו עצרה, אספו עם קדשו קהל קבצו זקינים, יצא חתן מחדרו וכלה מחופתה וגו' בין אולם למזבח יבכו הכהנים וגו':

כבר דרשתי כמה פעמים, כי אלו דברים שאמר הנביא הם לתקן עשרת הדברות שעברו ישראל בעו"ה, אשר בהם כלולים כל תרי"ג מצות כנודע, כי הם העשרת דברים כוללים כל חלקי התורה, ולכך אמר הנביא, כנגד אנכי לא יהיה לך תקעו שופר בציון, כי נודע טעם תקיעת שופר בר"ה להמליך מלך מלכים הקב"ה, כי לו יאתה המלוכה בכל אופן, וכאשר נאריך אח"כ בזה. וכנגד לא תשא שהוא ש"ש ונדרים, אמר קדשו צום, לקבל בנדר על עצמו תענית ולגדור גדרים בשמירת נדרים. וכנגד שמור יום השבת שהוא ביטול מלאכה, אמר קראו עצרה, שהוא עצרת ממלאכה. וכנגד זכור יום השבת לזכור יום השבת, דהיינו כמאמר חז"ל עשה קהלות גדולות ודרש לפניהם הלכות שבת, שזהו בכלל עשה זכור יום השבת, להזכיר ברבים כי שבת מורה על חידוש העולם וכדומה, לכך אמר אספו עם, לייחד ולקדש שם ה' הנורא. וכנגד כבד אביך ואמך שבכלל זה כבוד הרב ובחירי העם שהוא בכלל אבות שמגדלם לתורה ויראה ומנהלם כאם תגדל הבן ואומן היונק, ע"ז אמר קדשו קהל, לקדש ולכבד נבחרי הקהל לרוממם. וכנגד לא תגנוב אמר קבצו זקנים, שהם זקני עיר, להשגיח ולמלט העני משוע ולשבר זרוע עול ושודדים ולבער גונבים מהעיר, וזהו עיקר אומנת הזקנים, להשגיח בעיר לבל יהיה חמס בעיר. וכנגד לא תנאף אמר יצא חתן מחדרו וכלה מחופתה, שהוא פשוט, והכל יודעין כלה

למה נכנסה לחופה, לבל יזנה ויתן עינו באשת רעהו ויבחר באשתו אשר בחר. וכנגד לא תענה אמר אספו עוללים וכו', כי נודע בעון עדות שקר בנים קטנים מתים. וכנגד לא תחמוד אמר בין אולם למזבח יבכו הכהנים, כי נודע כי בכהנים משרתי ה' בטלה תאות הקנינים, שאין להם חלק ונחלה בארץ וגם הולכים יחיפים לבטל התאוה, וכל מגמתם ה' הוא נחלתם, ולכך נגדם הוא לאו לא תחמוד. הרי דכלל הכל נגד יו"ד דברות.

וכן עלינו מוטל ביו"ד ימי תשובה לתקן הפגמים בכללות ובפרטיות, וכל רגע ורגע העובר בימים אלו בלי הרהור תשובה הוא פסידא דלא הדר בעו"ה, ולכן הקיצו בני אל חי משינת האולת ותנו דעתכם לכך, לחזור בכל אופן מכל דבר, ובפרט מדברים שאדם רגיל בהם ונחשבים כהיתר, עד שזר נחשב אם אדם ימחה בו, אוי לנו מיום הדין.

ימים אלו ג"כ נגד יו"ד דברות, ולכך ראש השנה נגד אנכי, ולכך ממליכין לקב"ה בשופר ומלכיות וזכרונות. ויום שני כנגד לא יהיה לך, ולכך תרי יומי כיום אריכתא, כי אנכי ולא יהיה לך בדבור אחד נאמרו. ויה"כ נגד לא תחמוד, כי ביה"כ הרי אנו כמלאכים ובטלה כל תאוה וחמדה. והנה לא זו שהם כנגד יו"ד דברות, אף גם נגד יו"ד מאמרות שבהן נברא העולם, ור"ה כנגד בראשית דהוי ג"כ מאמר, והוא, שכבר אמרנו שבריאת עולם היה בשופר, כי בכל דיבור שיוצא מפי הקב"ה נברא מלאך, דהיינו בתנועת הדבור, כי כל התנועות הם מלאכים כנודע, ותחלת בריאה לא היה מלאך כלל, ולכך לא היה רק בקול בעלמא, וקול שופר, ולכך מפרש התרגום בראשית בחכמתא, ותרגום ירושלמי בסוכלתנא, כי שופר חכמה ואינה מלאכה, וכן בכל ר"ה מחדש מעשה בראשית הכל בשופר. ובפרט כבר נודע כי המלאכים הנבראים בכל יום שהקב"ה מעבירן, הענין, כי הם מקטריגים על ישראל באמרם מה אנוש כי תזכרנו, ולכך הקב"ה מעבירן, כמו בבריאת עולם שהושיט אצבעו ביניהן ושרפן. ולכך אמרו בחורבן בהמ"ק אמר הקב"ה מה אבל יושב ודומם אף אני אדום, והוא הטעם, כדי שלא יהיו נבראים מלאכים, כי בעו"ה בעת החורבן בלא"ה רבו מקטריגים על ישראל, ואם יבראו מלאכים חדשים יוסיפו גם הם על שונאנו, ולכך הקב"ה ברוב רחמיו מאן לברוא ושותק, ולכך נאמר על חומתך ירושלים הפקדתי שמרים יום ולילה לא יחשו, כי היות מן החרבן ואילך פסק בעו"ה הדיבור מן הקב"ה, וזהו הכל לטובת ישראל כמ"ש. ואמרינן בגמרא מה חשמ"ל, עת חשים ועת מדברים, בשעה שהדיבור יוצא מפי הקב"ה חשים, ולזה אמר על חומתך הפקדתי שמרים יום ולילה לא יחשו, כיון שאני שותק א"צ הם לשתוק, ולכך לא יחשו. ולכך בר"ה שהקב"ה חפץ חסד ואין רוצה שיבראו מלאכים מקטריגים לישראל ביום

דין, קולו כשופר הולך, ואין כאן בריאה למלאכים. וכן היה במתן תורה, לבל יקטרגו מלאכים היה קול השופר הולך וחזק. ולכך נאמר בפיוט ונתנה תוקף וקול שופר ישמע. ושארי ימים כנגד שארי מאמרות, שנאמר בהם ויאמר, ומאמר התשיעי הוא רדו בדגת המים ועוף השמים, והוא עי"כ, ולכך נוהגים בעי"כ לאכול עופות ודגים, כמבואר בטור ועובדא דחייט ע"ש. ולכך ענין כפרות, שאנו אומרים אם נגזר גזר דין על אדם ומדת הדין צריך למקום לחול יחול על אלו שנבראו לשמשני, כי תמיד צריך למדת הדין לחול על דבר, ולכך אנו מבקשים שיחול על אלו, ולוקחין עופות או דגים כמבואר בש"ע. ואמת כי ענין כפרות מנהג ותיקין, אבל העם הם משתבשין ומקפידי' ביותר על תרנגולים לבנים דוקא, ומפזרים ממון ע"ז ביותר, וזהו שטות, כי אף שבא בכתבים להקפיד, לא אמרו הר"י ז"ל אלא לאנשים הבאים בסוד ה', ובפרט לפזר ממון, אשר יוכל ליתן המעות לעניים, ויש לכלכל סיבתם בו חשש דרכי עכו"ם, כי העכו"ם הקדמונים הקפידו דוקא על תרנגול לבן.

ובזה תבין אחד משאלות סבי דבי אתונא, ששאלו על גבינות הי נינהו דפרה אוכמתא והי נינהו דחוורתא, וריב"ח השיב להם שיאמרו בביצים הי מן תרנגול לבן או שחור, והדבר תמוה מה שאלת חכם יש בזה ששאלו כך לריב"ח וריב"ח לא השיב להם בגדר תשובה כלל, דהיינו שאלתם, הם שאלו על חלב וגבינות והוא השיב בביצים, היא היא ומ"ש זה מזה והיינו שאלתם. אמנם הענין יובן, כי קצת מחכמי טבעי' אמרו כי מה שיש לקצת בהמות שערות אדומות וקצת יש להם שחורות או לבנות, הכל כפי מזגי דם והתגברות הכחות, כי אם יתגבר חום וכח אש שהוא חממות הדמים ומזג מרה אדומה יהיו השערות אדומים, ובהתגבר כח עפר ומזגי מרה שחורה יהיו השערות שחורות, וכן בהתגבר יסוד מים והתגברות מרה לבנה השערות לבנות, וא"כ ענין שנוי השערות הוא מעצם מזגי הבהמה ואיכותיה, אמנם רבים מחוקרי טבעים שחלקו, ואמרו כי אינו תלוי כלל בעצם מזגי בהמ', רק מקרה בעלמא שבא מבחוץ לבהמה, ע"י שינוי אויר וכהנה לחות הגומרי' שינוי הצבעי', ואינו כלל בגוף הבהמה ואיכותיה, והביאו ראיה, כי ידוע כי כחות הדמים ומזגי' בחלב בהמה, כאמרם דם נעכר ונעשה חלב, וכפי התגברות החומים כן יהיה החלב, עד שהרבה נשים שהם חום בטבע, החלב חם ומזיק לוולד היונק ממנה, ומיחו הרופאים להניק, כמפורסם, וא"כ יהיה הבדל בין חלב וגבינות הנעשים מחלב הבאי' מפרה אדומה או שחורה, לזה יהיה כח חם ולזה קר, ויובחן הדבר בכל בחינות וזכוך ולא ימצא בו הבדל כלל, וענינו של זה כשל זה, ומזה הוכחה כי אין צבע שערות מורין על איכות הפרה.

והנה ידוע במ"ש רש"י כי עכו"ם צוחקין על ישראל בענין פרה אדומה ואמרו מה טעם יש בזה דוקא אדומה, אמנם אם אדומה מורה על איכות הפרה ומזגה, וודאי שאין זו שאלה, כי כמו שהקפידה תורה על פרה דוקא כן הקפידה על בהמה שמזגי' חום ויסוד אש, ובפרט במ"ש רש"י שכל ענין לשרוף באש לבטל חום יצה"ר, וכל ענינו בחום יסודי ואש זרה כנודע, אבל אם צבע אדומה רק לפי מקרה כמ"ש, שפיר לא יתקן בו טעם וגזרה, כי הלא מקרה בעלמא בא ואינו נוגע לעצם פרה כלל. וזהו ענין סבי דבי אתונא, שהם היו חכמי פלסופי' קדמונים, ואתונא היה ראש מדרשם ואקדימיאה שלהם, ולכך צחקו על פרה אדומה, והוכיחו לריב"ח כי הצבע הוא מקרה בעלמא, והראי' שאמרו לו ברר מתוך הגבינות איזהו מן פרה שהוא צבע כך או צבע כך, אם הוא לפי שינוי המזגי', וא"כ שא"א לברר ש"מ שהוא רק מקרה, א"כ אין כאן טעם למצות פרה אדומה דוקא, ויצחקו עלינו זרים.

וריב"ח בא להשיבם, אתם צוחקי' עלינו, נימא לנפשם, כי ידוע במשנה דעכו"ם ד' י"ג ע"ב דאין למכור לעכו"ם תרנגול לבן שמקפידים עליו להקריב לעכו"ם דוקא תרנגול לבן ע"ש, וטען ריב"ח, אמור נא בבצים שיובחנו אם הוא מתרנגול לבן או שחור, וע"כ תודו ג"כ כי אין הצבע בכמות ואיכות התרנגול, כי א"כ היה מובחן ומורגש בביצה, רק הוא מקרה, ומ"מ מקפידים אתם בעכו"ם להיות דוקא לבן, וא"כ למה תצחקו עלינו בפרה אדומה, טלו קורה מבין עיניכם, וא"ש (ודברי פי חכם חן). עכ"פ יש דרכי עכו"ם קדמוני' להדר בתר תרנגל לבן, ולכן דברים כאלה חמורים, כאשר האריך בהם הרמב"ם להתרחק מאוד מדרכיהם וחוקתם.

נשוב להנ"ל, כי יה"כ נגד מאמר העשירי בבראשית, והוא ויאמר אלהים הנה נתתי לכם את כל עשב וכו' לכם יהיה לאכלה, ובאמת יש להבין איך יומנה זה בכלל המאמרות שנברא העולם, כי בכל מאמר היה בריאה חדשה, אבל זו לא היה רק אמירה לאדם שמורשה לאכול הכל, אבל אין בו בריאה חדשה ורק אמירה בעלמא, ואיך יומנה בכלל יו"ד מאמרות שנברא בהם העולם, וצ"ע לכאורה. אבל יובן, כי ודאי כל ירקות וגדולי ארץ לא היו ראוים ועלולים כלל למאכל אדם, והיו גורמים יותר נזק מתועלת, רק הקב"ה נתן בתוכו רוח חיים וענין רוחני וזהו למאכל אדם וכו', וזהו אשר מחזק כח הנפש וגוף, והמותרת באמת הוא צואה ודוחה הגוף מעליו והיה לזרא, אבל לולי שרוח ה' בתוכו היה הכל כמו קיא צואה בלי מקום והיה מזיק לגוף בעיפושי' וכדומה, א"כ הך ויאמר היה בריאה חדשה גמורה שנתן הקב"ה בתוך כל גדולי ארץ רוח חיוני עד שהיה ראוי ומוכן לאכילת אדם, מה שלא היה מקודם, וזהו המאמר העשירי. ולכך נאמר לא על

הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' וכו', והיינו מאמר העשירי שהוא מוצא פי ה', כי יצא מפיו ליתן רוחני לתוך האוכלים. ולכך ביה"כ שמאמר ה' בענינים עליונים אסורה לנו האכילה, פה שהתיר פה שאסר.

לכן עלינו ביו"ד ימים אלו לשוב לתקן העולם שנברא ביו"ד מאמרות, ובפרטות בעו"ה בגלות המר הזה אשר אין לנו לא זבח ולא מנחה, ונשלמה שיח שפתינו, שצריך התעוררות רב לקונן על אבדון בית תפארתנו והוד תפארת ישראל שנפלה בעו"ה, ובימים אלו נאמר קומי רוני בלילה לראש אשמורת שפכי כמים לבך, ובעו"ה לא האמינו דורות קדמונים שיהיה כ"כ אריכות הגלות ויהיה שנת תקי"ב ואנחנו לא נושענו בעו"ה, אוי לנו, שהיו מאבדים עצמן לדעת כמעט אלו ראו זו האורך, ונחנו בעו"ה מה נעשה, ראוי היה לבכות יום ולילה על שברנו ומבלי לבלות זמן בשארי ענינים, אבל בעו"ה תקלתינו תקנתנו, כי אין אנו מרגישים העדר בית תפארתנו ועוצם קדושה שניטל' הימנו, ואין אנו אלא עצמות יבשות בעו"ה בהבלי דגרמי, וע"ז נבא הנביא התחיינה עצמות היבשות האלה.

והנה עלינו מוטל ביותר לתקן עצמנו, ובפרטות בימים אלו שהם קיום העולם והם נגד יו"ד מאמרות, ואמרו במשנה, בעשרה מאמרות נברא העולם, ומה ת"ל והלא במאמר אחד יכול להבראות, אלא להפרע מן הרשעים שמאבדין את העולם שנברא ביו"ד מאמרות, והדבר תמוה דשאיל מה ת"ל ולא שאל למה נברא, ואם יש בו טעם אף שאלתו מה ת"ל לא קשה, דנכתבו הדברים כהווייתן, והתי' להפרע מן הרשעים אינו מובן, דמה הבדל יש בפרעון אם מאבדין עולם אם נברא במאמר אחד או ביו"ד, וע"ק בממ"נ, אם העונש קל באם נברא במאמר אחד משנברא ביו"ד, וכי קב"ה נוקם ומרבה להעניש, וכי כך היא המדה, ה"ה חפץ חסד וכל עונשו ברחמים ובתכלית החנינה יהיה שמו מבורך.

אבל יובן במ"ש חז"ל ג"כ כי העה"ז נברא בה', שכל מי שרוצה לצאת יצא, ואם נכנס קב"ה קושר לו כתר, ולכך התג בה', ויש להבין ברוב אותיות יש מקום יציאה וכניסה, כמו ג' ק' וכדומה, ומה זה שכל הרוצה לצאת, מה טיבו של זו לבריאה בזה האות או אחרת. אבל הענין, במ"ש במדרש בראשית בפסוק נעשה אדם בצלמינו, אמר משה איך אתה נותן פ"פ למינים, אמר לו הקב"ה כתוב וכל הרוצה לטעות יטעה, ולכאורה תמוה, ישרים דרכי ה' איך יתן מכשול לטועים ח"ו, והלא הוא הרוצה בטובת ברואיו. אבל הענין, אדרבה, זהו שהיה הבדל בין הקב"ה למשה, כי משה לא ראה עשתנות בני אדם ולכך ביקש להסיר המכשול ולא לכתוב נעשה שיש בו פ"פ לב' רשויו' ח"ו, אבל הקב"ה ידע הכל וראה תכונתם הרעה, אף שיהא נכתב אעשה אדם מ"מ יפקרו ויאמרו ב'

רשויות, וא"כ לא יהיה להם פ"פ ויהיה עונשם גדול למאוד, והקב"ה החפץ חסד להקטין ענשם, ולכך כתב נעשה. וא"כ ליום הדין יש להם אמתלא, כי טעי במקרא, וא"ש כי הכל לטובת ברואיו.

והענין שהעוה"ז נברא בה' הוא, כי בעוה"ב אין כאן צורך חקירה ושאלה על אחדותו ועל אמיתות הבריאה, אבל בעה"ז הכל צריך חקירה, אם נברא עולם וחלקי בעולם, וגם ענין מציאת האלקות וכדומה בכל חקירות אלהות, וכבר נודע כי ה' הוא ה' השאלה וחקירה, היש פה וכו', הנמצא, הנברא עולם, וכל השאלת נופלי' תחת סוג ה' החקירה, וזהו המאמר שנברא בה', ר"ל כי לא יש מופת חותך וברור כמו בעוה"ב, רק נופלים תחת השאלה וחקירה, וע"ז השאלה למה באמת כך, ואמר שכל הרוצה לצאת וכו', שיהא להם אמתלא ופ"פ כנ"ל, כי טעו בדמיונם הנפסד ושכלם הגרוע, ולעומת זה יותר יש שכר להולכים בתמים עם ה' ואין ספק בלבם, והם מודים שהקב"ה קושר להם כתר, אשריכם ישראל קהל מאמיני ה', ואין לכם ספק ח"ו, וכולכם תזכו לכתר הנ"ל.

והנה בזה שנברא ביו"ד מאמרות ולא במאמר אחד יש בו טעמים, כנגד יו"ד ספירות, וכהנה רבים, אבל הפוקרים בעו"ה מצאו פתח טענה, כמ"ש הר"י אברבנאל שמייחסי' כל מאמר לכח ואלקות בפ"ע ע"ש, וזהו כוונת המשנה, דלא שאיל בעצם למה ביו"ד מאמרות, כי יש בו טעמים כמוסים והנסתרות לה', אבל השאלה מה ת"ל, למה נכתב כן במקרא ליתן פ"פ לפוקרים ח"ו, היה לתורה להעלים כדי שלא יטעו, וכבוד אלהים הסתר דבר, וע"ז באה התשובה כדי לפרוע מן הרשעים וכו', ואלו היה נכתב במאמר אחד לא היה להם פ"פ ואמתלא, ורחמי ה' מרובים לבל ילכדו בחטאם, לכך נאמרו עשרה מאמרות וכו' כדי שיהא להם פ"פ ותירץ, כי היינו מוטעים מכח המקרא יו"ד מאמרות וא"ש.

וא"כ יש ללמוד מדרכי ה', כמה יש לו לאדם לחפש בזכות חבירו ולהתאמץ איך ימצא לו זכות ביותר, ובעו"ה נהפך הוא, כי כל מגמות האדם לחוב לחבירו ולהתגולל עליו ברשע, והיה כי יחטא חבירו ואשם ישמח, כי ימצא גבר להתכבד בקלונו למאוד, ואין זה מדה ישרה ונכונה, ובפרט בימים אלו, ראוי להתקשר שיהיו ישראל שפה אחת ודברים אחדים, דהיינו העיקר כמ"ש בגמרא כל תענית שאין בו מפושעי ישראל אינו תענית, כמו שהיה חלבנה בקטורת הסמים, ואינו הרצון שיהיו פושעי ישראל נמנה עמנו, כי הרי זה מושב לצים, וכבר הזהיר דוד במושב לצים וחטאים לא ישב, אבל הענין כי ביום הצום חובה עלינו להחזיר בתשובה כל החוטאים ולקרב המרוחקים עד אשר נהיה לבשר אחד, ואף המה יאירו כאור התורה והעבודה של הכשירים, כמו חלבנה שהיה

מריח כלבנון מריח בשמים טובים שהיו עמה בקטורת, כן יהיה ענין פושעי ישראל, וזהו בעו"ה מאריך הגלות לנו, שאיש לדרכו פנינו ואין שם על לב להשיב אחרים מעון ונרדים נתן ריח:

וזהו מאמר סבי דבי אתונא לריב"ח, אית לן בירא בדברא אייתהו במתא, והשיב ריב"ח הא לכם סובין עשו אשלא, פי' חבלים, והיינו כי בהמ"ק היא באר מים חיים, וכמ"ש במדרש ובזוהר על פסוק והנה באר בשדה וכו', ובעו"ה ציון שדה תחרש והיא לשדה יער, ואמרו להביא לעיר, היינו שיחזור לבנותו כדכתיב עוד יהיה עיר ישוב וכו' ועיר אלהים יקרא וכו', והשיב ריב"ח כי הטובים שבישראל הם בסוג קמח אבל הרקנים הם סובין, ואם היינו עושין חיבור ואגודה עמהם, וזהו מן סובין להתקשר ולהיות עמהם באגודה אחת, ולא יתרחק חבל הכוסף לתורת ה' ועבודתו, אז יהיה בקל לשום הבאר משדה לעיר.

ולכן העיקר תלוי להשיב רבים מעון, ובפרט בימים אלו, ימי חפץ, כל מגמתינו יהיה להחזיר בתשובה, ובפרט בעבירות שבין אדם לחבירו, כי בזה העיקר, לרצות לחבירו. ואמרו במדרש רבה אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה וכו', שבטים לא יוכלו לעמוד בתוכחתו של יוסף שנאמר ולא יכלו לענות וכו', בלעם לא יוכל לעמוד בתוכחתו של אתונו דכ' ההסכן הסכנת וכו', אוי לנו וכו', וצריך להבין מה ענין דנקיט הני תרתי. אבל הענין, כי היא תוכחת מגולה על הרגל בני אדם לפעול לרעהו רעה, והוא בשני אופנים, או כי הואיל שחבירו עשה לו פעם או פעמיים רעה וא"כ לא יבצר ממנו דבר לנקום ולירד עמו עד לחייו בלי חנינה, וכמו כן אם עשה לאדם טובות, אינו חושש אח"כ אם יעשה לו רעות, כי אמור יאמר מה בכך, הלא עכ"ז תכסה אהבה טובות גדולות אשר גמלתיהו לכפר בעד זה, ולא ירגיש בזה, כי מה יחשב מול הטובות שעשיתי לו. ובאמת שתים לא יתכנו, וע"ז מביא ראייה משבטים, שהיה להם תירוץ כי יוסף הוציא דיבה עליהם, כדכתיב ולא יכלו לענות להתנצל בזה, וכמו כן בלעם שהאכיל והשקה לחמורו ויודע חמור אבוס בעליו ובפ"א אשר הכהו מ"מ לא היה לו תי' והתנצלות, הרי שאין כאן מנוס ותי' בכל אופן.

והנה העושה לחבירו רע בממון, בודאי לא יתכן כל תענית ותשובה וצום ובכי עד שירצה את חבירו, וזהו פשוט, אלא העושה חטא ברבים א"כ עי"כ מחטיא את חבירו, כי תיכף ובקל ילמדו ממנו אחרים לעשות כמתכונתו, ואין לך דבר שממהרים אחרים לעשות כמעשהו כמו דבר חטא ופשע, שתיכף מצאנו לו חבר בעו"ה, ועי"כ הוא הראשון אב לחטא גרם לחבירו רעה כתולדה נזיקין, וזהו יותר מאלו עשקו בממונו וקבעו, כי נפש

הוא חובל, לכן ביותר צריך תשובה לתקן המקולקל. וזהו מאמר ר"ע עבירות שבין אדם לחבירו אין יה"כ מכפר וכו', והנה בוודאי אין הכוונה שגזל לחבירו, כי פשיטא שאין עולה בדעת שיהיה ממון חבירו בידו ויהיה נמחל ע"י יה"כ, וכי היום הקדוש מפקיע ממון חבירו, אבל הרצון, העבירות שאדם עושה בפ"ע זהו בינו לבין המקום בזה יוה"כ מכפר, אבל העבירות שבין אדם לחבירו, שהיה עושה עבירות פומבי ומתוך זה גם אחרים נכשלו בהם, בזה אין יה"כ מכפר עד שירצה חבירו, דהיינו שישוב ברבים, שגם אחרים יחזרו על עונם וישב ה' ונחם.

הנה אברהם אמר חלילה לך להמית צדיק עם רשע והיה כצדיק כרשע השופט כל הארץ לא יעשה משפט, ויש לתמוה מה ביקש אברהם בזה, הלא כל מגמותיו היה להציל רשעי סדום בזכות הצדיקים אשר ימצאו בקרבם, ומה זהו טענה חלילה להמית צדיק עם רשע, הקב"ה ישיבו לא כן הוא, אני המלך המשפט את הצדיק אציל והרשע מות יומת בחטאו ולא ימות צדיק כרשע, וא"כ נכזבה תוחלתו, ובמדרש אמר שאמר אברהם להקב"ה אתה תופס החבל בתרין ראשין, אם חסד לית דין ואם דין לית חסד, והדבר תמוה, דמה חסד יש פה, ויתר תמוה שהפייט יסד פסוקים אלו לאמרן בער"ה ובשחרית יה"כ קודם פזמון כאלו הם פסוקי דרחמי, ולכאורה תמוה, כי מה נאמר בזה, הלא בעו"ה כבגד עדים כל צדקותינו, מכף רגל ועד ראש אין בנו מתום, ומה נצעק על המלך מבלי להמית צדיק וכו'. אבל הענין הוא, כי אמרו בגמ' בשיבבותיה דרב לא הוי מותא, סברי בזכותיה דרב, אחזי בחילמא מילתא דא זוטרי' לרב, אלא האי גברא דמושיל מרא לקיברא הוא דאגין, ויש להבין סוף כל סוף איכא רב בהך שכונה ומגין, ומה בכך דהוי זוטרי', מ"מ זכותי' מגין, ואיך שייך דהך דמושיל כלים לבי קבר מגין. אבל נראה, כי ענין דצדיק מגין הוא משום דכיון דניתן רשות למשחית שוב אין מבחין בין טוב לרע, וקב"ה בעי לבל יאבדו הטובים, ולכך חס לבל יתן רשות למשחית כלל, אך זהו ידוע כי אמרינן דשוב אין מבחין היינו בצדיק בינוני, אבל בצדיק גמור למאוד לא שייך אינו מבחין, דאין רשות למשחית לשלוט בו, ואדרבה נהפך הוא הצדיק שולט בו, כדמצינו באהרן ובפנחס שדחפוהו למלאך המשחית, ולכך רב דנפישי זכותי לא הגין, כי אף דיהיה רשות למשחית לא יפגע בו, משא"כ הך דמושיל לבי קיברא דלא נפיש זכותי' כ"כ, ואלו ניתן רשות למשחי' אף בו הי' פוגע, דאינו מבחין כלל. וז"ש א"א ע"ה חלילה לך וכו', והיינו כנ"ל, דכיון דניתן רשות למשחית שוב אין הבחנה, כי כך המדה דאין מבחין, וא"כ אף צדיקים יאבדו, וח"ו לך להמית צדיק עם רשע, ולכן טוב מבלי להשחית כלל.

ובפשוט י"ל כך, דצריך להבין איך נאמר מפני הרעה נאסף הצדיק, ואדרבה עכ"פ ראיי' דצדיקים מגינים. אבל באמת אם צדיקים מוחים בדור הם מגינים, אבל אם אינם מוחים אינם מגינים, רק עליהם יהי' העונש לכפר בעד העם, כי האם סובל חטא בן, כדכתי' בן כסיל תוגת אמו, כי על האם לייסר, ולכך אמרה רבקה ליעקב עלי קללתך בני, דאם יחשבהו יצחק למתעתע עלי הקלון והעונש, ות"ח שבדור הם נקראים אם, כאמרם אביו זה הקב"ה ואמו זהו כ"י, היינו ת"ח שבדור הגודרים גדרים ומנהלים עם ה' לעבודת הקודש כאם אשר מנהלת בנה בדרך ישר, כך מנהלות הכ"י לעדת ה' ומגדלם ומלמדם זאת עשי ומזה תמנעי, כאם אשר עיניה לשלימות בניה כך הת"ח וכ"י על עם ה' וכו'. והנה אם צדיק נלכד בעון הרשע הואיל ולא מיחה, וימות ג"כ, אינו מתורת חסד של הקב"ה שיענש לצדיק ההולך אתו בתמים ולא פעל רעה, וגם יש חילול השם, כי כאשר יראו הבריות כי מקרה אחד לצדיק ולרשע לא יתלו הדבר בשביל שלא מיחה, רק יכפרו בדין ויאמרו אחת היא, תם ורשע הוא מכלה, ולית דין ולית דיין ח"ו.

וזה טענה של אברהם להציל לכל ערי סדום בשביל הצדיקים שהיו בתוכה ולא מיחו, כ"א נאמר להמית לצדיקים ג"כ בשביל כך, חלילה לך להמית צדיק עם רשע והיה כצדיק כרשע, כי אין זה ממדת החסד וגם הוא חילול השם שיאמרו לית דין ולית דיין, וזהו חולין הוא לך בדבר, וא"ת להחיות לצדיקים, השופט כל הארץ לא יעשה משפט, כי כך מדת המשפט להמית הצדיק הואיל ולא מיחו, והרשעים צועקים אלו היו מוחים בנו היינו חוזרים, וא"כ הרי כאן קושיא משני צדדים, וכאוחזין החבל בתרין ראשין, אין כאן רק לאחר ולהאריך אף לרשעים ולצדיקים ולהציל כל ערי סדום. וזהו ג"כ כוונותינו בתפילה זו בר"ה ויה"כ וא"ש. ולכן העיקר להוכיח מישרים ולעורר ישינים משינת אולת בקול שופר.

והנה ידוע תדע מ"ש בפסוק תקעו בחודש שופר כי חוק הוא לישראל וכו', ואמרו חז"ל שהלבנה מכוסה בו, והטעם כי מאוד גדלו רחמי ה' אפילו על עכו"ם להתנהג עמהם בחמלה ובחנינה למאוד מאוד עם כל ברואיו, לא יפלא חסדו, וכבר אמרו כי לעכו"ם דן הקב"ה בלילה, וידוע מ"ש כשהחמה זורחת ומלכי העכו"ם מניחים כתרם ומשתחוים לה הקב"ה כועס ומגדיל חמתו, והנה ידוע כמו שעובדים לחמה כך עובדים ללבנה, וא"כ אף הם מעוררים כעס וקצף וחימה, והקב"ה צידד בחמלתו שלא יהיה קצף על ברואיו ביום הדין, ולכך קבעו אז שהלבנה מכוסה ולא יזרח כלל וא"א לעובדה ולא יכעוס כלל, ואף להם הוכן בחסד כסאו, וא"כ יש ללמוד ממדת ה' להיות רחמן על הבריות, עכו"ם

ויהודים, רעים וטובים, כדרך ומדת ה'. ולכן ר"י הקדים שלום לעכו"ם בשוק, כי כך המדה להיות רחמן על כל מעשיו, וכ"ש על ישראל בכלל.

ואמר כי חק לישראל וכו'. ותדעו מה שנחלקו חז"ל אי בניסן נברא העולם אי בתשרי, ותוס' במס' ר"ה הכריעו דבמחשבה נברא בתשרי ע"ש. והדבר צריך תלמוד, כי אצל הקב"ה המחשבה היא המעשה. אבל תבין במ"ש במדרש דהקב"ה ברא עולמות והחריבן דין הגון ודין לא הגון, והוא מ"ש דבר צוה לאלף דור, כי לאלף דור היה ראוי להיות מתן תורה ועקר הקב"ה לתתקע"ד דורות והניח רק כ"ו דורות, ודורות האלו שתלן בכל דור, והן הן חצופין שבדור, והן עולמות שהחריב תתקע"ד דורות, והן אשר שתלם והן רשעים וקלקלו הדורות, וזהו חושך על פני תהום הן עולמות מתתקע"ד דורות שכולם הולכים חשוכים, וקראו עולם התוהו ויאמר אלהים יהי אור, היינו כ"ו דורות מעולם התיקון מזה העולם, וזהו עולם ראשון שנקרא עולם התוהו שהיה בו מתתקע"ד דורות נברא בתשרי, אמנם כ"ו דורות שהם עולם של תורה נברא בניסן, ושניהן אמת, והיות כי התוהו קודם ותחילה לבריאה השני', הוא כמו הריון ללידה, וזהו שייסד הפייט היום הרת עולם וכו', היינו רק הריון, אבל לידה בניסן כנ"ל.

והנה כל עכו"ם מאלו תתקע"ד דורות שהם רשעי הדור, ולכך אמר הכתוב כל הגוים כאין נגדו כאפס ותוהו נחשבו וכו', היינו מעולם התוהו, ולכך מלכי עכו"ם מתשרי מונין, אבל ישראל הן מן כ"ו דורות עולם התורה, ובניסן נבראו, ולכך מלכי ישראל מונין מניסן. ובאמת יום הדין של ישראל שהם כשירים בדור באחד בניסן, ולכך אמרו באחד בניסן ר"ה למלכים, וכל ישראל בני מלכים הם, והנה עשרה בניסן הוא כמו יו"ד תשרי, ולכך היה בי' בניסן נס גדול, שהוא עיקרו של שבת הגדול, כמבואר בטור והמחבר, וראוי להיות י' בניסן צום ויום כפרה כמו תשרי, אלא שבי' בניסן מתו בני אהרן והם היו מכפרים כמו יה"כ, ולכך קוראים ביה"כ פרשת אחרי מות שני בני אהרן, כמ"ש בגמרא דיומא שזכרון שלהם מכפר, וכן בעשרה בניסן מתה מרים, ואמרינן בגמרה עלה למה נסמכה מיתת מרים לפרה אדומה, שמיתת צדיקים מכפרת. וזהו מאמר הפסוק כי חק הוא לישראל, פי' מי שהוא במעלות ישראל, שהוא מכ"ו דורת הצדיקים, ר"ה שלו בניסן ולא בתשרי, א"כ אין טעם לתקיעה, רק הוא חק מה' כשארי חוקים מבלי טעם, אבל משפט לאלהי יעקב, היינו לאותם שנקראים בשם יעקב, והן מן תתקע"ד דורות ור"ה שלהם הוא בתשרי, ובו משפט, ויש טעם לתקיעה ולא חק כי הוא משפט לאלהי יעקב והבן.

ומזה תבין דברי המדרש והעתיקו רש"י, אר"י לא היה צריך להתחיל התורה אלא מהחודש הזה לכם, אלא כח מעשיו וכו' הגיד לתת להם נחלת גוים וכו'. וי"ל מה קושיא, וגם אין החודש הזה מצוה ראשונה, וכבר קדמו מצות מילה וכדומה. אבל כבר פי' התיקונים, בראשית הוא אותיות בתשרי א', הרצון דבא' בתשרי נברא העולם, אך זהו עולם התוהו כנ"ל, אבל לישראל עולם התיקון ודורו של תורה בניסן, וזהו הקושיא, לא היה צריך להתחיל מבראשית רק מהחודש הזה לכם שהוא ניסן שהוא תחילת הבריאה לישראל מקבלי התורה, וע"ז באה התשובה כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים, ולכך התחיל בבראשית בתשרי בריאת עכו"ם, ואיך קומטו בלי עת ומאנו לשמור חוקי ה', ואף ה' עשה בהם להנחיל לישראל סגולתו, ולכך התחיל בבראשית ר"ה לעכו"ם והבן.

עכ"פ נחנו בעו"ה בגולה הנם ככל העכו"ם, ורוב נשמתם מתתקע"ד דורות, ובפרט לעקבא דמשיחא, כאמרם בעקבא דמשיחא חוצפא יסגי, והיינו כאמרם תתקע"ד דורות הם עזי פנים שבדור, ולכן נכסה בבושתנו ונתפלל לה' אלהינו אולי ישית ה' לכפר והרבה לסלוח. והיינו העיקר לקבוע בנפשו קיום במדה טובה על כל השנה, ולא לבד בימים אלו ואח"כ לנתק המוסרים ולהשליך העבותות, זהו קשה יותר מאלו לא התחיל לשוב. ובאמת זאת עצה היעוצה, שיבחר כל אחד ואחד ספרי מוסר להגות בו יום ביום דף או חצי דף ולא יחסור, וזהו יהיה שוה לכל נפש אדם, למדן או בינוני או ע"ה, ובחנוני נא בזאת, אם לא תמצאו מרגוע לנפשיכם ותעשו רוח בקרבכם, הלא אם רופא יתן לאחד ליקח יום ביומו מרקחת כאגוז או טיפין טיפין לרפואה, הלא לא יחסר ממזג אפילו יום אחד, ואיך לא תחוסו על רפואת הנפש ליקח רפואה הנ"ל דף או חצי דף מן ספר מוסר לעיין בו, אפילו כלנו חכמים כלנו נבונים חובה עלינו דבר זה, ואתם ישישי קהלי, יהיה זאת לי למנה מאתכם, ותדרו לה' וכו', ויהיה ממש חוב קבוע.

ובאמת אלו הימים ראוי לאיש למעט במו"מ, וחישב עם קונהו, ובפרט יום הצום והנורא יש לנו לעיין שיהא היום קדוש לה', כי בזמן הבית לא היה רשות לשטן להשטין לגמרי ולקטרג, ועכשיו בעו"ה יש לו אחיזה. האספו נא אחינו אל עיר מבצר, והיינו בה"כ ובה"מ שהם חומות חזקות נגד יצר הרע לבטל כחותיו. ואמרו במסכת ברכות דף ט' כל הסומך גאולה לתפלה אינו ניזק כל היום, אר"א לעולא כו' דאדם גדול הוא כו' זמנא חדא סמיך גאולה לתפלה ולא פסיק חוכא מפומי' כל היום, וכתבו תוס' בד"ה כל הסומך, וא"ת והלא כל העולם סומכין ומאי רבותא דרב"ב וכו', דבריהם תמוהין, דהחילו בקושי' מכל הסומך וסיים ברב"ב, וגם לישנא דמאי רבותא אינו מדוקדק, דהל"ל ואיך שייך

יומא חדא, הלא כל יומא סמיך. אמנם נר' דלכאורה אין מקום לקושי' תוס', דכי יהא יעוד זה הנאמר בש"ס עדיף מכל היעודים הנאמרים בתורה, למען יאריכון ימיך, ומ"מ אמרינן סוף מס' חולין דאם עבר עבירה או הרהור עבירה מכבה מצוה, א"כ מכ"ש כאן, וא"כ מה זהו כל התמיה מדלא מועיל סמיכת גאולה לתפלה, הלא אין רגע בלי פגע עון ופשע. רק לפמ"ש האר"י ז"ל דאינו ניזק באותו יום, היינו שאין בא לכלל עבירה כלל באותו יום, והא דאמרינן דאיזק ר"ז במטיי' אסיי' לבי מלכא הוא ג"כ עון ביטול ת"ת וכדומה, וא"כ שפיר הקשו דהא אנן סומכין כל היום, ומ"מ יש לנו עבירות, ול"ש תי' הנ"ל, דהא היה ראוי להגין מעבירה, רק מאן מוכח פי' האר"י ז"ל, נראה דיש לו סמוכין מהא דרב"ב אדם גדול דשמח הואיל וסמיך גאולה לתפלה, ואלו הפי' פשוט דמגינה על היזק, בזה כל אדם יגיל וישמח, אבל אם הפירוש כהאר"י ז"ל, ודאי דלא יגיל איש מפתי, רק רב"ב שהיה ירא ה' וכל היום מנגינתו בשמחה שיהא ניצול ונמלט באותו יום מעבירה, וזהו כוונת תוס' דהקשו על כל הסומך וכו', והלא כל העולם סומכין ובעו"ה לא ימלטו מכל עבירות, ול"ל דאין הפירוש מעבירות רק מהיזק כפי פשוטו, וא"כ י"ל דע"י הרהור עבירה קרה ההיזק, ולזה כתבו תוס' ומאי רבותא דרב"ב דלא פסיק, הלא זה כל אדם כמ"ש, וע"כ הפי' כהאר"י ז"ל בעבירה, וא"כ קשה הלא כ"ע סומכין, וא"ש דברי תוס'.

ומזה הדור אתם ראו, הוא הדבר אשר תמיד אקרא, להיות איש ישראל עובד מצות ה' בלב שלם, וביחוד בעמוד התפלה, אוי לנו מיום הדין אשר יזקין איש ולא יעלה בידו לכל ימיו ב' או ג' תפילות בכוונה, עד שאמרתי בדרך הלצייי, על הר ציון ששמם שועלים הלכו בו, היינו בה"כ, כי אנשים שהולכין שמה להתפלל הם שועלים ששכחו הלב בבית ומתפללים בלי לב, והוא דבר שקרוב בפינו ובלבבנו לעשות.

ואמרו בגמרא במאמר איוב ברית כרתי לעיני ומה אתבונן על בתולה, וקאמר הגמ' עפרא לפומי' דאיוב, א"א ע"ה אפי' בדידיה לא איסתכל וכו', ויש להבין וכי בשביל שלא הגיע למדרגת א"א ע"ה אשר עליו נאמר אחד היה אברהם בשביל זה יאמר עפרא לפומי', אוי לנו מיום הדין ומיום התוכחה, אשר בעו"ה כל היום עסקינו עם נשים פנויות ונשואות, ולא ימלט מן הסתכלות, ובעו"ה עינינו סגורות מלהשיג או מלראות בקודש, כי בעו"ה חושך וס"א טח על עינינו וכסתה וחשכה אור עין ישראל, וע"ז ממש גבר כח הס"א בכל יום, מחמת הראי' והסתכלות בנשים ובתולות, וכבר צוח שלמה היחתה איש אש בחיקו ובגדיו לא תשרפנה, היש אפשרי להסתכל ולעסוק עמהם ולא יהיה פה כח גבורת התאוה והחימוד והרהור עבירה, ובעו"ה ע"י ראיה בנשים ופני רשעים וכהנה חשכה

עינינו מלראות בקודש. וזה מאמרם ז"ל במות האדם המלאך מלא עינים, וכוונתם הוא לזה, כי יש בידו על האד' ההסתכלו' עבירה עין לרוע יביטו בנשים ועריות וכדומה, וזהו שבידו לקטרג על האדם ולהסיב ממנו לבל יחזה בנועם ה' ויקר השכינ' במותו, כאשר ראוי לכל איש מעדת ישראל לראות בעת המית' השכינה ולשוב אל מקור החיים, כאשר באמת קדושים חסידי אל יראו כן בעת מותם, וכל איש ישראל ראוי לכך, אלא שבשביל העון הזה אשר בעו"ה בחיים ברואו מקום אסור להסתכל הוא המונע לבל יחזה בנועם ויקר ה', וזהו ענין מאמר רז"ל באמרם מלאך המות מלא עינים, הוא בעו"ה מטעם הנ"ל. וא"כ יש להבין איך אמר עפרא לפומי' דאיוב.

אבל כי בעו"ה כל כח החמדה היא מכח נחש שהסית לחוה והטיל זוהמא, וזהו כח התאוה וחמדה, שזהו ענין עץ הדעת כנודע, ולכך אם באנו לבטל כח התאוה הוא ע"י עפר, כי בזה הוא נכנע כח הנחש ועפר לחמו, ובזה נכנע כח הנחש, והיינו במליצת ענין שיזכיר לו יום המיתה בפיו אשר לעפר תשוב ויהי' סופו עפר ואז יבוטל כח התאוה בכל אופן, והנה איוב חשב בזה שלא התבונן על בתולה וברית כרתי לעיני מבלי להביט באש זרה, בכח זה גבר על כח היצה"ר ובטל כחו בתאוה לגמרי, וע"ז קאמר בגמ' לא כן הוא, עפרא לפומי' דאיוב, עדיין לא ביטל כח הנחש לגמרי, וצריך עדיין עפרא לפומיה לבטל כח היצה"ר, דהוא בדידיה אסתכל ועדיין מצא היצ"ה מקום לחול, אבל אברה' אבינו ביטל כח התאוה לגמרי, ואפי' בדידיה לא אסתכל, ולכך אמר אברהם ואנכי עפר ואפר, שהיה תמורת עפר, שבעצמו ביטל כח הנחש והיה עפר, ואי אפש' לנחש לשלוט בו לגמרי, והבן.

כללו של דבר, כמה יש ליתן בעפר פיהו אולי יש תקוה, ועיקר תקנותינו בפה בתפלה ובתחנוני' ולימוד התורה, ולכך אמר ר"ל תקות אנוש רימה, כי רימה כחו בפה, וזה תקותו של אנוש להיות כרימה בפה ובתפלה.

והנה ימים אלו ימי רצון מרוב החגים מצות ה', ובעו"ה כל המצות אצלינו כמצות אנשים מלומדה ברגילו', ואין שם על לב מצוה אחת ועשייתה כתיקונה ובכוונ' שלימה בכללים ופרטי' שלא יהא בו פקפוק, וביחוד מצות סוכה, שאמרו בגמ' לעתיד יאמרו העכו"ם כלום כפית עלינו הר כגיגית וכו', יתן להם הקב"ה מצות סוכה וכו', וי"ל באמת ל"ל כפה עליהם ג"כ ההר, וכי משא פנים יש בדבר ח"ו, ומה ענין מצות סוכה שינתן לעכו"ם, ומה נשתנה מצוה זו מכל מצות. אבל יש להבין בו ענין אחר, במ"ש דאמר הקב"ה אם אתם מקבלין התורה מוטב וכו', די"ל בממ"נ, אם התור' חובת האדם וצריך האדם לשומרה, א"כ מה זהו צריך קבלה מישראל, ה"ה מוכרחין ומצווין ועומדין לקיים מצות ה', ואם

היה רצון ה' לבלי מכריח ליצוריו על קבלת התורה, והיה דעתו שיקבלו ברצון, א"כ מה זהו שאמר ואם לאו וכו', הלא אין לך אונס גדול מזה, ומה ראו ישראל מתחילה שלא רצו לקבל תורת ה'.

אבל עיקר הענין, דע כי רבים מחכמי התולדה ובראשם הראב"ע חושבין כי יש כח ביד המזל לגרום לאדם כפי תולדה שלו אם יהיה רע או טוב גנב או צנוע, כמ"ש מאן דבמאדים אשיד דמא וכו', וכן שפטו בכל קורות הגוף ע"פ גרמי השמים, אבל הרמב"ם ז"ל חולק ע"ז, וטענתו דא"כ אף אתה תפר היראה, ויש בזה ביטול לקיום התורה ושכר ועונש, היות האדם מוכרח מפי המזל להרע, ואם המזל גורם להרע ולהטיב ליה, איפוא שמירת התורה בכללה, אך כבר אמרו אין מזל לישראל, והטעם, כי מחמת המזל לא ראוי לאברהם להקים זרע, כי כל המזלות התנגדו לו להקים זרע, אבל ה' שדד המערכת להקים עם ישראל מתנגד למזל, כמ"ש רז"ל הוציאו חוץ למזלות, וזהו אין מזל לישראל, כי מפאת המזל לא באו לעולם, וכל משטרי המזלות לעקור ח"ו ישראל, לולי כי ה' הגביה אותנו לבל ישלטו בנו המזלות ואנו למעלה ממזלות, ולכך אנו יכולין לשמור התורה, כי אין המזל מכריחן לשום דבר, ולזאת הסיבה מיאנו כל העכו"ם לקבל התורה זולת נחנו עם ה'. ומזה תבין מ"ש אומרים אשר בחר בנו וכו' ונתן לנו התורה, די"ל הלא חזר על כל העמים ולא קבלוה, אבל להנ"ל א"ש, דזהו הבחירה אשר הגביה אותנו למעלה מן המזל, ועי"ז יכולנו לקבל התורה, כי לא היה ביד המזל להכריח אותנו בשמירת המצות, ולולי זאת לא היה באפשרי כמעט לקבל התורה.

ובזה א"ש מ"ש אם אתם מקבלין וכו', דלא היה כמכריח לגמרי רק כמזהיר ואומר, כי ודאי לא לחנם סרבו ומיאנו לקבל התורה, רק דחשבו כי הם ג"כ תחת המזל, וא"כ המזל יכריח אותם ולא יהיה סיפוק בידם לקיים התור' ולשומרה כראוי, לזאת אמר להם הקב"ה כי הם טועים בדרך זה, כי אין בהם ממשלת המזל, כי אלו היו תחת המזל ודאי כבר היו ספו תמו, וזהו אם מקבלין התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם כנ"ל, כי המזלות לרוע נגדיכם ותאבדו מהר. וזהו ענין כפיית ההר, כי המזלות קרוין הרים, שהן במדרגה גבוה, וג"כ הורים כל נתיבות עולם וטבעי בראשית, והם מקיפות כדור הארץ ונמשלים בכיפות הר, כאשר חוש הראות מעיד ולכך לא כפה על עכו"ם ההר ג"כ, כי הם באמת תחת המזל ואין המזל מנגדם, אדרב' המזלות הן לטוב להם, ומחמת זה לא רצו לקבל התור', היות' תחת ממשל' המזל וכמעט ידיהם אסורות כנ"ל, וזה יהיה משענתם לע"ל, באמרם כלום כפית עלינו הר וכו', הרצון שנהיה גם נחנו למעלה ממזלות והי' בידינו ג"כ לקיים התורה.

ומזה תבין ענין הפסוק בתהלים תנה הודך על השמים וגו', ודרשו רז"ל כי מה"ש בקשו ליתן להם התורה בשמים, וי"ל דמאי בקשו בזה, ומאי ס"ד, ואם להם יתכן התורה מאי בקשו במאמרם כי אראה שמש וירח וכו', ומה ענין זה למלאכי מעלה, אדרבה הם נבראו להאיר לארץ ולדרים עליה. ובהנ"ל יובן, כי באמת ישראל ותורה הכל אחד, ונשמת ישראל היא התורה, וכמו שהמזל מתנגד לישראל כן המזל מתנגד לתורה, כאמרם מאן דבמאדים שופך דמים מאן דבחמה זנאי וכו', הכל לשנות מזג איכות ברואים מלשמור התורה, אבל כל ענין התורה בכל פירושיה הכל חוץ לסדר הטבע וגזירת כוכבים, וזהו שביקשו מה"ש שיהא עניני התורה נמסרים לפי טבע שמים, כמו שארי דברים הטבעים, הכל הוא בהנהגת שמים וכסליהם, וז"ש כי אראה שמיך וגו' שהם להאיר ולהנהיג הארץ במעגלותיהם, מה אנוש כי תזכרנו להבדילו מהמזל ולמסור לו התורה וההנהגה למעלה מהמזל, וא"ש.

והנה אף שהתור' למעלה מהמזל, מ"מ צריך האדם לעשות מעט בסיוע המזל כל דהו כנודע, ובפרט בעניני עוה"ז, כאמרם יפה תורה עם ד"א, וזהו ענין הסוכה, כי נודע בכל ענינא השפעות מזלות הוא בענין השמש, כמ"ש בקהלת הכל תחת השמש, ולכך בסוכה צריך להיות להגין מהשמש, דהיינו מבלי לילך אחר המזל ומקרי הוברי שמים והשפעות כוכבים ומהלכם, כ"א להתחכם נגד המזל, ולכך הסוכה מגין משמש, וצריך לישב בצל הקב"ה, וזהו צלא דהמנות' שקראו הזוהר, אך מ"מ צריך עזר במזל, ולכך צ"ל הסוכה שלא יהיה מעובה כעין בית שאין הכוכבים נראין כלל, כי מ"מ צריך עזר מזל, רק צ"ל צלתה מרובה מחמתה כדי שלא ישלוט המזל, וזהו ענין הסוכה, ולכך לעתיד יתנהו לעכו"ם, וזהו ענין חמה מנרתקה שיוציא הקב"ה, היינו שיפעלו בהם הכוכבים וחמה בראש כלם בכל כחם כפי חוקי התולדה, זה לגנוב וזה לרצוח וזה לנאוף, עד שלא יעצרו כח להלחם נגד משטרי שמים לשמור חוקי ה' ותורתו, וישליכו עבותות התורה לילך בתר תוהו, אשרי קהל ישראל ה' מלככם ואין משגיחין כלל במשטרי שמים, וביחוד לע"ל יהיו ישראל דבוקים בה' ולא ישגיחו בחוק המזלות כלל, וזש"ה וחפרה הלבנה ובושה החמה, אבל בעכו"ם ישלטו בהם ביותר, וזש"ה והיה אור הלבנה כאור החמה, שיהיה כחם ביותר לבל יוכלו לשמוע חוקי ה' וכו'. ובכן נשוב אל ה' בלבב שלם ונהיה לעם אחד אז ירחם ה' לשלוח לציון גואל צדק והיה ה' אחד ושמו אחד אמן:

דרוש ג

דרוש והספד אשר דרש הגאון המפורסם רבן של בני הגולה מהור"ר יהונתן זצלה"ה פה ק"ק אלטונה. והספד הגאון מהור"ר ישכר בערש אב"ד דק"ק נ"ש ומדינה וחכם הכולל מהרד"י עטיאש חכם ספרדים מאמשטרדם:

ישעיה הנביא בתוכחתו לישראל אמר, יען כבדוני העם הזה בשפתם ולבם רחוק ממנו הנני יוסף להפליא העם הזה הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו וכו', זהו מיתת צדיקים ות"ח שבדור. וכבר אמרתי פעמים רבות, כי יש להבין מה זה מדה כנגד מדה, בשביל התפלה בלי לב שלם ימותו הת"ח וצדיקים שבדור, ומה ראי זה כראי זה.

אבל הענין, כבר נודע כי התפלה בלב שומע הקב"ה לבדו, כי ה' חוקר לבבות, וכדכתיב קרוב ה' וכו' לכל אשר יקראוהו באמת דייקא, אבל המתפללים בלי לב רחוק מהם ה', רק התפלה עולה ע"י מלאכים, כי הם אינם יודעין מה בלבו של אדם, כמבואר בזוהר, וכבר אמר בגמרא אראלים ומצוקים תפסו בארון ה', אשר ממנו מובן כי המלאכים רוצים שהצדיק ימות ויהיה אצלם, אמנם הצדיקים רוצים שיהיו למטה כנודע, וא"כ כל תפלות ישראל בשביל קיום ת"ח בדור, כדאמרינן כמאן מצלינן אקצירי ומרעי היינו ת"ח, ואם התפלה מגעת ליד מלאכים ודאי שלא יעלוה לפני המקום, ואין קטיגור נעשה סניגור, אבל בהגיע התפלה ליד הקב"ה בלי אמצעי, רצון יראיו יעשה, כי הוא ברוך שמו קרוב לכל קוראיו, ולכך אמר הנביא יען כבדוני וכו' שהם מתפללים בלי לב וכוונה, א"כ התפלה עולה ע"י מלאכים, ולכך אין תפילתן מועיל נגד ת"ח, ולכך אבדה חכמת חכמיו וזה מיתת ת"ח, כי אין תפילת ישראל נשמע בעו"ה. ובעו"ה אנו בגולה כל תפלתינו משפה ולחוץ ולבינו בל עמנו, ולכן אף חכמת נבונים תסתר.

והגיע העת להספיד להגאון ה"ה מהור"ר ישכר בערוש אב"ד דקנ"ש והמדינה, והחכם הכולל דוד ישראל עטיאש חכם מספרדים זקן וישיש ז"ל אשר מנוחתו כבוד באמשטרדם. ובאמת כבר אמרנו על פסוק והיה בשמעו דברי האלה הזאת והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי כי בשרירות לבי אלך וכו' לא יאבה ה' סלוח לו וכו' ורבצה בו כל האלה הכתובה בספר הזה, דהדבר תמוה דמהכ"ת יש איש שוגה ופתי כזה לומר על שמעו קללות כזה ששלום יהיה לו, ואין זה אלא אפיקורס הכופר בנבואה ותורה, ולא דברה תורה במתים הללו, ומה זה שאמר ורבצה בו כל האלה הכתובה וכו', פשיטא, הלא על כך נאמרה התוכחה בעו"ה, לעוברי רצון המקום והלכים בשאט נפש.

אבל הענין כך, כי ידוע מ"ש הלא א"א לדבר שום דיבור בלי נקודה וטעמים, ולמה בס"ת לא נכתבו כלל נקודות וטעמים, רק תבנית אותיות. אבל הטעם, כי כל נקודות וטעמים

הם מלאכים המנהיגים מרכבה וכסא כבוד, כמבואר בכל ספרים, קמץ ר"ת קמציאל וכו', והכל ענייני מלאכים השומרים ומנהיגים הכבוד, כמו אלו נקודות והטעמים שהם מנהיגים התיבות ונושא להם, ע"פי ילכו ויבואו ויסבו בלכתן בכל אופן. וידוע כי התורה קדומה לבריאת עולם, ולא היה שום מלאך כלל במציאות, וא"כ א"א לכתוב נקודות וטעמים רק שרשי אותיות שהם כולם שמו של יוצר הכל, וכדאמרינן עד שלא נברא עולם היה הקב"ה ושמו בלבד דייקא.

וזהו ענין שאמרתי בקושית התי"ט, בכהנים ולויים שהיו שומעי' השם יוצא מפי היו כורעים וכו', והקשה התוי"ט מה החרדה הלזו, הלא במקדש מזכירין כל השנה השם בכתיבתו (ואפ"ל דמשנה איירי לאחר מיתות שמעון הצדיק שלא היו מזכירין עוד השם בכתיבתו), והנכון, דודאי השם בתנועת הוא במלאכים, אבל ביה"כ נאמר וכל אדם לא יהיה וכו', אפילו מלאכים, וא"כ לא היה אפשר להכהן להזכיר השם, כי לא יצוייר לשום אדם להוציא שום דיבור בלי תנועה, כי כל הדיבורים יוצאים מחמשה מוצאות והם נחלקים בתנועות, ולא יצוייר שם מבטא שפתיים בלי תנועה מיו"ד תנועות כנודע לבעלי המבטא, אמנם באמת לא היה השם נבטא בשפתים מכ"הג, רק היה בדרך ניסיי יוצא מפי כה"ג בעצמו, וזהו שחרדו כל הכהנים וכו', ולכך היה הקול נשמע ביריחו והבן.

וכבר אמרנו כי המלאכים אינם יודעים מה בלבו של אדם, ולכך יובן הפסוק הנ"ל, והיה בשמעו דברי האלה הזאת, ובשמיעה א"א בלי נקודות ותנועה וטעמים, וזהו מורה על הנהגת המלאכים, והתברך בלבבו דייקא לאמר שלום יהיה לי כי בשרירות לבי אלך, כי אין מלאכים יודעים מה בלבי ולא יקרני עונש מחמת הרהור בלבי לדבר רע, כי הכל נמסר למלאכים, והם אינם יודעין מה בלבי, ולכך קאמר התורה כי לא יאבה ה' סלוח וכו' כי אז יעשן וכו' ורבצה בו כל האלה הכתובה בספר התורה, כתוב"ה דייקא בלי נקודות, והוא השם יתעלה בעצמו שמבחין כל הרהורי לבבות, והוא יודע ומשלם גמול לחושבי רעה, וא"ש.

והנה בזה יובן מ"ש במד' גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתובה בספר התורה זהו מיתת ת"ח, כי מלבד הפשוט שאמרתי פעמים רבות, כי העיקר החלי מר ורע בהעדר ת"ח כי הם שומרים ומעתיקי שמועה תורה בע"פ, ועפ"י ילכו העם, וליהודים היתה אורה באורם, וכמאמר חז"ל בתורה כתי' ארבעים יכנו ואתו רבנן בצרי לי' א', הרצון כי הלא הם נרתיק התורה, והם המלמדים ברבים, וכאשר יהיו ת"ח ח"ו נעדרים פקו פלילה אין לנו מנהל מקשיב, וזהו דייקא מכה אשר לא כתובה בתורה, הרצון, המכה והכאב בתורה שבע"פ שלא נכתב בתורה ונמסר לת"ח, ובהעדרם יש נזק וגרעון לתורה שבע"פ,

שהוא אשר לא כתובה בתורה. אבל יש עוד ענין כנ"ל, כי כבר אמרנו כי מיתת ת"ח הוא ע"י מלאכים, והם התנועות והטעמים, וזהו מכה אשר לא כתובה בתורה, וזהו שהם לא נכתבו, ואין למלאכים אחיזה בתורה, ולכך חביבין ישראל יותר ממה"ש, כי ישראל שרשם באותיות, יש ס' רבוא אותיות לתורה, והמלאכים רק בנקודות וטעמים, וזה מיתת ת"ח ע"י מלאכים.

וכבר נודע מ"ש הכוזרי כי ת"ח בדור כהלב בגוף, כי כל החיות ממנו והוא מרגיש כאב כל הגוף, וכ"כ ת"ח דכתיב בחברתו נרפא לנו, ולכך הואיל ועובדי' לה' בלי לב, מדה כנגד מדה לאבד בעו"ה ת"ח שהוא לב ישראל. והנה ידוע מפני הרעה נאסף הצדיק, כי מיתת צדיקים מכפר, אך הוא כמו יה"כ שצריך תשובה, אבל האומר אחטא ויה"כ מכפר אין לו כפרה, וכן הדבר במיתת צדיקים האומר אחטא והם יכפרו אין לו כפרה. וזהו בשמעו דברי האלה זאת, והיינו מכה אשר לא כתובה שהיא מיתת צדיקים, יאמר בלבו שהוא הצדיק בשרירות לבו, היינו ע"י לב שהוא הצדיק בהעדרו שלום יהיה לי, כי הוא המכפר, וע"ז אמר כי לא יאבה ה' ורבצה בו כל אלות הכתובה בתורה, שהוא אינו מיתת צדיקים.

ולכן אהובי אחיי ובניי, הגיע עת הספד, והוא עת התעוררות בתשובה, ובפרט בהעדר שני ת"ח ישישים וזקנים משער שבתו, ואמרו במדרש גדול סלוקן של צדיקים יותר מחורבן ב"המק דכתיב ביה ותרד פלאים ובמיתת צדיקים כתיב הנני יוסף להפליא העם הפלא ופלא, וכ"כ למה, מפני דאבדה חכמת חכמים וכו', ולהבין למה קשה, ומה זה דנקט הפלא ופלא או פלאים, מה זה פלאים, ובעו"ה אף אנו ירדו עינינו פלאי' תרי מיתות מת"ח הנ"ל, אבל מילת פלאים.

להבין הכל נקדים גמרא דשבת, דאמר דוד הודיעני באיזה יום אמות, א"ל הקב"ה בשבת, אמות בע"ש, א"ל לא, אמות בא' בשבת, א"ל לא, הוי כל יומא שבתא גריס, הוה מ"ה בחיש באילנא, נחית, כד סליק אפחות דרגי' מתותי', שלח שלמה אבא מת ומוטל בחמה וכלבים של בית אבא רעבים. והנה להבין למה ביקש למות בע"ש או בא' בשבת ולא בימים אחרים, כבר אמרתי כי אדם ר"ת אדם דוד משה או אדם דוד משיח, והנה אדם דנוצר בערב שבת ודאי דמת בערב שבת, את מספר ימיך אמלא, ומשה ידוע מת בשבת, ומשיח מבואר במדרש איכה דנולד ביום שנחרב המקדש, והמקדש נחרב באחד בשבת, ואם כן גם מיתתו באחד בשבת. וזהו ענין דוד שמת בשבת, הואיל והוא משה, אמר אמות בערב שבת, היות נשמת אדם, וכמו כן אמות באחד בשבת, שהיות נשמת משיח. וא"ש.

אבל להבין מה ביקש בבקשת קידום ואיחור, יהיה היום המוגבל כאשר גבלו ה'. וגם מה ביקש דוד בזה לדעת יום שימות, הלא יותר טוב לתשובה ויראת חטא שאין אדם יודע יום שימות, וכל ימיו בתשובה, כנודע בשוב יום אחד לפני מיתתך.

אבל הענין, כי דוד ביקש לדעת אות ומופת אם נמחל לו העון, וכבר אמרו כי לפעמים המות תכלית טובה לאדם, יקר בעיני ה' המותה לחסידיו, ודרשו במדרש והנה טוב מאוד זה המות, אבל לפעמים המות רע. והנה מי שתיקן ענינו בזה העולם ועשה נחת רוח ליוצרו ועבד עבודה תמה, פשיטא דהמיתה טובה, שהוא הסתלקות מעולם חשוך לאור בהיר וכדומה ההבדל, אבל מי שחסר עדיין תקון שלימתו, הוא רע, כי אילו יחיה היה מוסיף לתקן, וכדומה מהרעות המסובבים ממות. ודרשו במדרש פ' במדבר, צדקתך כהררי אל צדקות שהקב"ה עושה מפרסמן, כדכתיב שאו ראש בני ישראל באחד לחודש השני בשנה שנית, אבל משפטים שעושה מכסה כתהום, שנאמר ביו"ד בחודש שרף הבית והלא היה בתשעה, אלא קלקל חשבונו, ע"ש.

וזהו המכוון בדוד לדעת אם נמחל העון, ולכך שאל אם ה' יאמר לו יום המיתה, שאם יאמר לו ש"מ שהוא צדקה כהררי אל, וש"מ דנמחל והוא טובה, אבל אם לא יאמר לו, המופת דלא נמחל, והוא רעה ולכך כסהו. ואמר לו הקב"ה, רק אולי קלקול חשבונו כמו חורבן הבית הנ"ל, ולכך חקר לדעת אם באפשריות למות בע"ש או באחד בשבת, וכשהשיב לו שא"א, א"כ נתברר לו שהאמת ביום שבת ונמחל העון.

והנה מיתת צדיקים אינם רעים בעצמותן להם ולנשמתן, כי אדרבה כמ"ש הולכין מחושך לאור, רק רע לדור, שמפני הרעה נאסף הצדיק, ומיתתו ח"ו סימן לרעה אשר יקרה העם, וצריך תשובה ובקשה. וגם ישנו בחינות צדיקים אשר הם אף במותם לא נפרדו מהחיים לבא ליישר אותם ולהתלבש בחיים להורותם הדרך, ולכך אמרו יעקב משה לא מת, וכן דוד חי וקיים, וכן רבי הוי אתא בכל זמן להורות הדרך, אבל יש צדיקים שמסולקין למעלה ואין להם עסק בתחתונים, כי אם עולים במעלות בית אל לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו הקודש. וע"ד ודאי ראוי לבכות בהעדר הגדול הזה, וע"ז נאמר בכו להולך אשר לא ישוב עוד לראות ארץ מולדתו. ועל זה עיקר ההספד. ולכך אמרו אחים הספידא דהתם קאמינא, הרצון דיעמוד התם בעלמא דקשוט ולא ישוב לזה העולם להתחבר לת"ח, ולכך אחים הספידא.

וכן הדבר בצדיק תוך למ"ד יום הנשמה שכיח בי' חיי', ולכך יש לספוד ולהתקשר עם הצדיק ולאחוז בנפשו ונשמתו, אבל לאחר ל' יום כבר מסולק למעלה, אך כל יב"ח אמרו בגמרא נשמתו עולה ויורדת, והיינו לבי קברא, וכמ"ש הזוהר בלילה למעלה בצרור חיים

וביום למטה. וכאשר אמרתי מקדם בביאור המדרש שמואל ויהי בלילה ויתחפש שאול וילך אל אשת אוב, וכי לילה היה, אלא שהיה עליו יום צרה כלילה, ומקשי' דילמא באמת היה לילה, כמ"ש המפרשים כי ביום היה בוש לילך לאשת הומי' בעלת אוב, וכן דרך עובר עבירה להיות במחשך מעשיהם. אבל הענין, כי אמרו בגמרא דשבת דלכך היה כח בבעלת אוב להעלות שמואל בנגידא, כי תוך יב"ח הי' נשמתו עולה ויורדת. וכבר כתבנו כי בלילה נשמה למעלה בצרור חיי', ושפיר תמה המדרש וכי לילה היה, דלא היה כח לבעלת אוב להעלות, ולכך אמרו בגמרא דכתובות כי ספדו לרבי ביום ולא בלילה כל י"ב חודש, כי היה נשמתו יורדת ביום וראוי לספוד, אך יורדת לבי קברא ליתן שפע לגוף כמבואר. ולכך ההספד בי קברא, וכדאמרו דהושיבו ישיבה על קברו.

ובזה יובן דברי המדרש, דשאל במשה כתיב לאחר ל' יום ויתמו ימי בכי אבל משה, וביעקב כתיב ויעברו, דמשמע דלא תמו לגמרי, ואלו במשה תמו לגמרי בכלות ל' יום. ולפי הנ"ל ניחא, דמשה לא ידע איש קבורתו וא"א לספוד בי קברא, וכבר נסתלקה נשמתו לאחר ל' יום, ולכך תמו ימי בכייתו, משא"כ יעקב הן קודם קבורתו והן אח"כ היה נודע קברו, לא תמו לגמרי, כי עדיין היו בוכים יב"ח.

כללו של דבר, אם מיתתו של צדיק מכוסה, הוא לאות כי רעה יהיה ע"י מיתתו, ולכך מכוסה כי משפטיו תהום רבה, וכמו כן אם הוא מסולק למעלה ג"כ רע ומר, וע"ז אחים הספדא.

ואמרו בגמרא, ראשונים שנתגלה עונם נתגלה קיצם, אחרונים שלא נתגלה עונם לא נתגלה קיצם. והטעם אמרנו, כי ידוע כל העושה דבר עבירה ומתבייש בו מוחלין לו, ולכך ראשונים שנתגלה עונם נתביישו בו, כי אוי לאותה בושה וכלימה שנכתב עונם בספר, ונאמר פומבי בפי כל נביאי ה', וצעקו ככרוכיא בפני כל וצחקו זרים, א"כ נתביישו ותם עון בת ציון ונתגלה קיצם, אבל אחרונים שלא נתגלה עונם לא נתביישו בו, והיה ג"כ אין מזור לעון, ולכך לא נתגלה קיצם.

ובעו"ה ארוך הקץ, כי עונות מעכבים, כי מה שנא' לנביאים אין בו מהחזרה, אבל הואיל ולא נתגלה בעו"ה החטא, כאשר בעו"ה היה כמה זמנים וקוצים לפקידה טובה והחטא גרם העיכוב, וא"כ יש כאן בגלות המר בעו"ה שני כסוים והעלמות, ראשון המרי והפשע אשר היה בעוכרי' לסיבות הגלות, והשני הקץ מתי ירחם ה' עמו, וזה בזה תליא. וידוע כי פלא בלשון קודש לשון כסוי והעלמה, למה תשאל לשמי והוא פלא, לשון מכוסה, וכן הקץ נקרא פלאות, מכוסה. וזהו כוונת המקונן ותרד פלאים בחורבן בהמ"ק, שני כסוי', כסא העון והקץ. וכן במיתת ת"ח יש כאן שני כסוים, כסוי אחד בהעלמת יום מיתתו

ובעו"ה פתאום שודד אהלו, וזהו לאות על הרעה אשר משפטו תהום רבה, וכסוי השני הסתלקותו מאתנו ולא ישוב לראות החיים ע"פ אדמה, וזהו רע בתכלית, וזהו הפלא ופלא שני כסוים. ואמר שזה יותר קשה מחורבן בהמ"ק, וקאמר ולמה, והשיב כי זהו גורם לאבדן התורה שנאמר ואבדה חכמת חכמיו, וזהו יותר מר מכולן.

ולכך אמרו כי נדב ואביהו היו ראוים לקבל עונשם במ"ת אלא שהמתין הקב"ה עד חינוך המשכן, והטעם, כי ודאי נדב ואביהו שאמרו מתי ימותו זקנים הללו ואני ואתה ננהיג הדור, ח"ו על צדיקים כמותן שיתאוו למיתת הורם ומורם בשביל כבוד המדומה, אבל ידוע כי נשמת נדב ואביהו היה בפנחס, ואז זכה למלאך הברית, פנחס זהו אליהו, והוא יבא לפני יום ה' הגדול להשיב לב אבות וכו', ובבאו יהיה עולם התיקון, שישוב לב אבות, ולא יוסיף לדאבה עוד, וזהו שהשיגו נדב ואביהו, כי כאשר הם יהיו רועים בעם, שהוא אליהו, באמת יהיה עולם התיקון בכל אופן, ולכך התאוו תאוה עד מתי יהיה הזמן רע בעולם, יכלה וישוב העולם לימי עלומיו כאשר היה קודם חטא אדה"ר וכשנים קדמוניות, ולכך אמרו מתי ימותו וכו' ואני ואתה וכו'. וזהו שאמר משה שהיו גדולים, כי הם יזכו לעולם התיקון ולבער הטומאה מה שלא זכו משה ואהרן לכך.

אמנם הקב"ה אשר דעתו לשרוף בהמ"ק ולשפוך חמתו על עצים ואבנים, ראה כי עדיין לא הגיע תור נדב ואביהו, ולכך בקרבתם לפני ה' וימותו ותצא אש וכו'. וגם היה סימן לבנים בחינוך המשכן דנקרא מקדש כי תלהט אש ביסודותיו בעו"ה, ולכך היה ההתחלה בשריפה, לסימן ולאות על בהמ"ק שישרף באש וממרום שלח אש בבהמ"ק, כמבואר במדרש, ולכך היה אש יוצא ושרף לנדב ואביהו לאות על בהמ"ק שיחרב באש.

וזהו מאמר הכתוב ראשיכם אל תפרעו וכו', כי הם קדושים עליונים וזכו למעלת גבוה, אבל היה לאות על שריפת בהמ"ק וכאשר כתבתי, ולכך לא הגיע זמנם לרעות ביעקב, ולכך כל בית ישראל יבכו השריפה אשר שרף ה', שהוא חרבן בהמ"ק בעו"ה, והוא השריפה אשר שרף ומוטל על בית ישראל לבכות מאין הפוגות. והיות כי נדב ואביהו היה סימן לשריפת וחרבן בהמ"ק, ולכך קרה כאלה ביום החינוך.

ידוע תדעו, כי בבהמ"ק קרה חרבן והעדר, אבל בתורתנו ח"ו לקרות ביטול והעדר, כי תורתנו היא נצחיית, וח"ו שיקרה בו העדר, כי היא חיות עולמית ויסוד כל העולמים בכל העולמות, ולא יצוייר בשום זמן ועת ביטול או העדר התורה בשום אופן וצד ומחשבה בעולם, ולכך בא הבטחה כי לא תשכח מפי זרעו, ואין לנו שיור רק התורה הזאת, ולזה נשאנו נפשנו, ולכך אלו היה ח"ו מתו נדב ואביהו ביום מתן תורה היה סימן לאבדן התורה ח"ו, וזהו לא יתכן, ולכך אמר הקב"ה איני מערב שמחת בתי, להורות שאין בו

כליון והעדר כלל ויהיה נצחית, רק אח"כ בזמן חנוך בית ה' שם קרה להם סימן לבנים שבעו"ה אש יאכל בית ה', וזהו לטובת ישראל ששפך חמתו על עצים ואבנים.
ולכך עיקר הדבר תלוי בתורה. וזהו תכלית כוונת של ההספד, לשוב לה' להתמיד בתורה לש"ש, כי זהו העיקר, והיינו כל תורה שאין עמו תשובה על בורי' אין התורה כ"כ בשלימות. וזהו ענין עץ חיים ועץ הדעת טוב ורע, כי מי שהוא נקי מחטא ועוסק בתורה לשמה, הוא עץ חיים למאוד, אבל מי שאינו כ"כ נקי מחטא ועוסק בתורה, הוא מעץ הדעת טוב ורע, כאשר נבאר ביותר, בשנבין במ"ש בגמרא דיבמות באותן בני שאול שהוקע דוד שהיו לנים על העץ עד ניתך עליהם המים ורצפה הטם אל הצור וכו', וכתבו תוס' במס' יבמות, דבמדרש איתא שאמרה הצור תמים פעלו, וכבר אמרנו בדרושינו על זה, אבל הענין בזה, כי שם פריך בגמרא איך נענשו בשביל עון שאול אביהם, והכתיב לא יומתו אבות על בנים, ומשני מוטב שיעקר אות אחת מהתורה ואל יחלל ש"ש, וכן פריך והכתיב לא תלין נבלתו, ומשני ג"כ מוטב וכו'. ויש להתבונן בלישנא דגמרא מוטב שיעקר אות אחת, מה כיון הגמר' בזה, ולא קאמר סתם מפני קדושת השם התירו ודחו הלאו, ומה זה מוטב שיעקר אות אחת.
אבל יובן במ"ש בגמרא בפ' שלישי דסנהדרין, לא יומתו אבות על בנים בעדות בנים, דל"ל בחטא הא כבר נאמר איש בחטאו יומת, ופריך הגמרא בעון אבות לא, והכתיב פוקד עון אבות וכו', ויש להבין מה ענין זה להך דגמרא, בלא זה ה"ל להקשות קראי אהדדי כתיב פוקד עון וכו' וכתיב לא יומתו איש בחטאו יומת. ונראה דלולי הגמרא הייתי אומר דל"ק מהך דאיש בחטאו יומת מן פוקד עון אבות, דיש לחלק בין שוגג למזיד, דבשוגג אין הבנים נענשים, וזהו בחטאו שהוא שוגג יומת האיש ההוא לבד, אבל במזיד לגודל עון אף הבנים נענשים, וזהו פוקד עון אבות דייקא, שהוא מזיד. וזהו כוונת המקונן אבותינו חטאו ואינם, כי אין עלינו עונשם, אבל נחנו עונותיהם סבלנו, כי העון מוטל עלינו. ובזה יובן דברי הגמ', דודאי בל"ז בקרא לא קשיא, ה"א דפוקד עון אבות היינו בידי שמים אבל לא יומתו ציווי לב"ד לבל ימיתו אבות על בנים, אמנם הגמ' שפיר הוכיח על עדות דכתיב איש בחטאו יומת ולמה לי לא יומתו וכו', ועל זה הקשה הגמ' דע"כ בחטאו קאי על שוגג דכתיב פוקד עון אבות וכו', וליכא למימר דהך בידי שמים ואיש בחטאו בידי אדם, דהא רש"י פי' איש וכו' אבל לא קטן, ואי בידי אדם מה"ת להרוג קטן בשביל אביו, וע"כ בידי שמים, וא"כ קשי' אהדדי, ועכצ"ל איש בחטאו היינו שוגג, וא"כ שפיר איצטר' לא יומתו להורות דאפי' מזיד אין ב"ד מענשי', וקושי' הגמ' שפיר מנלן עדות, ומשני הגמ' היינו כשאוחזין.

והנה באמת יש להבין, למה באמת לא דרשינן איש בחטאו על שוגג ולהבדיל בין שוגג למזיד הוא דכתיב איש בחטאו יומתו, וה"ל לכתוב יומת מה יומתו, ודריש בספרי הובא בילקוט הן בנים בעון אבות והן אבות בעון בנים, וצ"ל מה"ת לחלק. וצ"ל כמ"ש המפרשים דה"א אב נענש בשביל בן כי ראו גדולים שגדלתם, כדמצינו בבת כהן את אביה מחללת והאב נענש בסיבת הבת, אך זהו במזיד אבל לא בשוגג, וא"כ ע"כ איש בחטאו פירושו מזיד, דאל"כ למה לי לא יומתו בוי"ו, דבשוגג אין לחלק בין אב לבן וא"ש. כללו של דבר וי"ו יתירה דכתיב מורה דאפי' מזיד איש בחטאו יומת, אבל לולי וי"ו היינו מחלקין בין מזיד לשוגג. והנה מהרש"א פי' הא דפריך בגמ' על בני שאול הא דכ' לא יומתו וכו' על סיפא דקרא קסמיך דלא יומתו איירי בעדות, רק הקושי' מן איש בחטאו יומת, וא"כ א"ש דגמ' פריך הא כתיב בחטאו ול"ל הבדל בין שוגג למזיד דהא כתיב יומתו בוי"ו יתירה כנ"ל. ועל זה משני הגמ' בדיוק היטב, מוטב שיעקר אות אחת מהתורה, והיינו הוי"ו שיהיה יתירה, וא"כ שפיר יש לחלק בין שוגג למזיד, ולא יתחלל ש"ש וכו'.

וכן י"ל בהא דלא תלין וכו', דאמרינן בגמרא בזמן שאדם מצטער שכינה מה אומרת קלני מראשי קלני מזרועי, שנאמר כי קללת אלהים, מלשון קלני, ופריך הש"ס הא מבעיא מפני מה תלוי זה שבירך השם, ומשני קללת ה"ל לכתוב, קלת ש"מ תרתי. והנה אי אמרינן דלכך לא תלין משום שהיא גנאי למקום שבירך השם, א"כ שם היה שם הקב"ה מתקדש ומתכבד, שידעו הכל כי תובע דין נאנחים, וברוך שאינו נושא פנים ואוהב גרים, א"כ שפיר יש להם לתלות עוד, אבל אם הטעם כי השכינה משתתף בצערן, מכ"ש אנשים צדיקים ישרים כאלה שיש לחוס לזה, אך זהו נלמוד הואיל וכתיבי שני למדי"ן, וזהו כוונת הגמרא מוטב שיעקר אות אחת וכאלו לא נכתב רק קל"ת שהוא הטעם ש"ש מתחלל וכאן נתקדש ש"ש וא"ש ודו"ק.

והנה ידוע מחלוקת המחקרים אלהות בעין עבירות ולא תעשה, אם הם רעים בעצמותן וכו', וחכמת אלהינו שיער כך, ושהם רע בעצמותן, וכמו שבגשמים סמים לגוף כן העבירות סמי מות לנשמה והן רעים בעצמותן, וכמו שאמרו האוכל חזיר מוליד טבע רע ומזגו רע לו אך להרע, וכ"כ בכל העבירות הכל רע בעצמותן. והרבה חכמים אמיתים לא דברו כן, כי מאת ה' לא תצא רעות, רק הכל כרצון ה', וכן הוא במדרש אין נ"מ בין אוכל בשר חזיר לאוכל בשר שור, רק כך רצון הקב"ה שזה יהיה אסור וזה יהיה מותר, ואין רע בעצמות, כי הכל טוב, רק כך רצון ה' שזה יהיה מותר וזה יהיה אסור, אבל הכל מרועה אחד ותמים בכל דרכיו הכל טוב כך רצונו, וחקר אלוה מי ימצא, ואינם רע

בעצמותן, וזהו דעת חז"ל במדרשים רבים. והנה נ"מ בזה, אם בשביל איזה דבר הנראה שהוא לצורך גבוה יש לעבור במצות, דאם הוא רע בעצמותו לא יתכן לעבור, דאיך אפשר לעשות מרע טוב, אבל אם הוא רק כדי לקיים רצון הבורא, א"כ במקום שעי"כ מתקדש ומתעלה שם הבורא זהו טוב ונכון.

והנה הצור תמים פעלו מורה שמאתו לא יצא התחלפות רע מטוב, כי זהו התחלפות ואינו תמים, אמנם הצור תמים פעלו כי הכל טוב ואינו רע בעצמותו, וכן תורת ה' תמימה כי אין בה התחלפות מרע לטוב ושינוי בעצמותו, כי אלו הי' זאת לא היתה תמימה, רק כולו טוב, והכל הולך אל כוונה אחת לקיים רצון הבורא, ורוח אחד לעשה ולא תעשה, ולכך היא תמימה. וכן הצור תמים פעלו, כי פעולתו תמים אין בו שינוי בעצם והכל טוב, ורע הוא לפי העומדים על הפקודים, שחייבים לשמור מצותיו בלי שינוי כלל, וזהו התמימה עם ה', לקבל הכל בטוב ומבלי לומר זה רע וזה טוב, רק הכל בכוונה אחת לשמור רצון ה'.

וזהו כי רצפה בת איה ראתה שבזה עברו על לא יומתו אבות וכו', ועל לא תלין והכל בשביל כבוד שמים, מזה הוכיחה כי אין הדבר רע בעצמותו, רק הכל לקיים רצון הבורא, והכל הולך אל כוונה אחת, לכך אמרה הצור תמים פעלו כי פעולתו תמים.

ולכן אהובי בניי, שמעו לי ותחי נפשיכם, לשום על לב בהספד ת"ח לשוב אל ה', כמאמר דוד ויחי לנצח ולא יראה שחת כי יראה חכמים ימותו, יקח מוסר לנפשו, אם בארזים נפלה שלהבת, והי תורה והי מצות דמגין עלינו, בעו"ה גברה חסרון ידיעות התורה עד שאין אתנו יודע עד מה במושכלת, מי יודע שרשי עקרי התורה, אשר ממש בית ישראל נשען עליהם לבררם במופת שכלי וכדומה, להכריע מה הם העקרים שרשים או ענפים, וליישב כל הספיקות בזה בספרים קדמונים ואחרונים, וכהנה רבות בספרי חז"ל שיש בהן ספיקות עצומות, ובעו"ה נעדרה כל חכמה, וע"ז ידוו כל הדווים, ומי שאין בידו שום ידיעה בספרים יאמר עשרתי מצאתי און לי, והדיוט קופץ בראש, כל אחד משתורר, כמו באישון לילה השחור יאמר אני לבן, כן בעו"ה בחשיכת התורה הנעדר ממדע יאמר אני ואפסי עוד, וחשכו הרואים בתורה כהלכה, וזהו עיקר המכאוב, באמרם יותר מחרבן בהמ"ק באבוד חכמת חכמים והסתר בינת נבונים.

ובגמרא אמרו גדול קבלת פני ת"ח דכתיב ויחי לנצח וכו' כי יראו חכמים ימותו, הרואה צדיקים במיתתן כך בחיים עאכו"כ, ואמרו שם רבי ור"ח אתי לאתרא, אמרו איכא צורבא רבנן באתרא נקבל אנפיה, אמרו איכא ומאור עינים הוא, א"ל ר"ח לרבי תוב את ולא

תזלזל בנשיאתך ואנא איזל וכו', ויש להבין מתחילה הסכימו שניהם יחד בלי מונע, ולמה בסוף אמר ר"ח שהוא לבדו ילך ולא יזלזל רבי בנשיאתו.
אבל הענין, כי כבר הקשו מה ק"ו הרואה במיתתן כו', הא גדולים צדיקים במיתתן יותר וכו'. אבל הענין, כי הרואה ת"ח מתחדד בו, כמאמר רבי הא דמחדידנא דחזיתי' לרבי מאיר מאחורו וכו', וכמו כן צדיק הרואה משפיע ברכה, כמבואר במדרש וירא יעקב את בני יוסף וכו', ראיה של צדיקים לברכה, א"כ בקבלת ת"ח יש שני תועלת, שמתחדד בו והיא המשפיע ברכה, וא"כ ק"ו הרואה צדיקים במיתתן דיש בו רק תועלת להתחדד בראות פניו כך, מכ"ש הרואה בחיי' שגם צדיק רואה אותו ומשפיע בראיה שלו ברכה ג"כ עאכו"כ, ולפ"ז להך תועלת להתחדד בו, אם הוא יותר גדול ל"ש זה, אבל הך תועלת דמשפיע ברכה בראי' שלו, קטן וגדול לשם הוא, דעכ"פ משפיע ברכה.
וזהו הנרצה, דמתחלה סברו דהוא ת"ח הרואה, וא"כ מה זלזול בנשיאות יש, דבראיה יקבל רבי ברכה, אבל השתא דשמע דמאור עיני' הוא, וא"כ אין כאן תועלת רק שיהא מתחדד בו, וזהו זילותיה לנשיאות שיתחדד באדם קטן הימנו, וא"ש.
עכ"פ יותר טוב להתדבק בת"ח קטן וגדול ולא להתגאה לומר אצ"ל ולמשנתו, כי כל אדם יש לו חלק בתורה וזוכה בו לבדו, ולכך ת"ח שמת אין לו תמורה, כי חלקו נאבד ונגנז בעו"ה.
ואמרו בגמרא דזבחים, כאשר שמע אהרן ממשה שבניו ידוע מקום הם, שתק, וקבל שכר על שתיקתו. וי"ל מה ענין זה לשתיקה. אבל כבר ידוע מ"ש בגמרא דחגיגה כתיב אין מספר לגדודיו וכתיב אלף אלפים, ומשני לאחר חרבן נתמעט, ואמרנו הטעם, דבמדרש איכה אמרינן אמר הקב"ה מה לי לעשות על חרבן, מה אבל יושב ודומם אף אני אדום, וידוע ברוח פיו צבאם בכל דיבור נברא מלאך, ולכך בזמן הבית אין מספר אבל לאחר חרבן שכביכול דומם א"כ יש מספר ונתמעטו, וכללו של דבר אבל יושב ודומם ולכך וידום אהרן כדין אבל, אף שהוא כה"ג אין מועד בפני ת"ח, וא"כ אצלם חל קצת אבילות, ולכך נהג בזה ששתק וידום אהרן, ולכן בפני ת"ח אין מועד כלל וחייבין כל ישראל להתאונן תאניה ואניה.
ואמרו במדרש מה הבדל יש בין מיתת זקנים למיתת נערים, הנר שכבה מאליו סימן יפה ואם אין כבה מאליו סימן רע. וי"ל מה השאלה מה בין וכו', דילמא באמת אין הבדל, רק זה מת קודם זמנו וזה בזמנו, אבל בעצם המיתה דילמא באמת לית הבדל. אבל אמרו במדרש אברהם חידש זקנה בעולם, וי"ל בזה שאמרה שרה אחרי בלותי הי' לי עדנה

ואדוני זקן, מה ענין הך דבלותי לאדוני זקן של אברהם, והקב"ה שינה ואמר ואני זקנתי, ח"ו מכזב, כי היא לא אמרה ואני זקנתי, אם שאמרה אחרי בלותי זהו דוחק.
אבל נראה, הטעם שחודש זקנה, כי כל כוונת אברהם לפרסם מציאות השם יתעלה בעולם, כדכתיב ויקרא בשם ה' וכו', ומציאותו יבורר ע"י ניסים ושינוי הטבע בזה יותר, כי אין תלוי בטבע וכ"כ ביחוד לידת זקן כמו אברהם, ואלו לא זקנה בעולם ולא היו מכירין המוני עם שאברהם זקן או בחור, לא היה מתפרסם נס שהיה לו לעת זקנתו בן, ולכך ביקש זקנה לפרסם נס שזקן כמוהו היה לו ילד לזקוניו. אך זהו אם היה באותו זמן חוץ לטבע לזקנים להוליד, אבל לפי דעת האומרים שאז כחם היה חזק, אין מהתימה אם זקן יוליד, א"כ עדיין צריך טעם למה ביקש זקנה.
והנה יש ליתן טעם למה היה לשרה ווסתה, פירסה נדה קודם שנתעברה ליצחק, ומה צורך לנס זה, ול"ל נתעברה כך בלי שפרסה נדה באורח כנשים. וי"ל דיאמרו מאבימלך נתעבר' שרה, דהית' נסתר' עמו, ולכך מקודם שנתעברה פירסה נדה כפעם בפעם, וזהו מופת שאינה מעוברת, ואין כאן לעז, אבל בלא"ה הא זה שתלד שרה לעת זקנתה הוא נס, וכי יעשה קב"ה ניסא לשקר כשהיא מעוברת בזנות והולד ממזר, אך בזמנים הללו היה זה אפשר בטבע, כמ"ש גבי יוכבד שהיתה בת קכ"ז לאהרן, וזהו כוונת שרה אחרי בלותי היה לי עדנה, מה צורך לזה, ואם להוציא מחשד, הא ואני זקנתי, ול"ל דאין זה שינוי טבע, הא ואדוני זקן, הוא חידש זקנה בעולם, מה צורך לזה, הא אין כאן נס כלל, ולכך עיקר הדברים היה בזקנתה, א"כ יפה אמר ה' מאמר שרה ואני זקנתי והשמיט ואדוני זקן מפני דרכי שלום.
אמרו בגמ', אמרה אמתי' דרבי, עליונים ותחתונים מבקשים רבי, יה"ר שיכבשו תחתונים, וכבשו תחתונים, כד חזי צערא טפי אמרה יה"ר שיכבשו עליונים, אמרו נח נפשי' דרבי כו', אמר אתון קאמריתו, עכ"ל. וי"ל מה ס"ד דלא ימות רבי, הא קרא צווח מי גבר יחיה ולא יראה מות, וגם כי יהיה כח אמתא דבי רבי יותר מכל חכמי ישראל, ר"ח ובניו תלמידי דרבי, וכי ברצונה להחיו' ולהמי', וא"צ להאריך לרב התמיה'. וגם מה חידש בזה בר קפרא, היינו הדבר שמת רבי. ומה אתון קאמריתו.
אבל ידוע כי כל חפץ צדיקים לטובת ושלימות זולתם, ולהכשיר הדור, וכמה כרכרים כרכר אדון הנביאים להיות חי עוד, ועיין מ"ש זקני בעל מגלה עמוקות מה ראה על ככה בענין זה, והכל ליישר הדור, ואפילו במותם לא נפרדו, שבאים לכאן ליישר העם. וידוע כי אין צדיק נפטר מהעולם עד שתסכים הנשמה למות ואין מת בע"כ, ולכך אמר הקב"ה לצדיקים הן קרבו ימיכם להסכים על המיתה, כי רצון יראיו יעשה ויגזר אומר ובלי גזרה

על עצמו +ימותו, וידוע מ"ש בזוהר כי ימכור איש בתו לאמה דקאי על הנשמה שהיא בתו של קב"ה והיא נמכרת לאמה לגוף לעבוד עבודה תמה ובזה יובן כי הם בטחו ברבי שכ"כ נפשו חמדה לשלימות זולתו ותקון הדור שלא יתרצה למות אף שסבל יסורין למאוד מ"מ יסבול הכל ולא יתרצה למות להניח דור יתום ולכך אמרו מאן דאמר נח נפשיה דרבי הרצון כי נפשו נח ונתרצה לזה יומת כי בטחו בצדקתו שלא יתרצה ואף הוא יחיה וכן היה עד כי אמתא דבי רבי היינו נשמתו כמ"ש בזוהר ואמתא דבי רבי היינו נשמתו באמת לא התרצה למות ולכך אמרה שיגברו תחתונים וכן היה אבל לבסוף בראותה צער הגוף הקדוש מרבי ביותר נתרצה למות ואמרה יה"ר שיכבשו עליונים ומיד מת כיון שנתרצה הנשמה. אמנם בר קפרא חשב זה לאונס כי ע"י רב יסורין הוכרחה להתרצות ולכך אמר אראלים ומצוקים וכו' נשבה ארון הקודש לא ברצון כ"א ע"י הכרח כשבי ולכך אמר נשבה וכשאמרו נח נפשי' דרבי אמר אתון קאמריתו כי אני חושבו לא לנח רק להכרח ואונס כנ"ל וא"ש. ולכך יש לנו לקונן ולצער ביותר בהעדר הצדיקים כי היו לנו לחומה ואין שמים על לב טובתם רק טובת הדור וכל צדיקי עולם כל מגמתם הוא לישרת הדור ולא לעצמן וכל טובת עצמן כלא יחשב כנגד שלימות ישראל בדור ולכך אמרו במדרש וימת אברהם שבע ימים מלמד שמת בח"מ ותמה היפ"ת מה ענין שמת בחולי מעיים להך דכתיב שבע ימים דדריש עליה דמת בח"מ גם אמרו אח"כ רוב צדיקים מתים בח"מ וי"ל למה ובהנ"ל יובן כי הנשמ' של רבי לרב חפצה בשלימות הדור בכל יסורין לא בחרה למות רק היות חי להגין על הדור ואמרה תמיד שצדיקים ינצחו אבל לבסוף לריבוי ח"מ וצער ביותר הסכימה למות וזהו הענין שמראין לצדיקים שכר טוב הצפון לעה"ב קודם מותם כדי שיהיו מתאוים לו להגיע לזה החמדה וטוב האמיתי יסכימו למות אמנם שלימים ביותר כל זה איננו שוה להם רק להיות בחי חייהם טוב לדור ולהיות חיים ע"פ האדמ' אינן משגיחין בטובת עצמן רק בטובת זולתן כי כך טבע השלם האמיתי ולכך כדי שימותו הם מתים בח"מ ואגב רב צערא כמו ברבי קונסין על עצמו מית' ולכך מתים בח"מ וזהו הענין באברה' דכתיב שבע ימים היינו ששבע כבר מימים וקץ בהם וביקש למות כאיש אשר שבע ואינו מבקש לאכול יותר וקץ בו וקשה למה הא הם רוצים בשלימות החיים ואיך גזר על עצמו למות וע"ז מתרץ המדרש שמת בח"מ והוי כעובד דרבי אגב צערא פסק אנפשי' למות כי רצון יראיו יעשה ולכך נאמר שבע ימים דפסק אנפשי' למות ולכן עלינו להתאבל ביותר בהעדר הצדיקים כלי חמדה היה לנו ואבדנו והחי יתן אל לבו כי בעונינו קרה כזה כמבואר במדרש רבה פ' לך לך אל תירא אברם אנכי מגן לך אם בניך באים לידי עבירות אני נוטל צדיק אחד

שהוא יכול לומר למדה"ד די אני נוטלו ומכפר והדבר תמוה למה דוקא בזה ולא אמר שקרבנות מכפרים ובמדרש שיר השירים אמר אשכול הכופר בכרמי עין גדי אשכול הכופר אם ישראל חייבין אני נוטל צדיק שהכל בו ומכפר ולמה בכרמי עין גדי בשביל אבות אי"ו שהיו כגדיי' עכ"ל והדבר צריך ביאור מה צורך לכפרת צדיק בצירוף אבות העולם עד שאמר ולמה בכרמי עין גדי בשביל אבות וכו' אמנם יובן במה שכבר אמרנו פעמים רבות וכוונתי לדעת בעל זב"ל ז"ל באמרו במדרש משבח אני את המתים וכו' כי אמר משה בסדום חסת על יו"ד צדיקים ואני אעמוד לך פ' א"ל הקב"ה היכן מצא ע"ז וג' חסרו א"ל היכן הם עוד ג' א"ל אי"ו הוי משבח וכו' ותמוה דלמה הפריז משה על המדה לומר פ' אם די ביו"ד ואיך דקדק הקב"ה עמו על ג' כיון דדי בי' ולמה שבח המתים יותר מחיים כיון שגם החיים היו בצירוף כמו הם אבל הענין כי רש"י פי' יו"ד בסדום היינו על עיר אחת ולא להגין לכל ה' עיירות א"כ שבט איקרי קהל וכל שבט שכן בפ"ע כמו עיר כדכתיב וירא ישראל שוכן לשבטיו וא"כ כל שבט צריך יו"ד ושבט לוי לא חטאו בעגל וא"כ צריך ק"י צדיקים מה עשה משה התחכם נתן תחילה לכל שבט ז' צדיקים הרי י"א פעמים זיי"ן הוא ע"ז וא"כ חסר לכל שבט ג' וזהו שאלת השם היכן הם ג' הכוונה לכל שבט ונזכר באי"ו שהם משמשין ג' לכל שבט ושבט והרי כאן לכל שבט יו"ד וכו' משבח אני המתים שלא הי' במנין ג' רק כמנין י"א פעמים ג' ודוק. והנה הרמב"ן דעתו דאלו היו נמצאים בסדום יו"ד היו מגינים לכל העיירות והיינו כי על ג' צדיקי מתקיימין כדדרשינן ואגודתו על ארץ יסדה ואין אגודה פחות מג' ולכך נתן לכל עיר ב' שהם יו"ד וצירף הקב"ה עמם כמ"ש במדרש ע"ש ולפ"ז עכשיו אנו חוטאים בעו"ה בכלל ואף שבט לוי עמנו א"כ הרי י"ג שבטים לכל שבט לפחות ג' צדיקים הרי ל"ט ואמרו במדרש וזכו מהם שלשים וששה איש הוא יאיר בן מנשה ששקול כל"ו צדיקים רובו של סנהדרין הרי דצדיק גמור שקול כל"ו איש וזהו כוונת המדרש אשכול הכופר אם ישראל חייבן כלי' ח"ו לוקח צדיק גמור שהכל בו בעל אשכול כמו יאיר בן מנשה וזהו שקול כל"ו צדיקים והרי מתכפר רק קשה הא מסרו לי' נ' וע"ז אמר בכרמי עין גדי כי האבות מצטרפין כמאמר משה שהן שלשה והמדרש נא ס"ל שהן מצטרפין לכל שבט ושבט רק פשוט שמצטרפין לג' והרי ל"ט והן מגינים וא"ש ולכך אמרו לית עלמא מתקיים בפחות מל"ו צדיקים דהוא הדבר כדי בצירוף אבות טולם הרי ל"ט צדיקים ומגיע לכל שבט ג' ואגדתו על ארץ יסדה ויש לעולם מעמד וקיום בו ולכך יצאו לפני חזקיה ל"ו אלף חלוצי כתף כי צדיק נקרא אלף לשון אלפא בינה וזהו מ"ש במדרש האלף לך שלמה הלומד תורה נקרא אלף שהוא מלשון אלפא בינה וצדיק המת ומגין הוא כמו ל"ו צדיקים ולכך

יצאו לפני מטתו ל"ו אלף להורת שהוא הצדיק המגין מל"ו צדיקים שהיא בבחינת נ"ו אלף כדכתי' האלף לך שלמה ועיין במדרש שיר השירים והנה י"ל מ"ש במדרש לע"ל כשיבואו אבות לנחם לישראל לא ירצו לקבל תנחומין מכולם ובתוכם מיעקב לא ירצו לקבל כי אמר אין זה כ"א בית אלהי' וזה שער השמים אבל יובן במ"ש במגילה דף י"ח ויקרא לו אל ישראל הקב"ה קרא ליעקב אל דאי למזבח הל"ל ויקרא לו יעקב והק' תוס' הא כתיב ויקרא לו ה' נסי ויקרא לו ה' שלום ומתרגמינן ופלח וצלי ע"ש שדחקו ונר' כי אמרו בסוף מס' זבחים ראה מה כתיב בפר' קרבנות לא נאמר לא אל ולא אלהים אלא ה' שלא ליתן פ"פ לבעל דין לחלוק ופי' המפרשים כי מד"הד אמרה נפש החוטאת תמות ומד"הר אמר' יביא קרבן ויתכפר ולכך כל כנויי שמות הם מד"הד ושם הוי"ה ב"ה רחמים ואם כן איך יכתוב בקרבנות אל אלקים הלא הבע"ד יחלוק כי אין מד"הד מסכים לקרבן ולכך נאמר ה' שם הוי"ה מד"הר כי הוא מסכים לקרבן ובזה יובן כי ודאי התרגום דיבר נכונה ע"י הקרבת קרבן עלי מזבח צלי ופלח לה' והיינו דכת' ה' שם הויה שהוא רוצה בקרבן וירצה לו לריח ניחוח ושפיר י"ל ע"י קרבן פלח וצלי משא"כ ביעקב דכתי' אל וזהו מד"הד ואינו נרצה בקרבן כלל ואיך יתכן לומר ופלח וצלי אין עבודה למד"הד בקרבן ולא לקול תפלתו בזה ועל כן דלא קאי על ופלח וצלי כתרגום ושפיר דייק הגמ' וזהו היה פקפוק בדברי יעקב שאמר על ב"ה מקום קרבנות אין זה כ"א בית אלהים וזהו לא יתכן כי אין מדה"ד מתרצה בקרבנות ולכך בעו"ה לא היה למקדש קיום ומדה"ד צווח ל"ל רוב זבחיכם וכו' ולכך לא היה לו עמידה תמידית ויש לישראל בזה תערומת ואין מקבלין ממנו תנחומין ולכך אמר דוד המלך שמחתי באומרי' לי בית ה' נלך היינו בית הוי"ה שזה מקבל קרבן לרצון וירצה ה ויתמיד ישיבתו והבן אמנם למה אמר יעקב באמת בית אלהים הוא הטעם מ"ש הקב"ה וארא וכו' ושמי ה' לא נודעתי להם כי לא היו משיגים שם הויה ולא השיגו רק מראות אלהים וכינוי השם שהם מדה"ד כי לא השיגו שם הוי"ה ועיין רש"י ומדרש ולכך אמר יעקב אין זה כ"א בית אלהים כי לא נגלה ולא השיג עדיין שם הוי"ה מקור הרחמים וכן אברהם לא השיג רק במחזה שדי ראה וא"כ שפיר ירא אברהם מן עבירות בניו דנ"ל קרבן כי אין מדה"ד מקבל קרבן ולכך לפעמים לא היו קרבנות מועילי' כשהיה מדה"ד מתוח אין הקרבן מכפר כלל וזהו שהיה מגור של אברהם ואמר הקב"ה אל תירא כי קרבן בהמה אין מדה"ד מתכפר אבל במות צדיק נפש תחת נפש אף מה"ד מתכפר כי זהו ממדה"ד ליקח נפש צדיק וז"ש הקב"ה אני לוקח נפש צדיק שמכריע נגד מדה"ד דייקא כי נפשות צדיקים מכריעי' אף למדה"ד ובזה ינוח דעת א"א ע"ה בכל אופן ובאמת סיבת מיתת צדיקים הם לשני מיני כפרות א' במדה"ר

היינו כשישראל חוזרים בתשובה וכדי לעוררם ביותר הקב"ה מדקדק עם צדיקים גמורים כחוט השערה ומתו ובזה מתקדש ש"ש ביותר שאומרים אפילו לצדיקים אינו מוותר כחוט השערה ולמדים ממנו שאר העולם אם לאהוביו הדבוקי' בו כ"כ לשאר בני אדם מה יהיה וזהו ענין נ"ו שנתקדש בם המשכן כי ודאי הכתוב אומר בעבור אש זרה מתו אבל הענין כי ה' ביקש לקדש המשכן לבל יהי' נקלה בעיני ישראל גדרי המשכן שעד פה יבואו ולא יותר וכהנה משמרת המשכן כי קדוש הוא ולבל יחשבו כי אין הקב"ה מקפיד עליו ולכך בדבר קל שעשו נ"ו תיכף מתו ומזה למדו ישראל כמה חיוב שמיר' המשכן והקודש עליו וזה ויקדש בם ה' כי עי"ז נתוודע קדוש המשכן והענין זה הוא ע"י מדה"ד ולכך נאמר בנ"ו בקרבתם לפני ה' מדה"ר אמנם צדיק שנלקח לכפרת עון כשישראל הם בעו"ה מלאי' עונות הוא במדה"ר כנ"ל וזהו תרי עיניי' שאמר' הגמ' למה נסמכה מיתת צדיקי' לפרה וכו' ועוד למה נסמכ' מיתת נ"ו ליה"כ וכו' שהם ב' סוגי כפרה כי פרה במדה"ר ישרוף אות' וכו' והיא מטמא כל נוגעי' בה מי נדה והיינו מדה"ד אמנ' יה"כ מדה"ר כי ביום הזה וכו' לפני ה' וכו' מדה"ר דייק' ולכך דרי' מית' צדיק ב' מיני סוגים והנ' במות צדי' במדה"ד בעו"ה מדה"ד מתוח ואמרו בגמ' וש"ע כל ז' ימי האבל יראה עצמו כאלו חרב מתוח בעו"ה ולגבי צדיק הכל אבלי' ועלינו לבכות בכי והספד על שבר עמינו קומה ה' והושיענו הלנצח תשכחנו ותרחם ציון ויבולע המות לנצח ומחה ה' דמעה מעל כל פנים אמן:

דרוש ד

דרוש והספד אשר דרש הרב הגאון המפורסם רבן של בני הגולה מהור"ר יהונתן זצלה"ה פה ק"ק אלטונה

שלמה אמר בכל עצב יהיה מותר ודבר שפתים אך למחסור ודרשו חז"ל חנה שהרבתה בתפלה נתקצרו ימיו של שמואל בנה ולהבין הדברים נאמר בעצם כוונת הפסוק כי לא לדרשא קאתינא רק להספיד ת"ח בדור הזקן וגאון מהור"ר יהודא מילר ז"ל והגאון מהור"ר שמעלקי אב"ד דק"ק קראקא והגליל יצ"ו והרב תלמידי מהור"ר יצחק רב בק"ק פאלין. זקנים ובחור צורבא מרבנן דהתחיל להתעורר בעו"ה מת קודם זמנו וראוי להספיד עליו מספד יחידי וע"ז סובב פסוק הנ"ל בשנבין מ"ש ישעיה הנביא יען כבדוני העם הזה בשפתם ולבם רחק ממני הנני יוסיף להפליא העם הזה הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו וכו' די"ל מה זה מדה כנגד מדה שבשביל כך יעדרו ח"ו חכמי ישראל ולמה יהיה זה לעונש על שכבדו בשפתם ולבם בל עמם וחז"ל אמרו קשה זה יותר מחרבן

בהמ"ק כאמרם קשה סילוקו של צדיקים יותר מחרבן בהמ"ק וצ"ח קללות בתורה דשם כתיב פלאים ובזה כתיב הפלא ופלא ומקשים כיון דכבר נחרב בהמ"ק וחלו הקללות וגם צדיקים מתו בעו"ה פשיטא ירדו עינינו פלאים כי נתרבו החלי והמכה ולמה קשה יותר ולמה בזה פלאים וכבר אמרנו כמה דרושים בזה הענין והפשוט כי ודאי צ"ח קללות מכפרים כאמרם נגעים ויסורין מכפרין וכ"כ בהמ"ק בחרבנו מכפר כדאמרינן משכן עדות שנתמשכן בשביל עוונת ישראל ומיתת צדיקים ג"כ מכפר' והנה בחטאינו חרב בהמ"ק וכאשר ישבנו בגולה וחטאנו באו עלינו קללות האמורות בתורה ואם בכל זה לא שבנו באה עלינו מיתת צדיקים שהיא ג"כ מכפר' וקשה למה הגלינו מארצנו ונחרב בהמ"ק ובאה עלינו האלה הכתובה ולמה לא שלח ידו תיכף בצדיקים להמיתן ויהיו לכפרה ולא נצטרך לכל הנ"ל ולזה אמר קשה סלוקן של צדיקים לפני הקב"ה יותר מחרבן בהמ"ק וצ"ח קללות וא"כ כ"ז דהיה אפשר לכפר עלינו בדברים כאלה לא פגע מדה"ד בצדיקים רק כאשר בעו"ה אזלת יד כל היום דוה ובהמ"ק חרב וצריכין אנו לכפרה לא סגי בלא"ה לשלוח יד בצדיקים ומזה מוכח דקשה סילוקן. אבל למה נאמר בו שני פלאים הוא הענין דאמרינן בגמרא במסתרים תבכה נפשי ומשני הגמרא בבתי גוואי יש בכי' אבל לא בבתי בראי ופריך הגמרא והכתיב ויקרא ה' צבאות לבכי ומשני שאני חרבן בהמ"ק דאפילו מה"ש בכו ויש להבין דמה בכך דמה"ש בכו וכי בשביל כך יהיה אצל הקב"ה הבדל אבל הדבר פשוט שלכך הקב"ה בוכה במסתרים כדי שלא יקטרגו מה"ש ויאמרו הוא הדבר אשר אמרנו מבלי לברוא אדם ומה אנוש כי תזכרנו וכו' וא"כ בחרבן בהמ"ק דמה"ש בעצמן בוכים תו ליכא חששא א"כ אף בבתי בראי בוכה אך וודאי מלאכי שלום מר יבכיון אבל לא כל מלאכים ושרים מ"ה ודאי היו מקטרגין שרי דין וכדומה ולכך לא היה מכוסה כ"כ ולא היה פומבי מפני מלאכים אלו המקטרגין וכבר נודע מ"ש בגמרא דכתובות אראלים ומצוקים תפשו בארון ה' וכו' אשר ממנו מובן כי המלאכים רוצים שהצדיק ימות ויהיה אתם מדורם ובמות הצדיק כל מלאכי מעלה שמחי' ונקרא הלולא דבי רשב"י במיתתו א"כ ודאי במסתרים תבכה נפשי מפני מלאכים שהם שמחים בהסתלקו וזהו שנאמר פלאים יותר במיתת צדיקים מחורבן בהמ"ק כי פלא לשון טמיר ונעלם ומכוסה כמ"ש המתרגם על מיל פלא טמיר וא"כ מיתת צדיקים יותר טמיר ומכוסה צערו לפני הקב"ה מחרבן בהמ"ק כמ"ש ולכך נאמר פלאים כסוי טובא כי הוא מתכסה ביותר. ואמרו בגמרא אל יפתח אדם פיו לשטן כי ישעיה אמר לולי ה' צבאות הותיר לנו שריד כמעט כסדום היינו ופתח אח"כ שמעו דבר ה' קציני סדום וי"ל מה צורך פתחון פה בעו"ה לשטן הלא כל מה שיוכל לדבר לא ימנע בשום אופן וזה

ענינו להשטין ולקטרג בכל עת וא"צ לפתוח לו פה אבל יובן במ"ש בגמרא כי לר' אבוהו במותו הראו לו י"ג נהרי אפרסמון ואמרו אלו לר' אבוהו אמר אני אמרתי לריק יגעתי והדבר תמוה איך ר' אבוהו שהיה צדיק גמור יהיה כופר ח"ו בשכר הנפש שהוא מחלקן של מיני אפיקורסין אבל יובן כי שלשה בחינות יש בעובדי ה' אחד בשביל שלא יעני או יחלה או ימותו בניו וזהו עובד הגרוע וכלא יחשב כי מ"מ אם יעני הלא יתחרט על עובדיו ויאמר שוא עבוד אלקים מה בצע כי הלכתי קדורנית וכן בכולם. עובד השני הוא שעובד בשביל שכר ועונש עה"ב וזהו ענין שני וטוב הוא אך מ"מ כפי דעת חובת הלבבות הוא קצת כמו שיתוף כי עובד ה' ועצמו שעושה לקבל שכר בעמלו אבל מין הג' המובחר הוא שעובד ה' בלי כוונה כלל ויצייר בדעתו אף ח"ו יצוייר כי בשביל עשות רצון ה' יה ה בגיהנם ועשות רע בג"ע מ"מ יעשה טוב וישר בעיני ה' כי כל כוונתו רק לעשות רצון הבורא וזהו תכלית עובד השלם ואם עובד כך אז שכרו הרבה מאוד וזהו ר' אבוהו שראה שהקב"ה מרבה שכרו מאוד בי"ג נהרי אפרסמון אמר אין זה אלא בשביל שכל ימי חיי לא עבדתי ה' בשביל שכר רק ציירתי בעצמי בלבי כאלו לריק יגעתי ולא על שכר קויתי ונשוב להנ"ל כי בחינה ראשונה גרוע למאוד וכן היה בימי ישעי' הנביא לאחר גלות עשרת השבטים כי היו ביהודה רבים שהיו יראים ה' אבל לא היה כ"א מחמת פחד שלא יקרה להם גלות ושבי שמו שקרה ליו"ד השבטים ומפחד זה חדלו הרע אבל באמת אם גלו עם יו"ד השבטים היו מונעים מן הטוב ועשו רעה כמו שבאמת לאחר גלות יו"ד השבטים וחרבן הבית בעו"ה חזרו לסורן והנשים עשו כוונת להקטיר לצבא השמים והעיזו לומר לירמיה מעת חדלנו להקטיר למלכת שמים וכו' חסרנו כל טוב וכו' ואמרו חז"ל שבקשו לפרוק עול עד שהקב"ה אמר בחימה שפוכה אמלוך עליכם כי כל מגמתם היה שלא יגלו בראש גולים ואח"כ כשגלו חזר לסורן וידוע כי מה"ש אינם יודעין מה בלבו של אדם רק לה' לבדו נכונו מחשבות וכמבואר בזוהר וזהו כי ישעי' אמר אף כי יש אנשים כשירים ואינם כסדום שלא היה בהם אפילו יו"ד הוא מחמת שעדיין לא גלו ומפחד הגלות הם יראים אבל לילי זאת שלא הותיר לנו ה' שריד כ"א היינו גולים היינו כסדום ולא היו כשירים כי לא היו עובדים רק מפחד הגלות אבל אלו היה כבר גלו היו ג"כ רשעים וכשמוע השטן כן הבין שאין לבבם שלם עם ה' רק מיראה וזהו אשר לא ידע מקדם כי אין הוא יודע ובוחן מחשבות רק עי"ז נתוודע דבר זה הנצפן בלב פתח ואמר שמעו קציני סדום כי הכל סג יחדיו ואין עושה טוב בלב כלל וא"ש שיש ע"י פ"פ לשטן. ובזה יובן הפסוק הנ"ל יען כבדוני וכו' והוא כי לפעמים מצינו שהקב"ה בעצמו מקבל תפלת ישראל ולפעמים מצינו כי הוא ע"י מלאך כמו שיש נוסחאות בתפילה מלאכי

רחמים וכו' וכן הוא בגמרא והענין הוא כך כי התפילה שהיא בלב שלם הקב"ה מקבלה כי ה' חוקר לבבות וכדכתי' קרוב ה' לכל אשר יקראהו באמת דייקא ודא הוא אמת דפיו ולבו שוין אבל מי שמתפלל בפיו ולבו בל עמו אין הקב"ה מקבלו כי הוא רואה מצפון לבו ואין כאן כונה לכך המלאכי' מקבלין אותו כי הם אינם חושבין לתפילה במחשבה זרה. וכבר הקדמנו כי המלאכי' רוצים שהצדיק ימות ויהיה אתם מדורם. ואמרינן בגמרא כמאן מצלינן אקצירי ומרעי (ופי' תוס' היינו ת"ח) וא"כ כל תפילות ישראל בשביל קיום ת"ח בדור ולפ"ז אם התפילה היה בלי לב שלם א"כ מגעת ליד מלאכים ודאי שלא יעלוה לפני המקום כי אין קטיגור נעשא סניגור שיהא מה"ש מעלין התפילה לה' מה שהם רוצים ומקטרגים ורצונם שהצדיק ימות וזש"ה יען כבדוני וכו' א"כ התפילה עובר דרך המלאכים כנ"ל וא"כ לא יפעול תפילתינו בקיום חכמי הדור בברכות ובשארי תפילות וזהו ואבדה חכמת חכמיו בעו"ה. וזהו כוונת הפסוק שהתחלנו ג"כ כי בודאי הספד ועצבון הוא שינחם ה' מרעה ולא יוסיף לדאבה עוד במיתת צדיקים וזהו אם היא עצבון מלב וזהו בכל עצב יהיה מותר היינו בכל עצב שהוא בלב יהיה מותר יתרון ותועלת כי ירחם ה' ולא יפרוץ בם עוד אבל דבר שפתים שהוא רק בדבור בעלמא בלי לב רק דבר שפתים זהו אך למחסור כי אבדה חכמת חכמיו כנ"ל כי התפילה באה למה"ש ואין קטיגור נעשה סניגור כנ"ל. ולכן עלינו להתעצב בלב שבור על העדר ת"ח ורבנים חכמי הדור כי לא מקרה הוא רק החי יתן אל לבו כי בעו"ה סיבת העדר ת"ח הוא ע"י תפילתינו שאינה בכוונה רצוי' ובלי לב כלל עקומות שפתותינו בלי לב ונפש הוי מעשה לשפוך דם נקי ובחטאינו נעדרים צדיקים הרבה הכל ע"י קלקול תפילתינו אוי לנו כי חטאנו לא רחוק הוא מאתנו לקיימו ולעשות בלב שלם ונפש חפיצה המצוה כדקא יאות בכוונת הלב מקובל לה' לבדו וא"צ למלאך מליץ בינותינו וזהו תכלית ההספד להתאבל באיבוד מגין ולגדור גדר ולעשות תשובה שלימה ונכונה כי מה לי דמעות ובכי כ"ז שאין שם תשובה ועזיבת החטא וכאשר אמרתי כפעם בפעם כי הם דמעות של בית הכסא כי אין לך צואה יותר מעוונות וא"כ כשאינו שב בתשובה הנה מלא גלולים וצואה ומה יועיל הבכי הרי הם דמעות של בהכ"ס והן הן דמעות שהוריד עשו והן רע למאוד כמ"ש חז"ל ולכן העיקר היא תשובה וקנין מדות ישרות ביראה וע"פ דרכי התורה לקיים רצון הבורא וכאותו שאמרו הזוכה בנכסי הגר והפקר וכן הדבר פה כי כל ת"ח ורב יש לו סייעתא מן השמים איזה מדות טובות כי הכל צריך עזר וסעד מן השמים זה למדת ג"ח וזה למדת ענוה וזה לסגופים וזה להתמדת התורה ובמותו הכל הפקר ומי שרוצה לזכות בו באחת מן המדות רשאי ויכול לו וזוכה מהפקרא ואם כן אתם בני זכו במצות ה' אלקי אבותיכם

נתן לכם ברכה והברכה מדות טובות ותבונות ישרות לזכות בו וזה הספידא יקרא דשכבי שאין הכוונה ח"ו ליקר כבוד המדומה כי מה נ"מ בקלון או בכבוד אי כבוד הלא זה שמאריך לנו בגולה ומאביד נפשינו כי כל חמדתינו בגולה הכל כבוד המדומה וטפשות והתרוממות ואין לך מדה טובה בעולם שנותנת חיים בעה"ז ובעה"ב כמו מדת ענוה ואל יטעו בדברי חז"ל שאמרו בת"ח שיאה בו שמיני' שבשמיני' ח"ו לומר כן על דברי חז"ל שהתירו גסות רוח תועבת ה' כל גבה לב אפילו כל דהו ומהו הגדר משמיני' שבשמיני' אבל כבר אמרו בגמרא כל ת"ח שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו ת"ח ופירש"י בו ג"כ כי ח"ו לומר שת"ח ינקום וינטור מ"ש בתורה לא תקום ולא תטור ואין לך דבר רע בעולם ותכונה רע' בגוף ונפש איש הנוקם ונוטר וזהו מורה על רוע מזגו וקשה עורף והלא גדולי חכמים ונביאים היו משתבחים בזה שלא גמלו רעה לעושי רע כ"א טוב אבל הענין כי ודאי ת"ח אם אחד עושה לו דבר אין נכון לתבוע עלבונו ויהי מן הנעלבים ואינם עולבין ונפשו כעפר לכל תהיה אבל מדת חכמים השלימים כן הוא אם יחטא אדם לו ימחול לו אבל אם יחטא לת"ח חבירו אין ראוי לשתוק לו אבל הוא ילבוש קנאה בעד חבירו ומחויב לתבוע עלבון חבירו ועלבון התור' ולומדי' והקב"ה תובע יקר ת"ח מכ"ש ת"ח לחבירו שראוי לעשות כל צדי צדדי' ילבש קנאה לרדוף האיש ההוא עד חרמה וכבר ידוע מ"ש לנחש מה הנאה יש לך והיא השיבה וכי ישוך הנחש בלי לחש היא עושה לתבוע המורדים בה' אבל לעצמה לית לה הנאה וזהו מאמרם כל ת"ח שאינו נוקם ונוטר כנחש דייקא היינו דבר הנוגע לו ח"ו לנקום ולנטור רק בשביל הנאת וכבוד חבירו יש לו לנקום ולנטור וזהו קיום התורה ולכך אמרו כנחש וזהו בעו"ה כל מדוה וחלי בזמנינו שנעדרו לומדי התורה ובהמ"ד והרבצת התורה בטלה מישראל בשביל כך כי ת"ח רואים זילותא דת"ח אחר תמורת שהיה לו לתבוע עלבון חבירו ולירד להמבייש עד לחייו וזאת תורת המוציא רע הם שמחים בגוויתם ויתכבד בעו"ה בקלון חבירו זה בכה וזה בכה וכ"כ חפו חבירים ראשם ונדלדלו כל אנשי חיל בעו"ה וע"ז נאמר מהרסיך ומחרביך ממך יצאו בעו"ה והנה ידוע בפסוק למנצח על השמינית במזמור וי"ו שהשיר נקרא שמינית כמו שפרש"י ונאמר בפסוק ח' עששה מכעס עיני עתקה בכל צוררי. והיינו כי תואר כעס הוריד כנחל דמעה לה ולא כעס רק הוריד כנחל דמעה ובצוררי ה' הפיח וא"כ זהו שמיני' במזמור שנקרא שמיני' וזהו שמיני' שבשמינית. ואמר במדרש איכה ותרד עיני פלאים חמורה סילוקן של ת"ח וצדיקים יותר מחרבן בהמ"ק וכו' דבמיתת צדיקים כתיב הפלא ופלא ורה"ק צווח ראה ה' כי הגדיל אויב וכו' וי"ל מה שייכות לזה דרה"ק צווח ומה כוונת המדרש בזה הענין דסיים דרה"ק צווח וכו' אבל ידוע מ"ש חז"ל אמלאה חריבה וכו' אם מליאה

זו חריבה זו דכתיב לאום מלאום יאמץ וי"ל למה חרה אף ה' כ"כ דלא זהו שגדע קרן ישראל וחריבה זו בעו"ה יהא מליאה זו ויהיה בתכלית המעל' אמנם ג"ז מחסדי ה' מרב טובו לבית ישראל כי בעו"ה אין לנו מעש וזכות ממש לגאולה אלא בהיות עכו"ם במעלה עליונה יאמרו שידם רמה ויחללו שם קדש ישראל ויאמרו אין אלקים וח"ו תשש כחו כנקיבה וכהנה דברים רבים ובזה מד"הר צווחת מה תעשה לשמך הגדול ויקנא ה' לשמו וא"ר כשיורדים ישראל וזה עולים הוא טוב לישראל וממהר הפדיון והגאולה. וז"ש דוד ואני נתתי שמחה בלבי מעת דגנם ותירושם רבו וכו' והיינו מזה הטעם כי ישכחו קדוש ישראל ויחללו שם קדשו וה' יקנא לשמו והנה מזה הטעם חמור' מיתת צדיקים מחרבן בהמ"ק כי בחרבן בהמ"ק נתעלו עכו"ם וקינא ה' לשמו משא"כ במות ש ת"ח בעו"ה אין לעומת זה יותר חכמים בעכו"ם עד שנאמר כי עי"כ ירימו קרנם ויאמרו ידינו רמה כי אבדה חכמה מן ישראל ואתנו חכמים רבים רק אדרבה אמרו בחגיגה כד מיית ריב"ח אמרו חכמים מאן נהוי עליך דמינא אמר אף מהם יאבדו דכתיב אבדה עצה מבנים וכו' אף מהם נסרחה חכמתם וא"כ אף בהם סתירה ואפילה ואין כאן פ"פ למדה"ר שיקנא לשמו הגדול ולכך קשה סילוקן של צדיקים יותר מחרבן בהמ"ק וכו' וקשה למה זה וע"ז השיב כי בהך ותרד עיני פלאי' שהוא על חרבן בהמ"ק רה"ק צווח ראה והביטה כי הגדיל אויב וא"כ יש חילול השם ויקנא לשמו הגדול משא"כ גבי סילוקן של ת"ח וצדיקים ולכך קשה מאוד בעו"ה. והבן במילת חז"ל במה שכיונו לומר קשה סילוקן של צדיקים ולא אמרו בפשוט קשה מיתתן של צדיקים בשנבין ג"כ כוונת הפסוק הצדיק אבד ואין איש שם על לב ואנשי חסד נאספו באין מבין כי מפני הרעה נאסף הצדיק בא שלום ינוחו על משכבותם אשר לכאורה אין להם המשך כלל הך דבא שלום וכו' עם מה שקדם דאין איש שם על לב וכו' ונראה כי כבר כ' הזוהר והאר"י ז"ל כי כשאין צדיקי' בדור להגין על הדור הרי צדיק שמת כבר נשמתו חוזר' לבא על עה"ז אצל החי בסוד העיבור והגלגולי' כדי להגין על החיים וזהו מ"ש האר"י ז"ל ויתעבר ה' בי למענכם כי כדי להגין בא נשמת משה ז"ל בסוד העיבור להגין ע"ש ולכך אמרו יעקב משה לא מת וכן דוד חי וקיי' וכן רבי הוי אתי בכל זמן להורות הדרך ולבוא לישר אותם. ומזה תבין מה שנחלקו חז"ל אם המתים יודעין מאומה או לא דנודע בכל המחלוקות כי אלו ואלו דברי אלקים חיים אף בזה הוא כן כי ודאי יש צדיקים שאף לאחר מיתתן יש להם דביקות בתחתונים להשפיע להם כל טוב כאשר היו בחייהם אף כי בהסתלקם שטבעם הטוב יותר מתגבר בקרבתם לפני ה' שהוא מקור טוב וכסולם מוצב ארצה וראשו בשמים צינור טהור להוריד שפט משמים ולהריק על ראש התחתונים הצדיקים אמנם יש צדיקים שמסולקין בכל האופן

ואין להם חיבור ושייכות כלל בתחתוני' כי אם עולים במעלות בית אל ולחזות בנועם ה' ולבקר בהיכל קדשו שמים בינם לבין החיים ובאלו אמרו אין המתים יודעין מאומה והנה וודאי אותן צדיקי' שנפרד חיבורן מהחיים קשה למאוד לתחתונים כי בזה גם רוח ה' יעלה למעלה כי הצדיקים המה מרכבה לשכינה וכאשר ינשא המרכבה אף השכינה שעלי' יעלה כן נאמר דודי הלך למרחוק וצרור הכסף לקח בידו ודרשינן אלו הצדיקים הרי בהסתלקות הצדיקים השכינה נסתלק' ג"כ אמנם אימת בא הצדיק וחוזר כאן להגין אם הוא רוא' שהציבור מצטערי' בהעדר שלו ומספידים אותו כראוי עליו א"כ טבעו הטוב מבלי לראות בצער אחרים וחוזר ובא שנית אף כי קשה לו לפרוד מעלמא דקשוט אבל אם הצדיק רואה שאין הציבור מצטערין כלל במותו ואינם מספידין אותו כראוי א"כ אינו מתרצה לחזור ולשוב פה בעלמא דחשוכא עולם שאין בו ממש כלל ומה"ת ישוב לעולם הזה מה שאין הבריות חפצים בו כלל ואינם מצטערים בהעדרו כלל וזש"ה הצדיק אבד ואין איש שם על לב כי הואיל דאינם שמין על לב להספיד א"כ תו אינו חוזר משם לבא לכאן רק שם ינוחו ולא יחזור לשוב הנה מטעם מיעוט הספד. ונשוב להנ"ל כי אם נפרד חיבורן בזה קשה למאוד כי גם רוח ה' יעלה למעלה ולכך לא אמר קשה מיתתן וכו' כי אם קשה סילוקן דייקא כנ"ל שמסולקין למעלה זהו קשה שגורמין סילוק השכינה כמו חורבן בהמ"ק וא"ש. ואמר חז"ל בשביל מ"ב קרבנות שהקריב בלק נתבקעו מ"ב ילדים בימי אלישע ביריחו בעת הסתלקות אליהו הנביא ז"ל וצריך טעם למה תלה קללות בלק ומחשבתו הרעה להרע לישראל בקרבנו עד אותו זמן אבל תבין במ"ש גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתובה בספר כו' זהו מיתת צדיקים וכו' והנראה כי יש להבין למה בועל ארמית קנאין פוגעין בו ונותן רשות והרמנא לכל הפוגע בו להמיתו ולמה בזה אבל מאוד מאוד צריך שימור מבועל ארמית כי אין לך עבירה שנספה צדיק בעבור הרשע אלא בזה בבועל ארמית שניתן רשות למשחית להמית צדיק עבור הרשע ולכך כשזנו בנות מדין יצא הקצף על כל ישראל לולי פנחס הקנאי שעמד בפרץ והשיב חמתו וכל ישראל הם צדיקים כדכ' ועמך כולם צדיקים וכו' וא"כ הבועל ארמית הוא רודף בחבירו בחיים שלו כי ניתן רשות למשחית לכלות הטובים וא"כ כל אחד יחשב לו לרודף כי הוא ע"י מביאו בסכנת מות וניתן רשות להצילו בנפשו ולכך כל מוצאו יהרגנו והנה ענין בועל ארמית לא נכתבה בתורה כאמרם והמה בוכים שנתעלמה הלכה עד שפנחס העיד שמקובל הל"מ וזהו ענין מכה אשר לא כתובה בתורה והיינו בועל ארמית כי איננו כתוב וזהו גורם מיתת צדיקים ולכך לא נכתבה כי גם העון וגרם המיתה לא נכתבה בתורה ואף העונש לא נכתב אלא נרמז וא"ש. וכזה תבין ענין בלק ששלח לבלעם

אולי אוכל נכה בו ופירש"י לגדול שבהם ובלעם השיב מה אקוב לא קבה אל ומה אזעום לא זעם ה' וכו' הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב להבין למה ביקש להמית את הגדול שבהם ומה הי' מענה בלעם וע"פ הנ"ל יובן כי אמרו במדרש אמר בלעם קללות וברכות אמר הקב"ה קללות אם לא תשמע וברכו' אם תשמע וא"כ מה לי לקלל כבר ברכתם וקללתם אמורה מפי הקב"ה אמנם נראה דגם בלק הבין זאת ולכך ביקש קללה שאינה בכלל קללות הכתובי' בתורה הן בת"כ הן במשנה תורה ואיזהו זה מיתת צדיקים הכולל בכלל מכות אשר לא כתובה בס"ת ולא נכרת עליה' הברית ולכך שלח לבלעם אולי אוכל נכה בו לגדול שבהם כי זהו מיתות גדולים וצדיקים שאינם בכלל הקללות דברי הברית והשיב לו בלעם מה אקוב לא קבה אל הרצון אתה מבקש ממני קללה מה שלא קילל ה' וזהו שאקוב לא קבה אל גם זה א"א כי לא זעם ה' והטעם הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב היינו שאין בועלים ארמית וא"כ אין כאן משפט מות לצדיקים כי אין כאן חטא ופשע כלל ולכך יעצהו להסיתם ולהכשילם בבנות מדין ובאמת אז חלה דבריו להמית צדיק כרשע לולי פנחס שעמד בפרץ והשיב חמת ה'. ולפי משמעות הש"ס דברכות של בלעם כולן חזרו חוץ מבה"כ ובה"מ ופירשו הטעם הואיל ולבו הי' לקללם אבל באמת אין הפירוש בשביל מחשבתו לרוע חזרו כי מה נ"מ במחשבת הרשע הזה וגם א"כ על בה"כ ובה"מ הי' ג"כ מחשבתו לרעה והעיקר מה שקשה הלא בקרא נאמר לפי שחטאנו ולא הלכנו בדרכי הקב"ה באה עלינו כל הרעה אשר אין לנו מלך בעו"ה וכפי אשר ייעדו לנו כל הנביאים ה"ה כתוב על הספר ואיך נאמר כי תלוי במחשבת הרשע ימ"ש אבל יובן במ"ש במדרש שנתן הקב"ה קולו של בלעם בברכות שיהיה נשמע בכל הארצות ויש להבין מה ביקש הקב"ה בנס הזה להרים קולו של הרשע ימ"ש ובדרך הפשוט י"ל דבלא"ה יש להבין מה ביקש בלק מבלעם שהפציר בו שיבא אליו כיון שכבר אמר שא"א לקללם וגם למה יצא לקראתו ואמר אמרתי כבד אכבדך וכו' למה מ"מ הוא בא אצלו והלא הוא היה אצל עכו"ם במדרגה עליונה ואיך יתכן שלא לכבדו ויותר תמוה מה זה שספק כפיו לקוב אויבי קראתיך והנה ברכת ברך הא כבר ידע מתחילה ועד סוף שא"י לקללם אבל הענין כך כי ידוע כי טיב מלחמה בחשק לבב העם שאם יש אנשים מעוטים לפעמים וחזקו לבבם מנצחין המלחמה עם אנשים הרבה והמה נמס לבבם ולכך הכריזו הירא ורך הלבב כמשמעו שלא ימוס לבב אחיו ילך וישוב לביתו וזהו פשוט וידוע והנה אז היה כל לבב אנשי מואב נמס מפני בני ישראל כדכ' ויגר מואב והתחכם בלק להביא גבורה וחוזק לבב בלב עמו ואח"כ אולי יוכל להלחם בישראל ומה עשה צוה לבלעם שיבא אצלו ובלעם היה מפורסם וביחוד במואב כי כל אשר יקלל מקולל

כי נסהו במלחמת סיחון ודעתו היה להביאו בהצנע לכת ואף שיברך העם הוא יאמר שקילל ויאמינו כן כי אין אדם מייתי חובת' לנפשיה ובזה יתחזק לבב העם כגבורים כי יבטחו בקללתו וזה היה מתחבולותיו ולכך כשבא לא רצה לכבדו שילכו כל העם לקראתו בתופים ובמחולות כי ירא פן יאמר לפני העם ויגלה מצפון לבו ולכך הוא לבדו הלך לקראתו לשומרו לבל יגלה הדבר ולכך העלהו למקום רום לקוב העם והקב"ה הפיר עצת ערומים ונתן קולו של בלעם כ"כ חזק עד ששמעו כל העם קולו כי בירך ישראל א"כ ביותר נמס לבב העם וזהו שצעק בלק לקוב אויבי קראתיך והנה ברכת ברך ר"ל שני ברכות ראשון גוף הברכה שנית שע"י הרמת קולך בברכה אתה מחזק לב ישראל ומרפה לבב מואב וה"ז ברכה שנית ומי ביקש זאת מידך להרים קולך והשיב בלעם ה' שם בפי ר"ל ה' הרים קולי ואין נעשה ברצוני זהו משי"ל בפשוט אבל יש עוד טעם להרמת קולו של בלעם דבלא"ה תמהו כל מפרשי התורה מה זה כל החרדה מהו אם יקלל או יברך ומה ביקש ה' בזה ינבח כמו שירצה וחפץ ה' בידו. ומה נ"מ להש"י אם יקלל יותר יתקדש ה' אם לא יברך רק יקלל ומ"מ לא יועיל ויהיה יודעין כל העם כי אין נ"מ בו ושקר נחל אבל הטעם כי צפה הקב"ה כי לעתיד בעו"ה יחטאו ועונותיהן יטו לענשן שלא יהיה להם מלך וזרעם לא יהיה כמים רבים וכארזים וכו' ולכך אלו הי' בלעם מקלל שלא יהיה לישראל מלך כפי מחשבתו אם לבסוף מחמת חטא היה נלקח מישראל מלך היו העכו"ם אומרים קללתו של בלעם גרמה והוה חיזק לבבם ולכך נתן ה' בפיו שיברך ומ"מ בחטאם חזרו בעו"ה והכירו שאין בברכותיו ממש רק העיקר תלוי בזכות וחטא וזהו מאמר הש"ס כולם חזרו דאי לא יחזרו כולם אותה ברכה שיתקיימה לא היה צורך להקב"ה ליתן בפיו שיברך רק שיקלל ואדר בה ילבש בושת שלא נתקיימו דבריו רק בעו"ה כולם חזרו לקללה והיה מקום לטעות שהיה חל קללתו של בלעם לכך הוצרך לברך חוץ מב"ה ובה"מ דלא חזרו והא דלא הניח לקלל היינו משום דבלעם קלל בה"כ ובה"מ כי הם מקדש מעט ולכך אמר סתם מה טובו אהליך יעקב ומשכן ישראל ובו נכלל הכל וא"כ בקללה היה מקלל שלא יהיה אוהלים ומשכנות לישראל ובו בהמ"ק ובה"כ ובהמ"ד כנודע וגלוי וידוע לפני הקב"ה שבהמ"ק יחרב וא"כ יאמרו העכו"ם קללתו של בלעם גרמה זה לכך הוצרך לברך וא"ש ולהיות כי האמת ידעו כי בלעם הלך לבלק לקלל ויחשבו שבאמת קלל א"כ עדיין כשיחרב הבית ויבטל המלכות מישראל בעו"ה עדיין יאמרו העכו"ם הרחוקים ממואב קללתו של בלעם גרמה זאת כי לא ידעו שבירך ישראל לכך להוציא הטעות נתן ה' קולו שילך בכל העולם וידעו הכל כי בירך העם ואעפ"כ חזרה וידעו כל העולם כי סיבת החטא גרם ולא קללתו גרמה דבר וא"ש. ואעפ"כ בעו"ה

גרמה קללתו לאחר כמה מאות שנים כמ"ש חז"ל בשביל מ"ב קרבנות שהקריב התחיל לעורר דין על ישראל רק פנחס והוא אליהו השיב חימה ולא היה מקום לחמת ה' לחול וזהו התמיד הענין כל זמן שהיה פנחס בארץ והיה מגין והוא פנחס והוא אליהו ולכך היה חימה שהיה מתעורר ע"י בלק ובלעם תלוי ברפיון עד שנסתלק אליהו ועלה בסערה בשמים ואז התחיל לחול חימת ה' שהיה מתעורר ע"י בלק ובלעם והנה אלישע בחכמתו חישב אולי יחול על גדולי ישראל ולכך מיהר להסיבו על קטני ישראל וקילל לנערים שיחול עליה' קללות בלעם וכדומה וזהו היה טעמו שלא מחל על מדותיו לנערים לקללם כי היה מקום לחול חימת ה' אשר לא ישוב ריקם בעו"ה ולכך היה זה תיכף אחר סילוק אליהו והבן:

ואמרו בגמרא ובמדרש כי עורב אמר לנח את שנאתני שמא יפגע בי שר חמה או צינה ונמצא מיני חסר ברי' ועוד שמא לאשתי את צריך וא"ל הניחו בימי אליהו יצטרכו כי הם הביאו לאליהו לחם ומים ולהבין מה ענין שני הטענות הללו להדדי אמנם יובן כי ידוע כי עורב שימש בתיבה וא"כ י"ל דאשתו נתעברה וכבר ידוע דאם אדם בא על בהמה או על עוף במכ"ש דמתעקר ולכך אמרו בגמר' דעכו"ם דלא חיישינן לרביעה דחס על בהמתו שלא תעקר וזהו טענות עורב בממ"נ אם אין אשתי מעוברת א"כ איכא למימר דלאשתי את צריך דחס על בהמתו וה"ה עוף רק או פגע בי חמה או צינה הרי חסר העולם ברי' ואם אשתי מעוברת א"כ לא שייך שתעקר כנודע בהיותה מעוברת ל"ש כן א"כ שמא לאשתי את צריך וא"ש ולכך אמר הקב"ה להניחו לימי אליהו שהם יביאו לו לחם ומים כי אליהו לא נשתתף בצערן של ישראל והניחן ברעב ולכך אמר לו אחאב האתה זה עוכר ישראל ובגמרא אמרו קפדן הוה דלא היה לו לגזור גזירה קשה על ישראל ומה יעשו קטנים וכדומה שאינם בני חטא והוא לא השתתף בצערן של ישראל ולא ביקש רחמי' עניהם והעורב שימש מיטה בתיבה ולא נשתתף בצערן של עולם שהם בתכלית הכליון ולכך נזדמן לאליהו שהעורבים יביאו לו לחם ומים להודיע כי גם הוא לא נשתתף בצערן של ישראל וא"ש וכל צדיקי עולם כל מגמתם הוא לישרות הדור ולא לעצמן וכל טובת עצמן כלא יחשב כנגד שלימות ישראל ולכן עלינו לקונן ביותר בהעדר הצדיקים הן נערים הן זקנים כי היה לנו לחומה ואין שמין על לב טובתם רק טובת הדור וראוי לקנאות בזקנים הללו ולקנות מדות טובות ובאמת כבר אמרתי כי כל מאי דאסר רחמנא לן שרי לן ומה היתר יש בקנאה שאסר לן רחמנא אבל הקנאה בחבירו הצדיק שפעל מדות טובות וקנה שם טוב לעצמו וחיי עה"ב בזה מותר ויש לקנאות כדכ' לכו ונלכה באור ה' ונראה ללמוד ממעשיהם עכ"פ במדות הטובות ענוה ופרישות וצניעות וישרות וג"ח וצדקה

ומ"ט ובפרט מדות שנאת חנם להסיר מכל וכל אוי לנו האי דאחריב בתינו ועוד מרקד בנו בעו"ה כל יום ויום יותר בפירוד לבבות וזה מביא לידי שקר כי אומר אני אוהב והוא באמת שונא וחניפה וכדומה והוא הכל מכת שאינם רואים פני השכינה בעו"ה. ואמרו בגמרא ראשונים שנתגלה עונם נתגלה קיצם אחרונים שלא נתגלה עונם לא נתגלה קיצם ולהבין הענין למה תלי' בזה סתירת עון (וכבר נאמר בדרושינו פי' לזה) אבל תבין כי בגמרא אמרו שנחרב הבית בשביל שהעמידו דבריהם על ד"ת ולא הלכו לפמשה"ד ואלו במקום אחר אומר כי בשביל שנאת חנם נחרב הבית ויובן במ"ש בגמרא מעשה בתנוק שנשבה ועמד ריב"ח על הפסח ואמר מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזזים א"ל הלא ה' זו חטאנו לו א"ל מובטחני אני בתנוק זה שיהא מורה הוראה בישראל ולא זז משם עד שפדאהו וכו' וי"ל מה חידש התינוק בזה הוא פתח תחילת הפסוק והוא השיבו סוף הפסוק אבל הענין בדר פשוט הוא כך דתנן אין פודין את השבוין יותר מכדי דמיהן מפני ת"ה ופסקו הפוסקים היינו לפי שורת הדין אבל אם רצה להחמיר לפמש"ה ולפדות הרשות בידו והנה מ"ש שלא חרבה ירושלים אלא בשביל שלא הלכו לפמשה"ד היינו דמצוה לילך לפמשה"ד דכ' אחרי ה' תלכו מצוה לילך בדרכי ה' מה הוא לפמשה"ד אף אנו יש לנו לילך לפמשה"ר וזהו המובן במעשה דתנוק הנ"ל דריב"ח אמר אין ליתן יותר מכדי דמיך מפני דיתנו העכו"ם עיניהם לבוז יותר שבוים מישראל וזהו אמרו מי נתן יעקב למשיסה וישראל לבוזזים ואי דלפמשה"ד יש לפדות מי מכריחנו לילך לפמשה"ד די שמן הדין פטורין וע"ז השיב התינוק והלא ה' זו חטאנו לו לא אבו בדרכיו הלכו כי לכך נחרב הבית שלא הלכו בדרכי ה' להיות מתנהג לפמשה"ד וא"כ איך תמאן ללך לפמשה"ד הלא זה המרי שנחרבה בשבילו בית תפארתנו בעונותינו הרבים ולכך אמר הטיב אשר דיבר ונדר לפדותו בכל הון לפמשה"ד ומזה באמת יש ללמוד מבלי לדקדק בדין כ"א ללך לפמשה"ד להתנהג במדת חסד ולהתדמות בדרכי אל וללכת בנתיבתו הלא אדון עולם ואם ידקדק בדין מי גבר יקום ולא יצדק בדין נפש כלחי רק מתנהג לפמשה"ד ואיך לא נלך בעקבותיו ובזה א"ש הנ"ל כי בגמרא דעכו"ם אמרו בתלת שעי קמייתי הקב"ה עוסק בתורה וכתיב בי' אמת לא עבד קב"ה לפמשה"ד ולפ"ז יש אמתלא דתפשו במדת אמת והוא חותמו של הקב"ה ולכך דנו דין תורה ומבלי ללך לפמשה"ד כי הוא אמת לאמיתו ודרך זה ישכון אור ואמת מארץ תצמח אך זהו אם היו תופשין מדה של אמת אך הם כל הנהגתם היה בשקר כי שנאו לחבירו מבלי טעם ויפתו בפיהם ובלשונם יכזבו נראים כאוהבים ובלבם ישימו ארבם וא"כ אין לך שקר גדול מזה וא"כ אין להם תי' ואמתלא על שלא הלכו לפמשה"ד ולכן עיקר המרי הוא מה שהיה לבבם

חלק ותפשו מדת שקר שהוא תכלית המרי לאדם בעו"ה ולכן אחרונים לא נתגלה עונם כי עיקר העון הוא המרי היה בלבבם וכבר אמרנו כי מחשבת לבב אינו ניכר כי אם לה' לבדו. וכבר אמרו בגמרא דסנהדרין כי אמר הקב"ה ליהושע מבלי לגלות חטא יריחו ועכן משום כי דילטור אני כי מאת ה' לא תצא הרעה ולכך לא נתגלה עונם כי אין הקב"ה דילטור ומזה יש ללמוד להיות אדם מתרגל בדרכי ה' לתפוש מדת אמת מבלי להיות דילטור בשום צד ואף בדבר הנוגע לכבודו בכל אזפן ומכ"ש מבלי לשקר אין לך דבר רע ומגונה בעיני הקב"ה ואדם כמו מדת שקר כי הוא מחריב עולמות ומקצר ימיו של אדם כי תי"ו תחי' תי"ו תמות שקר כנודע והנה ב' בחינות יש אשר קרה לנו בגולה קצת עונשים יש שהם בכוונה מה' ליסרנו על כל חטאתינו ובפרט בחינת ישראל לשבי הוא מאת ה' בהשגחה פרטית כמאמר המדרש דרשב"י ראה עוף מעופף לא ניצוד אלא בכוונה שומע קלא הך עוף יהיה ניצוד והך לא יהיה ניצוד ע"ש וקצת עונשים לחטאתינו הוא סילוק ה' השגחתו מאתנו ומסרנו למנהגי ומשטר הוברי שמים והם שונאים לישראל כנודע וזהו מאמר הקב"ה אם תלכו עמי בקרי אף אני אלך עמכם בקרי היינו שהם שונאים לישראל שבעה כוכבי לכת והי"ב מזלות (עיין בדרושינו ליו"ד ימי תשובה דף ד') והנ"מ הוא אם יש לעשות תחבולות נגד רוע הגזירה והיינו כי אם הוא בהשגחה פרטית מן ה' א"כ לא יועילו כל התחבולות ה' אמר להרוס ואנו לבנות ה' יעץ מי מפיר אבל אם הוא במקרה ומפאת המזל ודאי תועיל התחבולה כי אין גזירתם בהחלט:

והנה שני בחינות אלו יש לפרשם בפסוק הנ"ל והוא כך דרך א' מי נתן למשיסה יעקב הלא ה' וכו' כך הוא המשך הפסוק מורה שנתן ה' זאת בכוונה מכוון והשגחה מוחלט והיינו מי נתן למשיסה יעקב הלא ה' ובזה הוא הפסק המאמר ואח"כ אמר הטעם דחטאנו לו אשר לא אבו בדרכיו הלכו ולכך יסרנו כה אבל יש לפרש ג"כ כך בבחינה השנית הנ"ל והוא מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבזזים ובזה הפסק המאמר ואח"כ הלא ה' חטאנו לו אשר לא אבו בדרכיו הלכו והרצון שחטאנו לה' ואף הוא סילק השגחתו ומסר אותנו למקרים ופגעים זמן ולא שה' נתן כך בכונה מכוון והשגחה מוחלט כנ"ל רק שחטאנו אנו לה' ואף הוא סילק השגחתו ומסר אותנו למיקרים ופגעי זמן וזהו המכוון בגמרא כי ריב"ח אמר רק רישא דקרא מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזזים והמתין אם יקרא התינוק הלא ה' למעלה בהפסק מאמר וזהו מורה שהוא בכוונה מה' א"כ לא תועיל התחבולה לפדותו ה' מכרם וה' הסגירם מי גואל להם אמנם אם יקרא הלא ה' חטאנו לו למטה הרי מורה שהוא במקרה א"כ מועיל התחבולה והתחבולת היא פדה יפדה אותו

וכן היה שהתינוק התחכם ואמר כך הלא ה' חטאנו וכו' והרגיש ריב"ח בחכמתו ולכך הבטיח לפדותו בכל הון וא"ש:

ואמר הכתוב עשה ה' אשר זמם בצע אמרתי וכו' בצע לשון חלק והיכן צוה מימי קדם וכו' ומה שייכות לזה וישמח עליך אויב ונראה דכבר ידוע כי בברית בין הבתרים הראה הקב"ה לאברהם כל ד' מלכיות כמ"ש בגמרא ואח"כ אמר לו גר יהיה זרעך בארץ לא להם ת' שנים וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי וכו' והקשו המפרשים גליות של ד' מלכיות היכן הם ולא שם להם זכר כלל ומתחלה הראה לו ד' מלכיות ותירצו דהם נכללים בכלל הת' שנים שנקצב לגלות ונאמר סתם בארץ לא להם וכל המלכיות נכלל בהם וא"כ נשארו ק"ץ שנה לשאר מלכיות ומה שנחנו בעו"ה יותר בגלות המר הזה הוא משום שנגזר עלינו צרות רבות ושמדות גדולות ואלו היה הגלות רק ק"ץ שנים היו מוכרחין הצרות והשמדות להיות הוה על הוה צרה על צרה ולא היה ממש אפשר לסובלם ולכך ריחם הקב"ה להאריך הגלות וא"כ יהיה ריווח והפסקה בין צרה לצרה אז יוכלו יותר לסבול הקישוי והצער ולכך לטובת ישראל לבל יהיו מדה"ד כ"כ ברעש וברוגז ולהקיל מעלינו האריך הגלות בכל אופן אך להבין כיון שאמר ת' שנים איך יאריך יותר ודבר ה' לא ישוב ריקם אבל ידוע מלת וגם הוא לרבות וא"כ אם נאמר וגם פירושו כאלו תאמר ועוד כי גם מורה על ועוד וריבוי ובקרא כתיב וענו אותם ת' שנים וגם את הגוי וכו' ופשוטו של מקרא מלת וגם מוסב למטה וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי אבל הקב"ה צירף תיבת וגם למעלה לכך נאמר ועבדום וענו אותם ת' שנים וגם הרצון כאלו תאמר ת' שנים ועוד כי גם הוא פירושו ועוד והוי כאומרו עוד יותר על ת' שנים וזהו אין לו קצבה ותלוי ברצון הקב"ה אם להרחיב או להקציר ואשר יעבודו דן אנכי הוא ענין בפ"ע ואינו מוסב על וגם והנה רש"י פי' בפסוק הנ"ל וגם היינו שאר עכו"ם שהיו משתעבדין בישראל יהיה הקב"ה דן אותם וינקום נקמת ישראל והנה אם מלת וגם מוסב למעלה כנ"ל א"כ אין ראיה שיהיה שאר המשתעבדין בישראל נדונין וזהו כוונת הפ' עשה ה' אשר זמם לטובת ישראל והיינו בצע אמרתו פירוש שחלק דבריו אשר צוה מימי קדם היינו לאברהם והוא שאמר ועבדום וענו אותם ד' מאות שנה וגם את הגוי וכו' חלק אותו שיהא מלת וגם מוסב למענה וזהו שחלק דבריו ונתן הפסק מאמר בין מלת וגם למלת את הגוי וא"כ ה"ה יותר מת' שנים ויכול להאריך הגלות כדי שלא יהיה צרות תכופות כ"כ וזהו אשר אמר במדרש בצע אמרתו ר"ל פשר פי' שיהיו ישראל יכולין לסבול כל צרות תכופות זה בזה וא"ש וישמח אויב עליך כי אם מלת וגם קאי למטה אף הם בכלל הדין כמ"ש אבל השתא דמלת וגם קאי למעלה אינם בכלל הדין וא"כ וישמח עליך אויב כנ"ל יא"ש.

ואמרו בגמרא איכא סבא בבבל תמה א"ל דמקדמי ומחשכי לבה"כ א"ל האי דאהני להו וי"ל ע"פ מ"ש במדרש כל הכועס מקצרין ימיו שנאמר קצר ימים ושבע רוגז מה תקנתי' ירבה בתפילה שנאמר ברוגז רחום תזכר וידוע מ"ש בגמרא דנדרים חד שחטי' לחברי' תמה ר"י ונתן לך לב רגז בבבל כתיב וכו' הרי בבבל חל הקללה דיהיה לב רגז וא"כ יפה תמה מאין יהיה אריכות ימים הא שבע רוגז וקצר ימים וע"ז השיב דמקדמי ומחשכי לבית הכנסת והרבה בתפילה ומתקן זה. בדרך אחר יש לפרשו דאמרינן במסכת ברכות כל הסומך גאולה לתפילה אינו ניזק כל היום וכו' דאדם גדול הוא דפעם אחת סמיך גאולה לתפילה וכו' והקשו תוס' וא"ת והא כולי עלמא סומכין וכו' ומאי רבותא דרב ברונא ודבריהם תמוהים ונראה די"ל וכי יהא יעוד זה עדיף מכל יעודים הנאמרים בתורה ומ"מ אמרינן עבירה מכבה מצוה רק לפמ"ש האריז"ל דאינו ניזק היינו שאינו בא לכלל עבירה כל אותו יום הקשו שפיר דהא אנן סמכינן בכל יום ומ"מ אין רגע בלי פגע עון ופשע בעו"ה רק מאן מוכח כפי' האריז"ל ונראה דיש לו סמוכין מהא דרב"ב שמח ואלו הפי' פשוט דמגין מהיזק בזה כל אדם יגיל וישמח כי הוא מובטח שלא יקרהו אסון כל היום וזהו כוונת תוס' דהקשו וא"ת והלא כ"ע סומכין ובעו"ה לא ימלטו מעבירות וא"ל דילמא הפי' כפשוטו מהיזק וא"כ י"ל דע"י הרהור עבירה קרה היזק לזה כתבו תוס' ומאי רבותא דרב"ב דלא פסיקה הלא זה כל אדם כנ"ל וע"כ צ"ל כפי' האריז"ל בעבירה וא"כ קשה והלא כ"ע סומכין וע"ז תי' תוס' היינו כוותיקין וכו' הרי דהסומך כוותקין מגין שלא יחטא בו ביום ואמרו שם גם בערב יש לסמוך גאולה לתפלה וא"כ זהו מגין בלילה אך ודאי הפי' כמו דאמרינן ביום סמיכת גאולה לתפילה היא בהנץ החמה רק בלילה צריך להיות סומך לצ"ה עם הלילה וכמ"ש המחברים והנה טעם למה בא"י מאריכין יותר ימים מן חוץ לארץ הוא כך כי קצירת ימים עוונות גורמין כדאמרינן זכה מוסיפין לו לא זכה פוחתין לו ואמרו במדרש צדק ילין בה לא לן אדם בירושלים בחטא וכתבו המפרשים לאו דוקא ירושלים ה"ה כל א"י דהכל בכלל שקלים ותרומה לקרבן וא"כ אין כאן חטא (בלילה מכפר תמיד של שחר ותמיד של בין הערבים על היום) וזהו הטעם שבא"י מאריכין ימים יותר כי תמידין כסדרן מכפר משא"כ בח"ל ולכן שאיל בח"ל מה טיבוי של זקנים וע"ז אמר כיון דמקדמי ומחשכי לבה"כ ר"ל בבוקר כוותיקין וכן בלילה סומכין גאולה לתפילה וזהו שדייק כיון דמקדמי ומחשכי לבה"כ א"כ ה"ה ניצולין שלא יקרה בהם חטא ואף להם מוסיפין ולכך איכא סבא בבבל וא"ש. ולכך נחנו לה' נשים עינינו ונרבה תפלה ורחמים והוא יאיר לנו היום כאור הבוקר יזרח השמש להאיר במדת

הרחמים שמש צדקה מרפא בכנפיו לסתום פרצה ולרפאות שברנו ולא יקרה בגבולנו פרץ וצווחה ויאיר חשכתינו והיה ה' לאור עולם ובא לציון גואל אמן: